

ОСНОВА

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА

1861

1862

С.-ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ТИПОГРАФИИ Н. ТИВЛЕНА И КОМП.
ВЪ ТИПОГРАФИИ П. А. КУЛИША И ТИВЛЕНА И К^О.

Per. 277^d (1861, 7)

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕБНІЙ

ВѢСТНИКЪ

«Добра хочу братья и Русскій Земли.»
Владиміръ Мономахъ.

1861

ПОЛЬ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ТИПОГРАФІИ Н. ТИВЛЕНА И КОМП.

ЛИСТЪ ОСНОВЬЯНЕНКА ДО ШЕВЧЕНКА (1)

23 октября (18) 40 г. Основа.

Десь, я думаю, ни зь однимъ чоловікомъ и ни зь якимъ письмомъ не було того, що мині було зь вами, мій коханий пане, Тарасъ Григорьевичъ. Щось дуже не просто почалося и до чого-то воно дійдеться—побачимо. А почалося п зь почину, що васъ я крѣпко улюбивъ, знайшовши таке мнякесеньке серденько и душу чисту, мовъ хрусталь. Улюбивъ, кажу вамъ, та не знаю —кого, и хто винъ и де винъ, и якъ ёго назвати? Хтось такий—а люблю крѣпко; хочъ би и у вічи побачивъ, то не признавъ би, бо зь роду не бачивъ и не знаю, хто такий йѣ. Ось слухайте, батечку, якъ насъ зь самого першу зводило докupy.

Сидимо мы у двохъ зь моею жиночкою, та де-объ-чимъ ба-зікаемо, ажъ ось и примчали намъ книжокъ, знаєте—тихъ, которми насъ, дурныживъ, обдурюють,—грошкики попереду злуплять, та й пишуть и дрюкують московську нісе-нітницю, якъ яка *разляпушка* вбивалася объ своєму бахурові, або якъ який живжыкъ одурывъ джинджиглясту панянку, що боялася и на людей дивитись, а тутъ.... треба колдску дбати... Отъ таке усе пишуть, звісно Москаль: винъ по своїй вірі такъ и пише. От-такихъ-то книжокъ намъ нанесли, а тутъ и письмечко.... не видгадаю видъ кого. Я узявъ, та гарненько и розпечатавъ... Господи милостивій! сежъ по-нашому!... Читаю.... ну, ну! Сміємося зь жинкою, якъ у васъ тамъ поводилося зь панею, що усе каже: *ragdon*.... а далі якъ почали вірши читати.... такъ—ну!... Бодай вы мене не злюбили, коли брешу: волосься вь мене на голові, що вже ёго и не багацько, та и те навстопужилось, а биля сердца такъ щось и щемить,

---

(1) Напечатано съ подлинника, буква въ букву.

у вочахъ зелене.... Дивлюсь.... жиночка моя хусточкою очіці втира.... «От-се такъ;» кажу: «хтось мудро напсавъ и живо усю правду зписавъ... хтожь такій?... *Перебендя*... Вгадуй-же ёго, що и хто воно таке е... не знаемо». Послали до мого брата, що графъ насъ жпветь, и що то за чоловік: бувавъ не тільки у Москві, у Києві, та у самому Петенбурсі бувавъ, и зайцівъ добре стріяя, та й лисиця не попадайся,—тáкъ и вшкварить; такъ и той прочтавши, поплямгавъ, та й сказавъ: «хто такій писавъ—не звісно, а дуже розумно написано».

Ну те. Що жъ намъ робити? якъ до «Перебенді» звістку подати, що ёго думка пала памъ на душу и такъ полпскотала іп, мовъ чорнява дівчина, зъ карими очіцямп, біленькими пальчиками пошурдурдила за шією. Якъ обзватись? куди? черезъ кого?—От-такъ сумуємо, а думкою вашою частенько потішаємося—.... Ажъ ось, у одній книжці читаємо звістку, що, каже, е написаний *Кобзарь*, отъ зъ такими думами и піснями, та и зписавъ одну.... а мы зъ жинкою такъ и вдарились объ поли и кажемо: «се Перебендя, непременно Перебендя!» Ну, теперъ знаемо, що зписавъ сін думки панъ *Шевченко*,—та хто вінъ?, та де вінъ?, якъ до нёго видзватись? Не вжежь зробити якъ Евгений Павловичъ ⁽¹⁾ зробивъ, що напсавъ: *Грицьку Основьяненку*, та тáкъ и пустивъ. Такъ добре жъ, що поштарі наши уторопали—дэ мене знайти; а у васъ, кажуть, городъ, троха чи не билшъ и сампхъ Кобеляківъ и вулицъ билше: дэжь тамъ знайти безъ именьня? От-такъ и розсуждаемо и думаемо написати до пана *Шевченка*, та й послати у журналъ якій-небудь. Такъ щожь бо? Треба написати по-нашому, а москаль, що журналъ конпонуе, закомпилть губу, та й не зхоче дрюковати. Не приходится. А, головонька бідна! Такъ собі сумуємо и таки піджидаемо, чи не озвется самъ панъ Шевченко до насъ... и усе ждемо, не знаючи що́ робити.... Ажъ гульгъ! тплки-що позавчора несуть зъ пошти псьмо и книжечку. А псьмо пише Петръ Ивановичъ Мартосъ, та й пише слово у слово тáкъ: «Посылаю Кобзаря, сочиненіе такою-то. Оно было поручено авторомъ одному изъ его товарищей, ѣхавшему въ Малороссію, для доставленія вамъ (*милъ бы то*); но какъ онъ ѣхалъ не черезъ Харьковъ, то книга поступила ко мнѣ (*къ г. Мартосу*); при выгѣ

(1) Гребішка.

было и письмо къ вамъ (*ко мнѣ*) отъ автора, но оно затеряно его товарищемъ.»

От-така-то кумедія лучилася зъ вашими письмами!

А книжку, якъ розгорнувъ, — дивлюсь—*Кобзарь*, та вже дуже вычитанный. Дарма! я ёго притупивъ до сердца, бо дуже шаную васъ, и ваши думки крѣпко лягають на душу. А що *Катерина*, такъ такъ-що Катерина! Гарно, батечку, гарно! Билшъ не вмію сказати. От-такъ-то москалики-военни обдурюють нашихъ дівчатокъ! Списавъ и я *Сердешну Оксану*, отъ точнісінько якъ и ваша *Катерина*. Будете читати якъ панъ Гребиника выдрюкуе. Якъ-то мы одно думали про біднихъ дівчатокъ, та про бузовіровихъ москалівъ...

Ні, вже тѣкъ, що ваши думки! Прочитаешъ и по складамъ и по верхамъ, та впьять зпершу; а сердце тѣкъ и іюка! Щобъ-то, паночку-голубчику, якъ вы е такъ гарно зкладаете вірши, щобъ-то якъ би вы мою *Панну Сотниківну* (въ 3 кн. *Современника* сѣго (1840) года) та розказали по-своему, своїми віршами: тогді бъ вона була дуже гарно розказана, и яка була добра, и якъ постраждала. Та ще бъ и змалёвали ін патреть,—бо чую, що вы лучче малюете, чимъ *Борисівській* иконописецъ, що *Салдата* колпсъ зписавъ.

Не здивуйте на мое письмо и wybачайте що тутъ ё. Ей, пстинно! Видъ сердца я дякую и прошу: утніть ище що. Потіште душу, мовъ топленого масличка злійте на неѣ, а то, видъ московськихъ побрехенѣкъ, щось дуже вже до печинокъ дохóдить. Вірьте, що шаную васъ дуже и повікъ вамъ щирій на услугу,

Григорій Квитка

або

Освольяпенко.

Р. S. Коли ласка ваша буде що написати до мене, то зпишіть и те письмечко, що пропало, коли усе згадаете. Та ще що припишіть.

ОСНОВА

1861

О В Т Я Б Р Ъ .

СОДЕРЖАНИЕ:

- I. Ковзарь XXXV—XXXVII, Т. Г. Шевченко.
- II. Листи Шевченка до Я. Г. Кухаренка и М. С. Щипкина.
- III. Химѣри, Лемуса.
- IV. Сѣмь-совѣ; Лѣли-лѣли; Стѣрець; Дунайська Дѣла, М. А. Кулиша.
- V. Вуси, А. П. Стереженка.
- VI. Веснянки, I, II, Весѣла удова, В. С. Кулиша.
- VII. Хатне лихо, А. Мечуй-вѣтеръ.
- VIII. Журба, М. С. Кузьменка.
- IX. Подтащина, Л. М. Жемчужникова.
- X. Правда Полякамъ о Руси, Н. Н. Костомарова.
- XI. Правда Москвичамъ о Руси, Н. Н. Костомарова.
- XII. Настѣся (поэма), М. А. Кулиша.
- XIII. Зъ народнѣхъ устѣ: Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ, и не впусти рака зъ рота, А. П. Стереженка. Вороний кнѣз, Я. Г. Кухаренка.
- XIV. Людська память про старовину, Ст. Д. Неса.
- XV. Надъ могилами, Л. П. Яценка.
- XVI. Великдень у Подолянь, А. П. Свидницкого.
- XVII. Отвѣтъ Киевской Комиссии, М. В. Юзефовича и Н. Д. Иванничева.
- XVIII. Правительственные постановленія и распоряженія, касающіяся Южнорусскаго края.
- XIX. Вісті. Послѣ поезде на Югъ, М. П. Дарагана. — Нѣсколько словъ о Пячугахъ, Ю. Мохраниці. — Изъ Борншполя, П. П. Чубинскаго. — Изъ М. — Листъ зъ дороги, Александра Переходовца. — Изъ Луцкѣ, Фасила Шевича. — Зъ Гадяча, Мана Бивайголови и друг.
- XX. Извѣщенія.
- XXI. Объясненія къ рисункамъ «Живописной Украины», Л. М. Ж.
- XXII. Библиографическія извѣстія.
- XXIII. Объясненія неудобопонятныхъ украинскѣхъ словъ.

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛИТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

»Добра хочю братьи и Русьскій Земли.«
Владиміръ Мономахъ.

1861

ОКТАБРЬ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ТИПОГРАФІИ Н. ТИВЛЕНА И КОМП.

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА.

1) ДО Я. Г. КУХАРЕНКА (1).

ПЕРВЫЙ ЛИСТЪ.

1 апреля 1854.

Я оце сяжу та сидячи думаю: Господи, Господи, якъ то швидко ті літа минають! молодні то ще такъ и сякъ, а що вже ті старі (погані літа!), то такъ и лпять, неначе той шуліка за куркою... такъ вони за нашою мерзеною грішною душою.

Я оце сидячи лічу літа та долічуюсь до того року, якъ ми съ тобою вперше побачились. Угадай, чи багато я налічивъ їхъ, тихъ нікчеменихъ, марнихъ літъ? трохи чи не буде чотирнадцять, коли не брешу. А якъ матимешъ часъ, то самъ здоровъ перелічи. Останній листъ твій получивъ я року Божого 1846 (7), въ Миргороді. И того жъ Божого року, написавши тобі листъ, и гарненько властними руками, у тимъ же богоспасаемомъ граді Миргороді, отдавши на почту, поїхавъ собі гарненько въ престольний градъ Москву. Отъ, не маючи гадки, приїхавъ я у тую Москву, та й гуляю собі по улицяхъ, звичайне якъ чоловікъ иностранний; — розглядаю собі то церкви то собори, тільки — глядь, — ажъ иде Чорноморець. Отъ, спинивши ёго, и питаю — чи давно съ Коша и чи далеко Господь несе? — »Съ Коша«, каже, »шоста, чи сёма, неділя, а гируємо ажъ у саму столицю Петербургъ.« — Отъ, я и питаю ёго про Шамрая — маляра, про

(1) Вся Україна, разомъ зъ нами, подякує високоповажному Я. Г. Кухаренкові и славному артистові М. С. Щепкину, що ласкаво згодились напечатать оці дорогі листи незабутнёго нашого *Кобзаря*, (ихъ ми списали, съ подлинниківъ, слово-въ-слово). — Просимо всіхъ, хто має у себе листи Тараса Григоровича пойти въ слідъ за Я. Г. Кухаренкомъ и М. С. Щепкинымъ; бо листи Шевченка теперъ вже сталися власністю всієї рідної землі, — всієї Славянщини. *Ред*

Порохню, та й кажу ёму: — А щó то тамъ поробляе нашъ Кошовий, Кухаренко? — »Який«, каже, »Кухаренко?« — Та Яцько, — кажу! — »Эгеє, каже: ёго на Зеленихъ Святкахъ поховали«. — Отъ тобі й на! — подумавъ я собі: — чи давно чоловікъ мені рáдивъ, щобъ я бивъ лихомъ объ землю, якъ той швець мокрою халивою объ лаву... а ёго вже й поховали! Попрощавшися зъ Чорноморцемъ, зайшовъ у якусь стару-престару церковъ, одправивъ по твоїй душі папахиду, та й пішовъ собі знову блукать, по закарлючистихъ улицяхъ московськпхъ, ажъ до самого вечора. У вечері зайшовъ у тїатръ, та згадавъ твій *Чорноморський Побитъ* (1). Вийшовъ изъ тїатру, та цілісівкку нічъ не знавъ уже щó съ собою й робить. Такъ мені тебе жаль стало!

Съ тиждень, чи й більшь, блукавъ я після того по тїй Москві, — тільки вже не лічпвъ воропъ на Йвану великому, а все дивився по улицяхъ, чи не зостріну дé хочъ поганенького Чорноморця, щобъ доскональне роспитать про тебе, друже мій єдиний! Бо мені все якось здавалось, що ти живий п здоровий (воно такъ-таки п було собі, благодарить Господа милосердного), а Чорноморець той мерзений, уповательно думаю собі, що ніхто ниший, якъ самъ сатана (бодай вінъ здохъ!). Скинувшп свою повшєдну одєжу (німецькпй кудпй жупанокъ), та надівъ чорноморську достáтню одєжу, щобъ почванитьця передъ московками підъ *Новинськимъ*, або на *Трубъ*, або на *Козихъ*. Та правда, въ Москві всюди єсть дé пощголять, а особлпве такому козакові якъ сатана.

Отъ я, упоравши въ Москві щó мені тамъ треба було, вернувся знову въ Київъ п тільки-що ступивъ на Дніпровський бай-

(1) Такъ високоповажний *Яковъ Гарасимовичъ Кухаренко* назвавъ свою оперетту, зложена ще 1836 року, въ двохъ частяхъ. Зъ ёго ласки, *Чорноморський Побитъ* уже въ нашихъ рукахъ, п ми незабаромъ ёго напеча-таємо. Тутъ показуєтця:

Якъ бувáло на Кубáні,
Червóний відъ крові;
Якъ тамъ діялось въ козáстві
На Україні нóвій;
Якъ тамъ свáталсь, женíлсь
Нáші Чорномóрці,
Обселáлсь, воювáл
Йй добувáлсь въ Горцívъ

(Зъ передмови до *Ч. Побиту*, Я. Г. Кухаренка). Ред

дакъ... такъ за мною тако трапилося, що противъ ночи не треба бѣ було и розказувать, а то ще, прокляте, приснитця. Мене, по правді сказати, риптовали, та посадивши, зъ кимъ слідъ, на возокъ, привезли ажъ у самий Петербургъ. — — Черезъ півроку (2 місяці) вивели мене на світъ Божий, та зновъ посадили мене на чортопхайку та одвели ажъ у Оренбургъ, а въ Оренбурсі и до прієму не водивши, наділи на мене салдацьку (мушійцю), и такъ съ того часу, друже мій єдиний, я ставъ салдатомъ. Не зробивъ я и не думавъ я, отамане батьку мій, кому-небудь лихого, а терплю горе и Богъ ёго зна — за що? Така, мабуть, уже усімъ кобзарямъ погана доля, якъ и мені, недотѣпному, випала. Сѣмий рікъ оце пішовъ зъ апреля (зъ іюня), якъ я нужу світомъ въ Киргизькімъ, безводнімъ и безлюднімъ, степу.

Вернувшись торікъ изъ Аральського моря въ Оренбургъ, та сидючи ввечері у одного земляка свого (мене, спасибі, земляки таки не цураютьця), та сидючи перебіраю старий *Руський Пивалідь*. Коли — зіркъ, — ажъ надрюковано, що такий-то Яцько Кухаренко назначаєця въ таке и таке військо Кошовимъ. Ну, такъ и єсть, шо то мені въ Москві зострівся ніхто другий, якъ самъ прорідивъ снівъ, сатана! Та й справді, яка-таки недобра сила понесе Чорноморця въ Москву? Чого вінъ тамъ не бачивъ? Адже Чорноморці съ Коша прямують на столицю черезъ Курське, черезъ Орель, та на Смоленське, а не на Москву. Ажъ теперъ тільки догадався, що я хочъ и въ школі вчився, а самъ бачу шо дурень. Та ще хто и одуривъ? Сатана, ледачий снівъ, бодай ёму и въ пеклі добра не було!

Друга половина першого листу, особо послана.

10 апреля.

Христосъ воскрес! Друже мій єдиний!

Покл Христа дочтуютця, то я тимъ часомъ допишу оцей нікчемний листъ; та воно, по-правді сказавши, давно бѣ его треба завершитъ, такъ шожъ ти маєшь робити? — ніколи, — такъ ніколи, шо за лежею нема коли и посидіть. Ти, я думаю, бачивъ коли-небудь Кавказькіи укріпленія, то, певне, бачивъ що тамъ и поробляє людъ хрещений? Отакъ достеменно и у насъ, въ Новопетровськімъ укріпленіи, а найпаче — зімою: лежемо собі цілісіньку зіму, та ждемо весни та пароходу изъ Астрахані. Цю

весну щось довгенько его нема, — чи не було тамъ у васъ зімн лютоті часомъ? у насъ, благодарить Бога, свігу и невпдно було.

Вернімося трохи назадъ. Такъ отакъ-то, друже мій єдиний! прочптавши въ тїмъ *Инвадї*, що ти, благодарить Господа милосердного, живий и здоровий, я, трохи не рікъ, усе застругувавъ перо, щобъ написать до тебе листъ, а тимъ часомъ мене изъ Оренбурга вислали въ Новопотровське укріпленіє, а тутъ... думавъ я, думавъ, та й така зъ нудьги проклята думка напала: »Що я ему напишу? Може вінъ теперъ на свосму Коші забувъ, якъ мене й зовуть... Та ніс, думаю: »не такий козакъ! хочъ вінъ теперъ, думаю, и кошовимъ, а все-таки повисенъ остатьця добримъ козакомъ.

16 апрелл.

Завтра, слава Богу, одъ насъ пароходъ повезе почту, а коли-то вінъ привезе одъ тебе, друже мій єдиний, листъ, то вже цего й самъ найстаршій не скаже.

Згадауй мене пиколн, друже мій! а якъ часъ матимишъ, то й напиши мені, якъ ти тамъ у тому *Азові* самъ пробувасшъ? Стара твоя — чи бгає ще, хочъ якъ-небудь, *метелицю*? снпн - соколн твої — дє вони теперъ повертаютьця? Поцілуй їхъ, друже мій, за мене. Скажи імъ, що се, мовъ, васъ цілує той старпій дядько, що зъ вами цілуався колнсь у Царському Селі. Добре було бъ, якъ би згадали! Та ні, не згадають! Маї булн, забулн, — то імъ нагадай, колн самъ здоровъ згадасшъ, якъ ми зъ Бориспольцемъ зъ вами попрощалнся, не доїзжаючи Александровського корпусу.

А я й досі співаю, та може и довго ще співатиму, згадуючи дочку твою невеличку:

Тече річка невеличка зъ вишневого саду;
Кличе козакъ дівчпнюнку собі на поряду...

Поцілуй її за мене, друже мій.

Чи ти надрукувавъ свій *Чорноморський Побитъ*? Якъ шо надрукувавъ, то ласкавий будь — пришлн и мені хочъ одинъ екземпляръ.

У Харківъ, до Метлівського, може пиколн пишешъ, — то кланяйся ёму, и скажи, що я ще, на лихо мені, живий и здоровий, — блукаю, мовъ, по степахъ Киргизькихъ, та пноді и ёго згадую за ёго *Думки та.ще дє-цо*.

Живи, здоровий друже мій єдиний! Писавъ би тобі багато ще дѣ-чого про свою погану неволю, та, бачишъ, ніколи. У другому листі все до крихти напишу.

Будь здоровий! Нехай тобі Господь на все добре помагає!

Незабувай свроту *Т. Шевченка*.

Якъ шо дійде цей листъ до твоїхъ рукъ, и ти, прочитавши ёго, самъ собі, скажишъ: — дѣ жъ-то вінъ, той Тарасъ? написати би ёму... Якъ шо тобі така думка прийде, то пиши такъ: *его вблагородію, Н. А. У—ву, черезъ городъ Астрахань, а зимою — черезъ Гурьевъ-городокъ.*

Ще ось-що. Якъ що ти надрюкувавъ свій *Чорноморський Побитъ*, то пришли мені одинъ екземпляръ ради святої*(двохъ слівъ не можна прочитати)*:» За це въ другому листі опишу свій поганій — побитъ. Бувай здоровъ, мені й Богу милий, мій єдиний друже! Нехай съ тобою все добре дієця! Не забувай безтазанного *Т. Шевченка*.

ДРУГІЙ ЛИСТЪ.

22 апрѣля 1857. *Новопетровское укрѣпленіе.*

Христосъ воскресє! Батьку Отамане Кошовий!

Якъ-разъ на Великдень привезла мені астраханьска почта твое дружнее ласкавее письмо и 25-рублевую писанку. Зробивъ ти мені свято, друже мій єдиний! Таке свято, таке велике свято! що я и на тїмъ світі не забуду. Не видержавъ, голубе мій сизий: (та який би ёго вражий синъ и видержавъ?): упився, та такъ щиро упився твоїмъ могоричемъ, що ажъ голомозину собі розкромивъ. Отъ-що зробивъ ти мені своєю — не такъ писанкою, якъ братнімъ щиримъ словомъ!

Тїлько-що схаменувся я одъ твого слова, и взявъ уже перо въ руку щобъ написати тобі — *спасибі*, ажъ приходить пзъ Гурьева почта и привозить мені листи пзъ самого Питера. Одинъ пише молодий козакъ, Маркевичъ (*Андр. Мик.*) съ товариствомъ, и шле мені на почивокъ трохи грошнїятъ. Пише, що молоде товариство въ столиці складчину для мене зробило... Треба було бъ и въ другий разъ упитця, але я якось видержавъ. Тїлько (безъ сороба казка) тихенько заплакавъ.... Другий листъ, пзъ столиці жъ пише мені Курінний, Лазаревскій (*М. М.*) и упевняє мене,

що не забаромъ мене випустять изъ цієї широкої хурдиги. Вінъ пише, що добрий царь нашъ уже давъ приказъ розбивать мої кайдани. І плачу, і молюся, і все таки не вірю. Десять літъ неволі, друже мій єдиний, знівечили, убили мою і віру і надію. А вони були колись чисті, непорочні, якъ те дитяточко, взяте одъ купелі, — чисті і кріпкі, якъ той самоцвітъ-камень ошлифований! Але чого не зробить *риторта химська*? Я трохи-трохи не здурівъ на сімъ тижні. Та й тиждень же удався! Не дармо я ёго виглядавъ десять літъ. Десять літъ! Друже мій єдиний! вимовить страшно... а витерніть? І за що витерніть? цуръ ему!... а то я справді одурію. Теперъ думаю ось-якъ зробить: якъ дасть Богъ, дождуся съ корпусного штабу одпуску, то думаю навпростець черезъ Астрахань ушкварить на Чорноморію. Я ще її зроду не бачивъ: треба хочъ на старість подивитця, що то таке та славна Чорноморія; а поки те буде, посилаю теперъ тобі, друже мій єдиний, своє поличче. Нема въ мене, брате, нічого більшъ теперъ. Якъ дасть Господь милосердний приїду самъ на Січъ, то, може, щё який небудь привезу тобі гостинецъ. Одного боюся, щобъ не потребовали мене часомъ въ Оренбургъ. А може, дасть Богъ, що її не потребують? На-чортового-батька я імъ теперъ здався!

Чи старший Щенкинъ ще живий? Отъ щира козацька душа, і молода, якъ у дитини. Чи не пишешъ ти ёму часомъ? якъ пишешъ, то цілуй ёго за мене. Яку вінъ тамъ тобі *Цўстку* (1) читавъ? Я — поганий зъ мене батько — забувъ свою рідну дитину.

Приславъ мені, пзъ Питера, Курієвий, Панько Кулішъ, книгу своєї роботи, названу *Записки о Южної Руси*, писану нашимъ язикомъ. Не знаю, чи дійшла до Чорноморіи ся дуже-розумна і щира книга? Якъ-що не дійшла, то впиши: не будешъ каятьця. Такої доброї книги на нашому язикі ще не було друковано. Тутъ живо вишлтий і кобзарь, і гетьманъ і запорожець, і гайдамака, і вся старожитна наша Україна, якъ на долоні показана. Кулішъ тутъ свого нічого не додававъ, а тільки записавъ те, що чувъ одъ сліпихъ кобзарівъ, а тимъ самимъ і книга ёго вишла добра, щира і розумна. Пославъ би я тобі, друже мій єдиний, свій екземпляръ, але я ще самъ добре не начитався. Мене, спасибі, люди добрі книгамъ не забувають. Нема-нема — та й

(1) Напечатана у 1-ій книжці *Основи. Ред.*

пришле хто-небудь. А журнала уже десятій рікъ п въ очі не бачивъ, и не знаю, щó тамъ п дітця, въ тій новій, чи современиій, літературі. Самъ не написавъ нічого, (да й якъ ёго було писать?) а теперъ уже и Богъ ёго святий знае, чи й напишу щó-небудь путне. Я ще во дуже зостарівся, — та знівчився, мій друже єдиний. А може, дасть Господь милосердний, ще одпочину, та на старість попробую писать прозу. Объ віршахъ уже нічого й думать.

Прощай, мій єдиний друже! Може дасть Богъ, що се літо побачимось; а поки те буде — цілую тебе якъ брата рідного. А ти поцілуй за мене свою стару п перецілуй своїхъ діточокъ, п не забувай искренняго твоего друга, кобзаря *Т. Шевченка*.

Умісне пишу тобі на одному листочку, шобъ було де поличче положить п шобъ конвертъ не дуже важивъ.

ТРЕТІЙ ЛИСТЪ.

3 іюня 1837.

Батьку Отамане Кошовий,
п друже мій єдиний!

Пострігъ ти мене въ брихуни своїмъ братерськимъ листомъ п своєю щирою писанкою! Я писавъ тобі, друже мій єдиний, що вже не втну нічого віршами. Отъ же й збривавъ, — збривавъ п не схамкнувся. Правда, п самъ думавъ, що я вже зледащівъ, захолюнувъ въ неволі; ажъ бачу — ні! Нікому тільки було огню положитъ підъ мое, горемъ недобите, старе серце, а ти, друже мій, догадався — взявъ та й підкпнувъ того святого огню. Спасибі тобі, друже мій єдиний! Довго я читавъ твій листъ, разівъ зъ десять, чи не більше. Дочитався до того, що въ мене не тільки очі — серце заплакало, мовъ та голодна дитина. А серце, сказано, не дитина; ёго галушкою не нагодуєшъ. — Щó тутъ на світі робить? — думаю собі, — та вставши раненько, помолвився Богу, закачавъ рукава та й заходився коло оцієї *Москалевої Крилиці* (¹). Богъ помігъ, — то сякъ, то такъ — кончивъ. Мені п полегшало трохи. Не знаю тільки, чи подобаетця вона тобі, мій друже єдиний? Якъ-що подобаетця, то дай доброму писареві переписать п *Крилицю* п *Чельця* (²), п *Вечір* (³), та пошля старому Щеп-

(¹) Напечатана въ 3-ій кнжці *Основи*.(²) Напечатаний въ 1-ій кнжці *Основи*.

Ред.

(³) Напечатаний въ *Руській Беседі* 1839 року.

кпну: нехай на старість читас та не забуває безталанного кобзаря, *Тараса Дармограя*. Я умісне приписавъ *Ченьця* и *Вечір*, щобъ ти порівнявъ ёго зъ *Криницею*, бо *Криниця*, бачъ, сеголітня, а *Чернець* и *Вечір* — Богъ-зна колишні. Чп помолодшавъ я черезъ десять літъ въ неволі, чп постарішавъ, серцемъ, — скажи мені, мій брате рідний!

Ще ось-що: чп продаюця у васъ на Коші *биноклі*, або хочъ добрі окуляри? Якъ-що ні, то нічого и читать мое писаніе, бо я такъ надрюкувавъ, що й самъ ледве читаю. Правда, у тебе есть спій зъ молодимп очамп, — то нехай вони по-троху розбирають, а ти тільки слухай та критику клади, — більшъ нічого.

Не знаю, чп получивъ ти мое поличче, завернуте въ невеличку цидулку? Я тамъ писавъ, що не забаромъ вирвуся изъ цієї неволі и приїду до тебе въ гості. Але ще й досі нема нічого офіціального. И хто ёго знае, коли воно буде те — офіціальне? Може ще й зімуть останусь за сімъ скаженимъ моремъ. Але ти все-таки напиши мені, чи будешъ ти се літо на Коші, чв, може, знову підешъ *вражого черкеса* — — — *по кручахъ ганяти*? Бо якъ дасть мені Богъ вирватця літомъ, то до кого я приїду, якъ тобі не буде на Коші? А щобъ швидче твое письмо прийшло въ мої руки, то пиши отакъ на конверті: *въ г. Астрахань, г. смотрителю госпиталя, Хр—ру М—чу Е—ву съ передачею. П—ю Ефр — чу Б — ву. Въ Новопетровское укрѣпленіе.*

Дунавъ я тобі послать свій екземпляръ *Записокъ о Южной Руси*, але и самъ ще добре не начптався тпхъ *Записокъ*. Дуже добра книга. *Мозила*, кажуть, видае зборникъ нашихъ пісень. Нехай ёму Богъ допогае.

Пиши мені швиденько, — не покидай мене, друже мій, брате мій єдиний. Цілую всімъ серцемъ твою стару и твоїхъ діточокъ.

Пор — ні, Лит — му и Ш — аю и всѣму товариству, на Коші и за Кошемъ, доброго здоровья!

ЧЕТВЕРТИЙ ЛИСТЪ.

15 августа 1857.

Батьку Отамане Кошовий и

друже мій єдиний!

Я свободень, я уже въ Астрахані! Вчора бачпвся съ тпмъ Ел—вимъ, на имя которого просивъ я тебе переслать мені письмо объ *Москалевій Криниці*. Письма твоего нема, и я теперь не

знаю, що й думать, — бо вона вже давно тобі послана, ще 5 іюня. Може тебе дома нема, або-що? Думавъ я, ідучи въ столицю, завернуть до васъ на Січъ, поцілувать тебе, твою стару й твоїхъ діточокъ. Але не такъ воно робитця, якъ намъ хочеться. Мені велено одправитця прямо въ столицю, лихий ёго знає — для чого? И я теперъ изъ Астрахані попростую на паракоді ажъ до Нижнёго-Новгорода, а тамъ, черезъ Москву, въ столицю. Але чи швидко я туди прибуду — святий знає. Я, въ Москві, побачуся зъ старимъ Щенкинимъ, и дуже добре зробивъ би ти, друже мій єдиний, якъ би черезъ ёго, хочъ одну стрічечку; напиши тільки, чи живъ ти, чи здоровъ, и чи получивъ мою *Москалеву Крилицю*? Мене вона торбує. А въ столицю пиши до мене такъ: *Въ С. Петербургъ, ёго в — благородію, М. М. Лазаревскому. Въ Большой Морской, въ домъ графа Уварова.*

Не пишу тобі більше, бо нема чого й писать, та й паракодъ, сясибі ёму, не дас. Завтра попливу вверхъ *по матушкь по Волль*, а поки що, цілую тебе, твою стару и твоїхъ діточокъ. Не забувай мене, друже мій єдиний.

Т. Шевченко.

Чи получивъ ти мое поличче?

П'ЯТИЙ ЛІСТЬ.

(Безъ числа).

Батько Отаманс Кошовий!

Письмо твое, одъ 7 августа того (1857) року, изъ Екатеринодара, получивъ я 10 февраля сёго (1858) року, ажъ у Нижнёму-Новгороді. Пошукало-таки воно мене немало часу, та сясибі, що хочъ коли-небудь, а все-таки найшло; а то вже я не знавъ, що и думать про тебе. Думавъ уже, нехай Богъ милує, чи не занастивъ ти де-небудь своєї доброї голови на тому родовому Кавказі. А теперъ, слава Богу, бачу, що ти живий и здоровий и зъ жівкою и зъ діточками своїми. Нехай їхъ Богъ ховає на многі літа! У мене була думка пробратця до тебе на хутіръ, — та ба! такъ думкою и осталась. Одъ 16 мая до 2 августа не давали знать изъ корпуса въ укрєплєніє о тій свободі... — Мало — — — було десяти лїть... Кровъ холоє якъ згадаю...

3 августа, вприваяся я изъ того — — укрєплєнія, и черезъ море, Волгою, прямувавъ на столицю. Я боявся застрїть у тебе до осені. Въ Нижнёму, мене спнили: — — Отаке-то лихо! Помилували, та тільки до половини. Сївъ у цєму поганому Нижнёму, та

їй досі сижу. Приїздивъ до мене на святки колядувать старий Щепкинъ, — спасибі ёму. Думаю оце поїхать до ёго підъ Москву, въ село Никольське, та може тамъ п до літа останусь; а літомъ якъ-що не пустять у Питеръ, то чкурну въ Харьківъ, а зъ Харькова, якъ Богъ поможе, то и на Чорноморію. Я до неї коли-небудь а такп доберусь. до тієї Чорноморії.

Нема въ мене нічого такого доброго послать тобі прочитать съ товариствомъ. Хйба оцю *Долю*, *Музу* та *Славу* (¹). Я оце недавно скомпоновавъ їхъ. Не знаю, якъ вона тобі подобаютьця.

Скомпонувавъ ще я тутъ, зъ нудьги, одну штуку, поему — *Неофїти*, нібі-то пзъ Римської исторїї. Але вона ще не вироблена — тпмъ и не послаю. Якъ вкоччу, то пришлю. А покпщо, оставайся здоровий, мій батьку-отамане, мій друже єдиний. Не покидай мене, сердешного спроту. Т. Шевченко.

Цілую твою стару панї п твоїхъ молодпхъ діточокъ. Якъ будешъ писать, то ппши на имя М. С. Щепкина. Я маю до ёго іхать.

2) ДО М. С. ЩЕПКИНА.

I.

Нижній Новгородъ. Нолбря 12, 1857 г.

Друже мій давній, друже мій єдиний! ізъ далекої Киргизької пустинї, ізъ тяжкої неволї вітавъ я тебе, мій голубе сизий, щирими сердечними поклонами. Не знаю тільки, чи доходили вони до тебе, до твого щирого великого сєрця? Та що зъ того, хочъ и доходили? Якъби то намъ побачитьця, якъби то намъ хоть часничку подивитьця одинъ на одного, хоть годничку поговорить съ тобою, друже мій єдиний! Я оживъ би, я напоївъ би свое серце твоїми тихими речами, нпначе живущою водою!

Теперъ я въ Нижнімъ Новгородї, на волї, — на такїй волї, якъ собака на прпвязї. — Такъ щобъ подивитьця менї на тебе, великий мій друже, я сидячи отутъ, отъ-що выдумавъ: чи не найдетьця коло Москви якого-небудь села, дачи, або хutora зъ добримъ чоловікомъ? Якъ що есть у тебе такпй чоловігяга зъ теплою хатою, то напши менї, батьку, брате мій рїдний! а я и приїду хочъ на одинъ день, хочъ на одну годничку. Зробїмо такъ,

(¹) *Доля* и *Муза* напечатанї въ *Хатї*, П. А. Кулішї, а *Слава* и *Неофїти* відб не були напечатанї. *Ред.*

мій славний друже! а якого б'я и тобі гостинця привізъ пкъ празнику! уже такъ-що гостинець! Порад'ся съ своїмъ розумнимъ серцемъ, мій друже єдиний! Та якъ-що можна буде побачитьця намъ и поколядувать на сїхъ святкахъ укупі, то поколядуемъ. А до того року, Богъ знає — чи дождимос'я. Впбачъ мені, мос серце, за мою щирость, я якъ и щó придумаешъ, то напиши мені, а тимъ часомъ, оставайся здоровий и веселій, и не забувай пскрєннєго твого друга и поклонника *Т. Шевченка*.

Адресъ: Въ Нижвій Новгородъ. Его Вблагородію, Павлу Абрамовичу *Овсянникову*.

Чи ни писавъ тобі чого-небудь про мене старій Кошовій изъ Чорноморіі — Яковъ Герасимовичъ Кухаренко? Я єму ще зъ Новопетровського укрѣпленія пославъ де-що, и просивъ єго, щобъ вївъ зъ тобою подїлвся, та й досі не маю одъ єго ніякої чутки.

II.

5 декабря 1857 г.

Спасибі тобі, богумилій мій друже, за твої сердечні ласкаві письма. Спасибі тобі за приглашеніє въ село *Никольское*, а тричі разомъ спасибі тобі за те, що ти хочешъ самъ приїхати въ Нижній. О, якъби ти добре зробивъ, якъби приїхавъ! тутъ би тебе, преславного, на рукахъ понесли твої безчисленні поклонники. Щасливий ти, дуже щасливий, мій славний, мій великий друже! Всі тебе бачили, всі до єдиногo руського чоловіка, всі тебе знають и съ любовью повторяють твое обаятельное прославленное имя.»

Сєгодні бувъ у мене Вл. Ив. Даль; я показавъ єму письмо твое. Зрадївъ старій, якъ прочпавъ, що ти хочешъ приїхати въ Нижній. Пузенко клаяетця тобі Вл. Ив. и сердечно просить не перемїнять доброго наміренія. На тїмъ тиїні почвутьця тутъ дворянскі вибори, уже почали збиратьця повітові паии, то може б'я ти здумавъ показати себе їмъ на тутешній сцені. Ото б'я порадувавъ ти їхъ хуторянскі душі, а мою щпру, любящую тебе, душу перенїс'я би на саме небо. На сей конецъ я бачився съ директоромъ Нижегородського театра, съ г. Варенцовимъ, питавъ єго нащогъ условій, и вївъ сказавъ мені, що «согласится на условіє, какое ты ему предложишь.» Чудний би бувъ, якби и не согласился.

Добрий мій друже! питаєш ти, чи багато у мене грошей? Дуже, дуже небагато, мій друже єдиний: нема де взяти. Заходився рисувати карандашом портрети, — так щож? нарисовав три портрети, та й сижу склавши руки. Безь столиці художникъ — риба безь води. Погано, дуже мені погано у цімъ Нижнімъ. Графъ Федоръ Петровичъ обіщає мені «вхлопотати» позволеніє жити въ столпцѣ. «О, якъби то ёму Богъ помігъ!» «ожилабъ тогда моя душа однокоя при видѣ великихъ произведеній божественныхъ искусствъ!» А тимъ часомъ, а тимъ часомъ... якъ ти прийдешъ сюди та я подивлюся на тебе, подивлюся ниначе на всесвітнюю галерею, ниначе на всесвітній театръ, и забуду хоть на годину свое невспуцє горе.

Грошей у мене бъ стало, щобъ доіхати до Никольского и назадъ вернутця, та не въ тімъ річъ. Не я одиень прошу тебе приіхати сюди, а всі добрі и розумні люди просять тебе, — а іхъ тутъ такі чп-мало. Старий Улыбышевъ, той самий, що написавъ *біографію Бетовена*, не пропускає ні одного спектакля: такъ щиро любять театръ; а якъ тебе побачить, — то вінъ, старий, якъ мала дитина заридас, — та чи вінъ одиень?

Рішпся, друже мій великий, на мою просьбу, и рішившись, напиши мені гарпенько — коли бъ тебе ждять до себе. Я сєго дні жъ пишу и Кулішеві: може и вінъ заіде за тобою, та разомъ и приїдете, мої гості дорогі. А якъ побачишъ мого давнєго друга, В. П. Р—ну, то привітай її одъ мене, мій друже єдиний, та въ письмі своїмъ напиши її адресь. Прощай, мое серце! нехай тебе Богъ мплує и стереже на славу великого святого искусства. Не отрпнь же просьби любящого тебе друга

Т. Шевченка.

Куліша не треба ждать: може вінъ и не поїде, а мені бъ зъ нпмъ дуже-дуже треба було бъ побачитця. Напиши, будь ласкавъ, и ти ёму: може, вінъ тебе, батька нашого, лучче послухас. Посоромитця не послухать.

Ще, якъ прийдешъ, то заразъ пришли почталіона на квартиру Овсянникова, щобъ тобі не торбуватця на щотъ поміщенія.

Чп невзявъ би ти зъ собою рукопись *Москаля-Чарівника*? Тутъ єсть прехороша дівчина и талаплива артистка, Піунова. То може бъ ви чи не вшкварили бъ сєго Чарівника надивовпжу Нижегородськимъ людямъ?

Поцілуй старого Максимовича за мене, та чому вінъ не шле мені своє слово о полку *Шоревъ*?

Ще одно PS. Понісь бувъ уже я оце письмо на пошту, та зострівся мені старий Улыбышевъ и просивъ написать одъ себе глубочайший поклонъ и просить тебе, щобъ ти приїхавъ просто до ёго на квартиру.

Москаль-Чарівникъ есть тутъ печатний. И П—ва сёгодні вчптьця по-нашому говорить заходплась. Зраділо дівча — ажъ заплакало.

III.

Феврала 3, 1858 г.

Спасибі тобі, мій друже єдиний за письмо твое и 200 р. гріш-ми. Все це добро получилъ я одъ нашего доброго друга Н. Бр—на, который тебе щиро цілуе и посилае тобі зъ Олейниковымъ кожушокъ. Зноси на добре здоровье.

Не знаю, коли ми съ тобою побачимось. Бо не знаю, чи швидко Овсянниковъ вернетця до дому: я теперъ у ёго хазяїную, то мені конечно треба ёго дожидатця. А якъ-що вінъ тамъ довго забаритця, то я не втерплю: передамъ ёго госпуду Бр—ну, а самъ чкурну въ Никольське, а за день передъ-твмъ гарненько напишу тобі.

Обнимае и цілуе тебе тричі твоя и моя любая Тетяся. Вопо, порадившись зъ своїмъ батькомъ, посилае тобі свій репертуаръ и условія такого содержания: 1500 р. въ годъ безъ бенефиса, а зъ бенефисомъ 1200 р. и на переїздъ до Харкова 200 р. А поїде воно въ Харьковъ зъ батькомъ, або зъ матірью. А тимъ часомъ — воно согласитця на твое условіе, яке ти скажешъ.

Во имя святого Бога и святого искусства, поможи їй, друже мій великій, вирватьця пзъ сёго гнилого Нижнёго. Мені тутъ ажъ жаль дивитця на пеі. По поводу її бенефиса, написавъ я невеличку статейку въ газету, которую послаю тобі: прочитай, та прикниь свое до неі яке мудре слово, та отдай перепечатать въ *Московскихъ Вѣдомостяхъ*. Для нашої любви Тетясі се булюбъ незгірше.

27 генваря поховали славного старого Улыбышева, и не найдетця нікого въ Нижієму некрологъ ёму написать! Ще разъ гнилий Нижній Новгородъ.

Поцілуй за мене благородного Сергѣя Тимофеевича Аксакова,

и молодика Максимовича. Р—ну якъ побачишь, то й її привітай. А тебе цілує М. А. Д—ва зъ своєю *чужою* дитиною. Цілує Гольская, и тричі цілує Піунова, а я и лікъ теряю.

До свиданія, мое серце, мій друже єдиний.

Щирій твій *Т. Шевченко.*

Чи робить тамъ що Катковъ зъ моєю повістю? Я вже другу часть кінчаю.

Чи приславъ Кулішъ тобі мої *Неофити*?

Чомъ ти мені не написавъ адреса Сергѣя Тимофеевича?

IV.

Новбра 13 1858 г.

Друже мій єдиний!

Якъ той щирій вілъ запрягся я въ роботу, — сплю на етюдахъ: зъ натурального класса и не вихожу, — такъ ніколе! такъ ніколе! що якби не оце безгрішшя прокляте, то ніколи бъ було написать и тобі, мій друже єдиний, оцісі невеличкої цидули. Будь ласкавъ, вирви ти у того К—ева якъ-небудь оті 100 карбованцівъ та пришли мені. Гугеноти ні-на-що послухать, — таке лпхо! Запродавъ я бувъ свои сочиненія книгопродавцу Кожанчикову за 2000 карбованцівъ, (та вже така моя вдача), що я замісь грошей тільки облизався. Такий-то облизень и заставивъ мене поторбувать тебе оцією цидулою.

Посилаю тобі черезъ художника Расва одинъ екземпларъ моєі послідієі гравюри: не здивуй — яка вдалась. Чи не будешъ ти часомъ у графа Алексеѣя Сергѣевича Уварова, або умисне побувай у єго, та подякуй єму за мене: гравюра ся напечатана на єго гроші, спасибі єму! Поклонись В. Н. Р—ной, и привітай М. В. Максимовича. Сергѣя Тимофеевича тожъ. Стару свою, дітей и внучать тожъ. Бабста и Кетчера тожъ, и всіхъ кого побачишь мною знаємихъ, тожъ.

Оставайся здоровъ, мій друже єдиний! Згадуй ніколи тугого мовчана и искреннєго твого

Т. Шевченка.

Адресуї: Въ С-Петербурзь, въ Большой Морской, домъ графа Уварова. Его в — благородію Михаилу Матвѣевичу Лазаревскому.

Кланяютця тебѣ и графиня Т — ыє.

Дневникъ Т. Гр. Шевченка дальшь печататиметця увъ XI-ій книжці.

Per. 277 ^d / 1862, 3.4

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

»Добра хочю братья и Русьскій Земли «
Владиміръ Мономахъ.

1862

БЕРЕЗІЛЬ

(МАРТЪ)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛІША.

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА.

3) ДО М. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО (1).

1.

Новопетровское укрѣпленіе, 8 октября 1856 г.

Богу милий друже мій, Михайле!

Коротеньке, невеличке та щіре письмо твое отъ 8 августа, получивъ я 28 сентября. Довгенько—такі вонó летіло, та все таки, благодарить Бóга, долетіло. Спасібі тобі, друже мій єдиний, и за письмо твое ласкавее. Спасібі тобі и за грóші. У мене їх теперъ такъ небагато, якъ у того Лазаря, що сліпці співають на ярмарка́хъ. Я сердечне радъ, що ви познакомились съ Семёномъ: добрий, щірвий чоловікъ. Не такъ давно и вінъ мені приславъ 15 руб. Та бреше собі, півроку ёму: пише, що хтось передавъ ёму щобъ послать мені. Може це и бу́ла коли́ нѣбудь правда, та теперъ така старá стáла що похожа на мифологію, сірічъ на брехню. Це, бачишъ, я до того ведú слово, що познакомившись съ Семёномъ, и ти трóхи вивчивсь въ ёго тее... Исправді, за що ти міні виненъ? — Ні за щó. Спасібі тобі друже мій єдиний! Така неправда лúчше всяко́и на світі правди. Тільки ось що: коли́ и чимъ я тобі заплачу́ за твою́ братськую неправду?

Німець Іѣхвмъ мабу́ть на мене сёрдитця? Не знаю за що бь ёму сёрдитця? Ми зъ нимъ жили и розішли́ся добримъ пріятелями, ні-за-що бь, здаётця сёрдитця. А тимъ часомъ, Богъ ёго знае. Статуэткы мені не дúже потрібні, — обійдúсь и безъ ихъ. А отъ безъ

---

(1) Листы 1) до Я. Г. Кухаренка и 2) до М. С. Щепкина были напечатаны въ торішній октябський книжці.

чого не обидує: безъ жизненнихъ пріпасовъ, якъ ти пишешъ. Мені теперъ дуже и дуже треба одну акварельну краску, називається вона сепія. Семенъ, я думаю, її знає, бо вінъ такій трохи швидпоритъ въ малярстві. Вона буває різнихъ фабрикъ, але найлучшая Римская сепія; оцѣ тобі форма плитки и надпись. Достать її можна въ красочномъ магазині, що коло академії художествъ; пришлі, ради святого

SEPIA DI ROMA

искуства, дві плитки. Та ще, якъ би ти мені съ краскою приславъ пару кистей добрихъ акварельныхъ, толщині въ обыкновенную папіросу: то тоді бъ уже я тобі спасибі сказавъ, тільки кісті уміючи треба вибрати. Не знаю, чи Семенъ тямить що въ сімъ ділі. Тутъ треба маляръ-акварелиста. Та въ Семена, я думаю, найдеться знакомий такий майстеръ. Да ще якъ би до кистей прибавить 6 штукъ карандашей № 3, фабрики Фабера: то тогді бъ тільки Бѣгу помолився бъ, та й більшъ нічого.

Кланяюсь Семенові и жінці ёго, и цілую дочку ёго. Кланяюсь Ѳеодорові и Василеві: — де вінъ теперъ? Якъ побачисся зъ здоровимъ Осипомъ Езучевськимъ, то и ёму кланяюсь. Глухому Ялүзі, коли знаєшъ, и ёму, — и всімъ землякамъ моімъ, которі хочъ згадують про мене.

Напиши мені, будь ласкавъ, про Левицького: — де вінъ повертається?

Прощай, мій искренній, мій єдиний друже! Не забувай безталанного и щіро-любящего тебе *Т. Шевченка*.

P. S. Чи разъ батька вдарить, чи двічі, передъ Бѣгомъ, говорять, одвічать однаково. До всього того, що я тебе просивъ, прибавъ ще ось-що: 4 штуки чорного французького карандаша № 2, фабрики Le Conté, и білого, 4 штуки, тиєї жъ фабрики, № 1; та тушовального чорного порошокү 4 золотники. Теперъ уже більшъ нічого не попрошү, бо заразъ письмо печатаю. А якъ би ще день полѣжало, то, може бъ, ще що вдумавъ. Пришлі, мій голубе сізній, а я тобі, на ту весну, киргизя замурзаве пришлю.

Може трапиться, що не достанешъ *Sepia di Roma*, то візьми фабрики Шанеля.

II.

Любий мій єдиний Михайле!

Вмѣстѣ съ послѣдними пятью главами сего произведенія, по-

лучилъ я и письмо отъ Дармограя, въ которомъ онъ проситъ меня, а я тебя прошу, сдѣлать его этуду такое заглавіе:

*Матрозъ,
или старая погудка на новый ладъ.
Разсказъ (а не этудь).
Часть первая.*

Первая часть разсказа заключаетъ въ себѣ десять главъ, а какъ будетъ велика вторая часть, этого онъ не пишетъ; можетъ быть и самъ еще не знаетъ. Еще проситъ онъ поправить ошпбку, правда сказать, довольно грубую. Онъ написалъ, что мѣстечко Лысянка замѣчательно мѣстороженіемъ знаменитаго Богдана Хмельницкаго. Не правда: въ Лысянкѣ родился не знаменитый гетманъ, а отецъ его Чигиринскій сотникъ Михайлъ Хмельникъ или Хмельницкій, и не по словамъ лѣтописи Самовидца, какъ онъ написалъ, а по словамъ профессора Соловьева, который ссылается на Кіевскіе акты. Еще тоже не помню, на которой страницѣ, онъ сдѣлалъ пробѣлъ, а за нимъ и я; нужно было написать фамилію знаменитаго череполога *Лаватера*, но онъ вѣроятно забылъ, какъ прозывался этотъ мудреный нѣмецъ, и я тоже не вспомнилъ. Больше онъ ничего не замѣчаетъ. Я тоже больше ничего не замѣчаю, и онъ передаетъ мнѣ, а я, переписавши на досугѣ, передаю его новорожденное дѣтище въ полное ваше покровительство и распорядженіе. Еще онъ пишетъ мнѣ, что если и будетъ вторая часть этого разсказа, то не весьма скоро. Поэтому я и думаю, что лучше не писать: *Часть первая*.

Теперь отъ що я тебѣ проситиму, друже мій єдиний: якъ би ти самъ побачився съ Писемскимъ: (за знакомство зъ нимъ не будешъ менѣ лаять): та сиптавъ би єго, чи бачився вінъ зъ графинєю Т. и що вона сказала єму про *Киклино К.* Дармограя и чи получила вона мої письма; и що вінъ тобі скаже, напиши мені, друже мій єдиний. Кланяюсь Василеві, Федорові и Семенові. Оставайтесь здорові, искренні друзи мої. Не забувайте сироту на чужині.

8 декабря (1836 г.).
(Изъ Новопетровскаго).

III.

22 априля 1857 г. (Новопетровское).

Христосъ воскресъ, брате мій любий!

Удався жъ мнѣ сѣгорішній великдень! такого святого радісного великодня у мене ще й зроду не було. Якъ разъ 7 априля приїшла до насъ почта и привезла твою дорогую посылку и твоє радіснее письмо отъ 17 генваря. Я тріха не одуривъ, прочитавши єго; та ще якъ закуривъ твою сигару (я десять літ не куривъ сигари), то якъ закуривъ твою гавану, то такъ мнѣ, друже мій єдиний, запахло волею, що я заплакавъ, якъ тая дитина. Отъ що ти наробивъ зъ моїми старима очима! Нехай тобі Господь милосердний заплатить за твою сердешную роботу. Тажъ самая почта привезла мнѣ письмо изъ Черноморіи и 25 р. грошей отъ Я. Кухаренка. (Семенъ єго повиненъ знать.) Але Кухаренко про волю мнѣ нічого не пише. Та тажъ самая почта изъ Петербурга привезла мнѣ письмо и грошей 16 р. отъ А. Маркевича съ товаришами. Се буде спизъ того самого Миколая Маркевича, що написавъ Малоросійскую исторію. Зъ батькомъ єго ми були колись великі приятели, а сина єго, сєго самого Андрия, то я здаєтця, шо й не бачивъ, а може й бачивъ, та ще дитиною. Найдй єго тамъ, та поцілуй за мене, мій друже єдиний. Вонó квартирує въ Почтамтской, въ домѣ Лобина.

Такъ отъ який у мене бувъ великдень! и чимъ я заплачу вамъ, браті мої, землякі мої щірі, чимъ заплачу я вамъ за моє велике свято! за мої сердечні радісні слези! Слезами — и не чимъ більше.

Якъ побачишъ Куліша, поцілуй єго за кніги, що вінъ подарувавъ, а особліво за *Записки о Южноі Руси*. Такі розумні кніги, такого чистого нашого слова, я ще не читавъ. Може вінъ и розсєдетця на мене за те, що я єго алмазний подарокъ, *Записки о Южноі Руси*, пославъ на Черноморію Кухаренкові. Такъ щожъ: скажи, — во втерпівъ. И якъ вінъ, крий єго Мати Господня! не видасть второго тома, то не тільки я, ти, всі землякі наші и вся Славянщина прокленє єго и назовє брехуномъ. Такъ и скажи єму.

А Б—л—з—рський кажесть поїхавъ женітьця, до дому. Нехай ёму Богъ помагá. Отъ ще щіра христіянська душа. Поцілуй ёго за мене, якъ побачишь.

Яка тамъ моя картинна була у Езучевського, ей Бóгу не знаю; розіграли, кажесть, въ лотерею и вона досталася тобі. О мій добрий, мій щірий друже! Нехай васъ Богъ такъ не забуде, якъ ви не забули, не покинули мене, безталанного, на чужніні, въ неволі. Я нікуді не поїду, друже мій єдиний, якъ пошле мнї Господь милосердний волю, хибá тільки по дорозі заїду въ Чорноморію на який тїждень, а тамъ прýмо въ столицю до васъ, до васъ, браті мої. Мнї здається, що я одурію якъ побáчуся зъ вами, мої рідні, мої єдинї!

Сєгóдня, 22 апреля, прийшла друга почта зъ Гурьєва и не привезла нічого офіціального нащотъ моєї отставка, и я не знаю щó й думать: Мóже то фóрма трєбує такої проволóки? не знаю. Дождусь и третєї почти, щó тамъ бóде, бо мнї, бачишь, хотілося прибавить до цєго письма два слова и нічого більше, друже мій єдиний.

Лихий ёго знає, де той Осиповъ дівєся? и Писемського кажесть не має въ Петербурсі. А *Княгиня*, пишешъ, у якогось Н. Д. не знаю хтó се Н. Д. Якъ би Княгиню взявъ на свої рúки Кулішъ, чи не лóчче бъ булó? та й Матрóза прибгáвъ би до Княгинї, та причепуривъ би їх гарненько та й пустивъ би въ людє. Дармографі напсавъ ужé и вторýю часть Матрóза, въ котóрой ужé рѣзче обозначилась общая идея розказа; а въ третій вінъ дýма ужé виставить наголо свою нехїтрую фантазію. Алé коли то те бóде? а мóже й бóде коли нєбудь. Трєба подождать.

Не пишу тобі, друже мій єдиний, сєгóдня більшь нічого, бо нема чогó писать, та и голова въ мене сєгóдня ненáче позичена у москаля-коробєйника, або ипнáче клóччямъ начинена. А все то те лїхо почта наробила. Подожду другої почти, чи не веселїша бóде. Ось-ось трохї не забудь! Чомъ ти мнї нічого не пишешъ про Василя, и про Федора?

(Дружилъ почеркомъ).

Чортї їх батька знають, щó се вони зо мною рóблять! И досї ще нема нічого изъ Корпусу. Добивáють вони мене, недолюди, не боячися Бóга! а нудьга, нудьга! Я ще зрóду такої нудьги не коштувавъ. Ні до

чого руки не лежать, а въ голові така нѣхворощъ, що й рада не дамъ. Читāju по одному листочку въ день біографію Гоголя; чичāju та й боюся: може й по листочку не стане, поки-то прийде той одускт. Грошей у мене теперъ дуже небагато, алє якъ би давъ Богъ тую волю, то можна бъ було позичитъ трѣхъ, щобъ до Москви або до Чорноморіі допхатыця, а тамъ ужє я не загину. Ти мині пишешъ про фотографію. Не робить нічого, браті моі, друзи моі милні, поки я зъ вамп не побачусь. Съ сією почтою не пишу тобі—я свободенъ; чи не дасть Богъ зъ будущею. Нудно мині, друже мій одинній! думавъ собі, чи не легше буде якъ зъ тобою поговорю хочъ на папірі... перѳ зъ рукъ випадает. На посілку твою тілько дивлюся и більшъ нічого; въ рѣки нічого взяти не хочетця. Бувай здоровъ, мій друже одинній! Цілюю тебе, Семєна, Куліша, и всіхъ моіхъ и твоіхъ земляківъ добрихъ и щірихъ такихъ якъ ти. Не покидайте мене, друзи моі, браті моі милні!

8 мая.

IV.

20 мая (1857 г. Новонетровское).

Во истину воскресъ! мій друже одинній!

Спасібі тобі, сєрце моє, за твоє письмо отъ 11 апреля. Мині полєгшало якъ прочитавъ я єго. Я дурній думавъ, що ще въ яварі мое діло кѳнчене, а вопѳ зъ 7 або зъ 17 апреля тілько що начпнаетця. И та сама дурная дѳмка мене такъ тѳжко мѳчвля и дѳсі. Теперъ, слава Бѳгу, я повеселішавъ; а все-таки—за що не візьмѳся—визъ рукъ випадает. Сєрце якѳсь лихорадочно бѳетця. Охъ! якъ би то єго швидче успокоілив!

Ти пишешъ, що бувъ дома. Якъ я тобі завідую, мій друже одинній! Тамъ и про мене згадували. Спасібі імъ землякамъ моімъ ріднимъ, що не забувають кобзаря свого, старѳго, безталанного.

Ти пишешъ що чувъ, що и въ столиці єсть добрі дѳші, що хотѳть помагати мені на дорѳгу. Спасібі, імъ добримъ дѳшамъ! и чи не буде той самий А. Маркевичъ зъ товаришами, про котѳрого я тобі писавъ?

Ще ти питаєшъ, чи багато мині трѳба буде грошей на дорѳгу? Я и самъ не знаю, и не знаю ще, якъ я поїду? чи на Оренбургъ, чи Волгою до Нижнєго и на Москву, чи на

Чорноморію? Якійсь би шляхомъ не поїхавъ, то я думаю, що не обійдуся менше якъ 200 рублями. Треба буде одѣжа, бо зъ мене якъ знімуть казѣнну, то я остануся якъ той турецький святий, буквально голий. Получишь ти на своє ім'я отъ Б. Залеського изъ Мінської губерні 50 рублівъ, то и ті пришли до своїхъ, та й пришли по прѣжньому адресу, съ передачею. Я мож: не дїждуся твоїхъ грошей, а позичу у Іраклія Александровича: то ти вже такъ и посплай на єго ім'я. А якъ що не буде одъ Царя нічого, то не посплай и грошей: на що вони тоді мені? Якъ перепишуть Матроза, то передай єго Кулішеві, та попроси єго одъ мене—нехай вінъ єго прочитає гарненько, та де що побачить—нехай и поправить, а за Записки о Южной Руси подякуй єго ще разъ одъ мене. Не тепѣрь, а коли-небудь іноді я думаю удрать критику на сію воїстинно драгоценную книгу. Але ще тільки думаю, а тамъ Богъ єго знає, якъ вонъ буде. Попроси Семена—нехай вінъ коли небудь розкаже вамъ, якъ замірвши Явдѣха була на тимъ світі и що вона тамъ бачила? У Кулішѣ записане тільки цѣкло, а раю нема, окрїчъ тихъ двохъ діточокъ, що передъ Матірью Божою золоті клубочки дѣржать, а вона панчішечку плетѣ

Вибачай мені, друже мій єдиний, що пишу тобі такъ на швидкѣ. Ніколе. Сѣгодня почта одходить. Цїлюю тебе, Семѣна и всіхъ добрихъ земляківъ моїхъ. Не покидайте, брати мої, старого безталанного *Кобзаря Дармогря*.

V.

30 іюня 857 г. Новопетровское.

Мій искрений друже!

Получивши это послѣднее отъ меня письмо изъ Новопетровскаго уврѣплення, сдѣлай для меня величайшее одолженіе, а для многоуважаемаго мною Іраклія Александровича еще больше: побывай ты съ человѣкомъ практически и хорошо знающимъ фотографическое дѣло, побывай съ такимъ человѣкомъ у г. Чернягина по означенному адресу. И выберите, покрайней мѣрѣ, освідѣтельствуйте выписываемую И. А. камеру для фотографіи съ приборомъ, въ-особенности обратите вниманіе на объективы *Фохт-ленгера*. Деньги г. Чернягину посылаются съ этою же почтою:

вслучаї же недостачи этой суммы, заплати свои деньги, которыми ты съ глубочайшей благодарностью получишь отъ искрення-твоего *Т. Шевченка*.

Ираклій Александровичъ (щобъ ёго лихо не знало) великий мені пріятель; то ви вже, друзи, брати мої любії, зробіть що вінъ та піше,—зробіть для ёго и для мене. Вінъ мене п'ятий рікъ годує и напуває.

Якъ побачишь Куліша, то поцілуй ёго и скажи ёму, що я ёго *Записки о Южнои Руси* пославъ на Чорноморію,—щобъ тамъ скажуть.

Прішли мені *Метлинскаго*: вінъ недорого коштує.

P. S. Маркевичъ написавъ мені свій адресь, та чортъ зна який: въ *Почтамской, въ домъ Логинова, а на конвертъ написано другою рукою*—въ домъ полковника *Поссе*: то я теперъ не знаю шо й робить? Найдй ёго, мій друже єдиний, того *неакуратного* Маркевича, поскупи ёго за чубъ, або за ухо, а потімъ скажи ёму, щобъ адресь писавъ добре и по прилагаемой при семъ запискѣ исполнилъ акуратно, — а то бітиму якъ приїду; а якъ що можна, то и ти ёму поможи въ сій роботі: мені це треба.

VI.

1 іюля (1857 г. Новопетровское).

Мій друже єдиний!

Письмо твое я 75 р. грішми, одъ 2 мая, получивъ 3 іюня. Спасибі тобі, друже мій єдиний. Прочитавши твое письмо я перелицювавъ свою дорогу въ столицю: Чорноморію оставивъ до другого разу, а вдаривъ просто черезъ Астрахань Волгою до Нижнёго, а потімъ черезъ Москву и до тебе, мій друже милий, мій єдиний. Перелицювавши шляхъ-дорóгу, я того жъ дня упакувавъ свою мизерію книги, то-що, купивъ пологъ одъ комарівъ волжскихъ, сшивъ изъ шести листовъ папѣру тетрадь для подорожного журнала, и сівъ надъ моремъ ждаты погоди, та й досі жаду. мій друже єдиний. И Богъ ёго святий знає, коли я дождуся тиєі доброї погоди? Пологъ вже у мене вкрали; тетрадь, шо приготувавъ для дорóги, всю до лѣстóчка списавъ *мъстными впечатльнїями*, а изъ Оренбурга ни слуху ни духу. Я не знаю шо той *Ладїженський* тамъ робить? Шкóда, що ти й просівъ ёго. Почта изъ

Оренбурга в Уральська получитця тутъ нераньше 15 іюля, и якъ що принесе́ мині свобѳду, то на дрўгвй же день покину оце смердаче укрѳленіе, и дасть Богъ, въ половині августа бѳду ціловать тебѳ, мій єдиний дрўже. О Бѳже, якъби то такъ сталося! Моно милосѳрднога Бога, шобъ оцѳ булѳ послїдне письмо до тебѳ изъ цѳго проклѳтого укрѳленія. И ти не пиши вже до мене сюда. Якъ побачисся зъ Мѳркевичемъ, то поклонися ѳму одъ мене и скажи нехай не торбѳетца, не шукаѳ того — полкѳвника К—скаго: я самъ ѳго найду якъ приїду; а тебе добрѳ ще разъ прошу: найди чоловіка знающаго фотографію та вибери у Чернягина камеру для Ираклія Александровича; вінъ тобі велике спасибі скаже.

Икъ бѳду виїзжать изъ цѳго поганого укрѳленія, то напишу тобі, куди я поїду: може ще потребують въ Оренбурґъ, сохрани Бѳже. Прощай, мій добрий, мій єдиний! Пароходъ парі розвѳдить. Поцілуй ѳедора и Семѳна.

VII.

Мій єдиний друже! Я свободенъ. Я уже въ Астрахані и завтра 15 августа, якъ Богъ поможе, на пароході Меркурій, попливу за 5 карбѳванцівъ на пѳлубі, въ Нїжній Новгородъ. Ранше 15 сентября я не допливу до Нижняго, и ранше 1 октября я не поцілѳю тебѳ, дрўже мій єдиний. Гѳсподи милосѳрдный, скороті путь и врѳмья для нашого свиданія съ тобѳю. 21 іюля получѳно офїціальное извѳстїе о моїй свободі. На дрўгвй день я просивъ Ираклія Александровича дати мені пропускъ черезъ Астрахань въ Петербурґъ, алѳ вінъ одказавъ мені. 23 іюля написавъ я и пославъ черезъ Астрахань письмо графу Толстому. Писавъ я ѳму, що я поїду черезъ Оренбурґъ.

1 августа приїшла почта и привѳзла мені разрѳшеніе іхати куди я хѳчу. 2 августа я вирвався зъ своєї тюрми, а 5 августа я гулявъ уже по славному гѳроду Астрахані. 14 августа пишу тобі оцѳ письмо невеличке, а завтра дасть Богъ попливу вверхъ по матушкѳ по Волгѳ, ажъ до Нїжнѳго. До свиданія, мій дрўже єдиний. Цїлѳю Семѳна, ѳедора и всїхъ и вся. А якъ побачишъ Мѳркевича, то поскубі ѳго за ухо, за те що я не дождався ѳго письма въ Новопетровскому укрѳленію. До свиданія ще разъ, мій єдиний дрўже. Не забувай твого щїрого *Т. Шевченка*.

14-го августа.
Астрахань.

VIII.

8-го октября. Н. Новгородъ.

Друже мій єдиний! 19 сентября прибылъ я въ Нижній Новгородъ и только сегодня; слава Богу. собрался съ силою написать тебѣ о случившемся со мною. Никто больше какъ чортъ, врагъ добрыхъ нашихъ помышлений, перешелъ мнѣ дорогу въ Питеръ. Новопетровскій комендантъ по моей просьбѣ выдалъ мнѣ пропускъ прямо въ Петербургъ; а командиръ баталіона, мой ближайшій начальникъ, обидѣлся распоряженіемъ Ираклія Александровича и увѣдомилъ Нижегородскаго полиціймейстера, чтобы меня задержать и прислать въ г. Уральскъ для полученія указа объ отставкѣ съ какими-то ограниченіями. Я занедужавъ. Спасибі, найшлся здѣсь добрые люди, которые приютили меня и черезъ посредство которыхъ написано въ Оренбургъ обо мнѣ Катенину, чтобы онъ объяснялъ мое отвратительное положеніе.

Писалъ я графу Ѡ. П. Толстому изъ Новопетровскаго укрѣпленія, что я отправляюсь черезъ Оренбургъ; но послѣ упросилъ Ираклія Александровича отпустить меня черезъ Астрахань. О случившемся здѣсь со мною я теперь не пишу ему, а прошу тебѣ, друже мій єдиний, посѣти ты графиню Настасію Ивановну Толстую: расскажи ей о моемъ гнусномъ положеніи, а главное—благодари её отъ меня за ея святое о мнѣ ходатайство, а также и добрыйшаго графа Ѡсдора Петровича. Друже мій єдиний! Во имя глубокой моей любви къ тебѣ, не откажи мнѣ въ этой великой просьбѣ.

Не знаю какъ долго продлится мое сядѣніе въ Н. Новгородѣ: думаю что я не скоро вырвуся; пришли мнѣ сколько нибудь денегъ; я почти не одѣтъ, а слѣдовательно не могу показаться въ люди и начать работу за деньги. Если получилъ ты письма отъ Кухаренка и отъ Залесского, то перешли мнѣ. Отъ Залесского должны быть и деньги; не знаю только, какъ велики.

Прощай, мій друже єдиний! Поцілуй Семѣна и Маркевича и не забудай искренняго твоего *Т. Шевченка*.

Въ другій разъ буду тобі писать больше, а теперъ не здужаю. Адресуй свое письмо: въ Нижній Новгородъ, его высокоблагородію Павлу Абрамовичу Овсянникову, въ контору параводства Меркурій.

ІХ.

19-го октября (1857 г.) Нижній Новгородъ.

Мій друже любий, мій єдиний! Сьогодні 18-го октября получивъ я твоє братнє — сердечное письмо. Спасибі тобі, моє серце! Ти пишешъ, що Усковъ уже писавъ тобі о якимсь тамъ недоразумѣніи; чомъ же вінъ не написавъ, якé тамъ именно недоразумѣніе? И тутъ ёго ніхто не знає; я и самъ не знаю якé тамъ те прокляте недоразумѣніе! Въ Оренбургъ уже давно писано изъ Нижняго але изъ Оренбурга ще пемá нічого. Я самъ не знаю, що се зо мною буде. а тимъ часомъ живу собі дóбре и вéсело отутъ межъ добримъ людьми. Овсяниковъ—тутешній архитекторъ — благородний, добрий и розумний чоловікъ. а до всёго того ще и землякъ: Конотопський. Мені тутъ дóбре зъ нимъ; шкода тільки, що морóзи настали; не можна нічого рисовать съ натури, а то було бъ и геть те вéсело.

Спасибі тобі, друже мій єдиний, що ти побачився зъ графинєю Н. И. Незнаю, чи получила вона моє киргизя одъ Сигизмунда? и чи получивъ графъ Ө. П. моє письмо изъ Новопетровська? Якъ будешъ у него, то спитай, будь ласковъ, и мені напиши. Письма теперъ до графа писать не буду: треба дождатьця, що тамъ мені напишуть изъ Оренбурга. Я просивъ Герна написать мені; а ти. якъ получиши моє письмо, то іди до графа Ө. П. и подякуй ёго одъ мене за его доброе человеколюбивое участие, которимъ я радостно воспользуюсь, якъ прийдетца мені до скруту.

Поздравъ и поцілуй за мене Б—л—з—рського и ёго жіночку. Чому ти не оженився? Чи ми вже съ тобою разомъ поженемось? Не швидко, я думаю, це лихо скрутитця.

Що тамъ робить Кулішъ? и де теперъ ёго жіночка? Якъ побачиши її, то и її цмокии разивъ зо трп за мене; а Кулішеві скажи—нехай мені пришле другий томъ Записокъ о Южной Русі. Тутъ есть одна книжная лавка та й въ тій тільки букварі продаютця. А якъ буде послать второй томъ, то нехай и цёрвий прикіне, бо я первий томъ З. о Ю. Р. подарувавъ нашимъ кievскимъ землякамъ въ Астрахані. Поцілуй же ёго та и попроси—нехай мені вишле свої любіи Записки о Ю. Русі. А я ёму за те не пришлю, а дасть Богъ, самъ привезу гостинець изъ самого Киргизского степу.

Чптать у мене теперъ, слава Бóгу, ё що, поздорóвъ Бóже добрихъ людéй, алé свогó рíдного нiчогiсiнько нема, опрiчъ Богдана Хмельницького, Костомарова. Отъ цéй вчiстивъ книгу такъ-такъ! Въ Сарáтовi бáчився я зъ старóю Костомáрпхою; вона ждáла ёго пзза гряни́ци къ 13 сeнтября. Не знаю, чи вернўся вінъ, чи нi щe? чи не чутъ у васъ тамъ про ёго чо́го-нéбудь?

Що тамъ рóбить отóй гульвiса Семéнь, що нiчо́го менi не пишe. Поскубi ёго за ўхо п поцiлуй за мене, а жiночку ёго п дiточóкъ не скубi, а тiлько поцiлуй.

Перелякáвъ ти менé чорною печáтью на своїмъ письмi! чи не случiлось тамъ у тебе кривi Бóже чо́го недóброго?

Прощáй, моé сёрце, мiй гóлубе сiзний! Я теперъ. слава Бóгу, здоровий п весéлпi п щiро любящпй тебé, моего éдиного дрўга.

Т. Шевчénко.

Якъ побáчився зъ графинeю Н. И., то спитáйся, чи бувъ у нéй Сапожнiковъ, съ которимъ я плпвъ пзъ Астраханi въ Нижнiй.

Х.

Мiлий мiй дрўже! Позавчóра чóртовi не було чо́го рóбить, то вінъ носивъ менé въ Балáхну трóхи не за тридцáть верстъ одъ Нижнёго, а Фёдоръ якъ разъ въ той день п переiхавъ черезъ Нижнiй! И щобъ ёму́ булó пiдождáть до завтра. Недóбрпй вінъ; поцiлуй п ёго за мене.

Письмо́ твоé нашвидкў писанe я получилъ; дякую тобi за ёго, а то вже я дўмавъ, що ти, кривi Бóже, занедўжавъ. Ти пишешъ, чи получилъ я отстáвку изъ Оренбурга. Получiвъ, чiсту получилъ; а ще до получения цiéй поганой отстáвки писавъ я графiнi Н. И. п графу Ф. П. письма. Не знаю, чи получилъ вонi iхъ, чи нi? Довiдайся, бўдь лáскавъ, та й напиши менi; п напиши менi, чи доладў я написáвъ письмо графу Ф. П., бо я на такi химёрнi письма не великий мáйстеръ. Та не забўдь спитать у графiнi Н. И., чи бўвъ у нéй зъ моiмъ поклономъ Сапожнiковъ.

Подякуй дóброго п розўмирго Кулiшá за ёго »Чóрну Рáду« п за Записки о Ю. Р. Я вже въ дрўгий разъ чптáю Чóрну Рáду, п якъ прочитаю, то напишу ёму́ прездоровéнный мадригáль, а

поки що буде, пославъ я ёму зъ Варенцовимъ »Москалёву Кри-
ницю« и »Ченця«; та якъ би бувъ знавъ, що вінъ має одъ Щёп-
квнн, то пославъ би що небудь друге. У мене есть багато де
чого, — тільки все то те понедороблюване. Якъ застане оце пись-
мо Варенцова въ Петербургъ, то перешли мені зъ нимъ наші
народні думи, пзданніи Метлинськимъ, абó хочъ по́чтою пере-
шли, бо я ще и не бачивъ ціи хваленої кни́ги.

Нарисувавъ я карандашемъ для тебе свое полпичче, та нема
сь кимъ прислатъ ёго, а по по́чті боюся — зотреця; думавъ пере-
слать зъ Оѳодоромъ, такъ чортъ — врагъ добрихъ нашихъ помыш-
леній — бачишъ, що зробивъ.

Піше мені старій Щёпкинъ и просить, щобъ я приїхавъ
до ёго на прázники въ гóсті. Въ са́му Москв́у мені їхать не мóж-
на, то вінъ прóсить мене до сво́го сина на ху́тіръ, десь недалé-
ко ко́ло Москви́. Я жду, одъ ёго на дняхъ, письма; вінъ мені не пі-
ше, де той ху́тіръ и ко́ли туди́ мóжна приїхать. А що, якъ би
и ти, взявши Куліша́ та и Семéна съ собою, та й ви приїхали
на той благодáтний ху́тіръ. А дуже бь́ добре бу́ло! Я тобі на-
пишу́. якъ получу́ одъ старóго письмо; а поки-що — проща́й; не
забува́й велико́ї прóзьби тво́го искренняго *Т. Шевчénка*.

18-го ноября (1857 г.)

Ижній.

XI.

4-го января 1858 года.

Вібачъ мені, моє сёрце, мій голубе сизий, що я такъ давно
до тебе не пишу́: нічого бу́ло писать. А тепёръ набралюся такъ
багато того писання, що ніколи писать. Дóбрій оцёй чоловікъ
завтра іде въ столицю, зайде до тебе, и ти зъ нимъ, якъ мати-
мешъ часъ, дóбре набалáкайся.

Приїзжавъ до мене колядува́ть старій М. С. Щёпкинъ; то я
після ёго колядки ще и дóсі хожу́ нинáче після похмілля. Нехай
ёму Господь шле дóбре здоровья.

Поздравляю тебé зъ новімъ годомъ. Дай Кулішеві́ ко́пу се-
ребромъ, и поцілуй за мене графію Настасію Пвановну, и
білшъ нічого. Ніколи. Не забува́й мене, голубе мій сизий. Чи не
знаешъ ти, де живé отой́ Жемчужниковъ? Якъ знаешъ, то на-
пиши́ мені. Метлинського я получивъ, спасибі́ тобі. Проща́й моє
сёрце. *Т. Шевчénко*.

XII.

21-го января (1858 г.)

Мій милий друже!

Рекомендую тобі одного изъ Нижегородськихъ друзей моихъ, Константина Антоновича Шрейдерса. Привітай ёго во имя дружби нашої. Чи бувъ у тебе Овсянниковъ? Возьми у Куліша, та прочитай мої *Неофіти*. Вони ще не викончені. Шрейдерсъ швидко вернетця въ Нижній, то щобъ Кулішъ переписавъ *Неофіти* и давъ ёму для передачи Щепкину, — а ти мій друже единый, купи мені Шекспира, переводъ Кетчера и пісні Беранже, Курочкина; та якъ успієшь, то оддай и переплести Шекспира. Оставайся здоровъ, нехай тобі Богъ помагає на все добре. Не забувай щирого твого *Т. Шевченка*.

XIII.

22-го февраля (1858 г.)

19 февраля вернулся Шрейдерсъ изъ Петербурга, привізъ мені Беранже Курочкина, чотири екземпляра верукотворённого образа и твое братне сердёчне писаніе. Спасібі тобі, друже мій единый, за все и за вся. Дёбре есп зробивъ що заказавъ 50 штукъ помянутого образа: нехай, поки-що, земляки дивлятця хоть на сей обликъ бородатого недобитого кобзаря свого. Думаю на тёмъ тяжкі покинуть оцей поганый Нижній. Поїду ажъ підъ Москву въ гости до мого старого — батька до М. С. Щепкина, та въ ёго до весні пробуду; а весною якъ не бёде мені якої ради зъ тими поганими столицями, то чкурну въ Харьківъ, абó въ Кивъ, а може й дальше якъ Богъ помёже. Дожидāju Овсянникова съ чемоданомъ, а тобъ я вже давно вїхавъ. Чи здорова графиня Н. И., Бувъ у мене въ гостяхъ Яковъ: славный хлопецъ! Шрейдерсъ не нахвалятця тобою и Семёномъ и тепёръ цілує васъ обóхъ. Дёбре зробивъ, що не купивъ Шекспира: цуръ ёму, який дорогій! Поцілуй за мене Семёна та й процай, мій друже единый. Посилаю тобі оцію недавно спёчену штўку; для того и пишу

мало щоб папіру білшъ осталося для новорождѣнного чада (Дбля, Мўза, Слава). Не забувай свого искривнѣго *Т. Шевченка*.

Марко Вовчокъ — це псевдонимъ якоїсь пані Марковичъ. Чи не знаєшъ ти її адреса? якъ не знаєшъ, то спитай у Каменецького, въ типографіі Кулішъ. Я чувъ шо вінъ її дѣбре знає. Якъ довідасся, то напиши мені: треба бѣде хочъ псьмомъ подякувати її за її сердѣчнїі, цїрнїі »Оповїданнїя.« Шкѣда що не оставивъ тобі Кулішъ Неофіта. Мѣже вони єсть у Каменецького. Спитай.

XIV.

25-го февраля (1858 г.)

25 февраля, въ 7 часовъ утра, получилъ я твое письмо. Никто зрѣду не поздравлялъ менѣ зъ именинами такъ весело, какъ ты менѣ сѣгодня поздравилъ. Спасїбі! Поцїлуй трїчі графїню Н. П. и графа Ѡ. П., а черезъ тїждень, абѣ два я самъ ихъ поцїлюю, и тебѣ и Семѣна и всїхъ дѣбрїхъ людѣй. сѣщихъ въ Петербурсі. Твій именинникъ *Т. Шевченко*.

Шрейдерсъ цїлує тебѣ и Семѣна.

XV.

12-го марта (1858 г.) Москва.

Я — въ Москві. Нездѣжаю. Око роспѣхло и почервонїло, — трѣхъ зъ лѣба не вїлзпїть. Докторъ посадилъ менѣ на діету и не велївъ вихѣдїть на ѹлицю. Отъ тобї й столїця! Самъ чортъ простягся поперекъ шляху, та й не пускає менѣ до васъ. Нїчого робїть! протївъ єго, сучого сїна, нїчого не вїю. Докторъ говорїть шо я недїлю, абѣ й двї, остануся въ Москві. Пршѣ тебѣ, зайдї до графїні Настасїі Ивановнї и роскажи їй про моє лїхо.

Зъ завтрешнїю почтою посїлаю тобї два рисѣнка. Закажи снять фотографу двї кѣпїі въ половїну мѣньше — однѣ для сѣбе, а дрѣгу для мѣне, а пѣтїмъ передай рисѣнку графу Ѡ. П. и попросї єго, щобъ вінъ, при случаї, передавъ ихъ Марї Нїколаєвнї для альбѣма, коли вони бѣдуть вартї того. Я самъ дѣмавъ передатъ ихъ лїчно, та, бачъ, щѣ зо мноѣ зробїлось.

Будь ласкавъ, найди тамъ того гульвісу Овсянникова и скажи єму, щобъ вінъ непременно побачився зо мною въ Москві. Сижу я у Мпхайла Семеновича Щепкина, близь Садової улиці, въ приходѣ старого Пивена, въ домѣ Щепотьевой.

Незабувай мене, друже мій єдиний. Поцілуй за мене Семена.

Т. Шевченко.

На-щоть рисунківъ — якъ найде графъ и що вінъ зъ ними зробить,—напши мені. Не держи їхъ тільки довго у фотóграфа.

XVI.

19/21 марта (1858 г.) Москва.

Друже мій єдиний! Радъ би на крилахъ летіть до васъ, та прокляте око—шобъ воно не вилізло!—не пускає. Сѣгодня бувъ у мене докторъ и ранше великодної неділі не пускає мене въ до-рогу. А єго, розумного, треба послухать, а то не буде чимъ дивитьця на світъ Божий и на тебе, мій друже єдиний!

Рисунки мої, я думаю, теперъ уже получені. Нехай фотóграфъ зробить хочъ одинъ екземпляръ. Бо мені хочетьця, шобъ графъ Ө. П. (якъ що вінъ найде їхъ достóйными того), шобъ передавъ їхъ на святкахъ М. Н. Добре було бъ, якъби такъ зробилось.

Де той тамъ у чóрта Овсянниковъ пропадає? Я не знаю, чи купивъ вінъ мені чемоданъ, чи ні? якъ-що купивъ, то нехай хочъ соломóю напха та пришло мені, а то доведетьця въ Москві купувать. Прощай мій друже єдиний. Поцілуй Семéна за мене. Щірий твій *Т. Шевченко.*

Якъ передаєшъ рисунки графу Ө. П., сідай на чугу́нку та й до мене, та вку́пи и вернемося въ Питеръ. Ей-Богу, дóбре бъ було бъ.

XVII.

10 июля (1859 г.) Межиричъ.

Спасибі тобі за твоє письмо и за письмо М. А. И оцé думаю їхать у Гирівку; дóбре бъ було, якъби и ти туди хочъ къ половині

августа приїхавъ, а ранше—то ще лѹчче бѣ. А пѳки те бѹде, пошлѣ мѣй коротѣнький листѣ Мѣрѣі Алексѣндровнѣ. Та щобѣ недѣромѣ нѣмцѣ возѣли папѣрѣ, то напиши и ти їй на дрѹгѣмѣ чѣстѣмѣ бѳцѣ: вона, я знаю. бѹде дѹже, дѹже рѣда.

Дѳбре булѳ бѣ, якѣ бѣи ти побѣчився сѣ Кожѣнчиковимѣ та рѳспитѣвѣ бѣи ѣгѳ про цензѹру. Якѣ побѣчпшѣ Костомарова, то поцѣлѹй ѣгѳ за мене тожѣ, а Алексѣндрѹ Ивановнѹ ажѣ трѣчѣ. Оставайся здоровѣ! нехѣй тобѣ Богѣ помагаѣ на все добре.

Чи графѣ Θ . П. вѣ академѣі, чи нѣ?

Т. ШЕВЧЕНКО.

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

«Добра хочю братьи и Русьскій Земли.»
Владиміръ Мономахъ.

1862

К В І Т Е Н Ъ

(АПРѢЛЬ)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША.

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА.

4) КЪ А. І. КОЗАЧКОВСКОМУ.

І.

Новопетровское укрѣпленіе, 16 іюля 1852 г.

Поддерживаетъ ли дружбу, или, по-крайней-мѣрѣ, пріязнь, постоянная переписка? Вопросъ прехитрый, на который отвѣчаю, вслѣдствіе многолѣтней опытности, такъ: Былъ у меня, во время оно, великій пріятель — (можетъ быть, онъ здравствуетъ и по нынѣ?) — такъ этотъ-то великій пріятель, бывало, каждую почту дарилъ меня посланіемъ, по-крайней-мѣрѣ на двухъ листахъ. И я. — о грустное воспомнаніе! — долженъ былъ отвѣчать ему потому, что онъ былъ хорошій пріятель. И если бы не эти убійственныя посланія, можетъ быть и до сихъ поръ остался хорошимъ пріателемъ. А то увы! терпѣніе лопнуло и дружба врозь! Миѣ кажется, что отъ подобной переписки не только дружба, но и самая нѣжная любовь не уцѣлѣетъ. Но намъ съ вами нечего опасаться за нашу дружбу вслѣдствіе частой переписки. Миѣ кажется, если не ошибаюсь, что, со времени нашего знакомства, это будетъ первое письмо, — а знакомы мы съ вами ровно 10 лѣтъ. Да и это письмо, — если правду сказать, — порожденіе крайней необходимости. Чистосердечію моему простите великодушно.

Вотъ какого рода необходимость заставляла меня начертать посланіе сіе нехитрос: въ настоящемъ 1852 году, я чувствую приближеніе той самой болѣзни, отъ которой вы спасли меня въ 1844 году. Если припомните тотъ цѣлительный бальзамъ, кото-

рымъ вы меня тогда врачевали, то, ради самого Эскулапа, пришлите рецептъ онаго (сальсапарели можно достать и здѣсь.) Фишеръ, тогда, въ Яготинѣ пояснилъ мнѣ причину моей болѣзни тѣмъ, что будто-бы я торопился жить. Чѣмъ же теперь истолковать ее? развѣ только тѣмъ, что я теперь слишкомъ медленно и однообразно живу. Правда, я и теперь не могу похвалиться очень дѣвственною жизнью; но, въ отношеніи *наши Киприды*, право, не грѣшенъ. Думаю, что это дѣло золотухи. Впрочемъ, я для васъ субъектъ пзслѣдованный.

По прибытіи моемъ въ здѣшній край, я, два года сряду, страдалъ скорбутомъ и головною болью. Дальний походъ (отъ Орской крѣпости до Аральскаго моря) и продолжительное купанье въ морѣ, — были причиною того, что показались у меня на всемъ тѣлѣ, особенно на ногахъ, золотушные нарывы, послѣ чего я вскорѣ почувствовалъ облегченіе въ головѣ. А теперь повторяется таже боль и прыщи на головѣ точно такіе, какъ были и въ 1844 году. Я здѣсь совѣтовался съ врачомъ. Онъ увѣряетъ меня, что это слѣдствіе частыхъ жертвоприношеній Панаоской богини. А я, благодаря ту же богиню, никогда отъ нея не страдалъ, — кромѣ (самой лёгкой болѣзни.)

Теперь нужно бы вамъ написать о нравственномъ моемъ житьѣ-бытьѣ. Но оно такъ скверно, что и писать не хочется; а коли говорить хорошаго нечего, то лучше молчать. Живу я, можно сказать, жизнью публичною, спрѣчь въ казармахъ. Муштруюсь ежедневно. хожу въ караулъ, и т. д.; одно слово — солдатъ, да еще солдатъ какой! Просто — пугало воронье! Ушища огромныя; лысна — что твой арбузъ: точь въ точь «салдацький патрѣтъ», что изобразилъ Кузьма Трохимовичъ (у Основьяненка).

Шутки въ сторону, а написать о себѣ не могу ничего хорошаго; въ противномъ случаѣ, это была бѣ ложь. Живу, можно сказать, однимъ воспоминаніемъ. Да и кто пмъ не живетъ? Помните ли нашу съ вами прогулку въ Андруши и за Дибпръ, въ Монастырщце, на гору? Вспомните тотъ чудный вечеръ, ту широкую панораму и, посерединѣ ея, длинную, широкую, фіолетовую ленту, а за лентой фіолетовой блестятъ, какъ пзъ золота кованыи, Переяславскій соборъ. Какая-то чудная торжественная тишина. Помните, мы долго не могли промолвить слова, — пока, наконецъ, бѣлое, едва замѣтное пятнышко, не заплѣло:

Та йромъ-йромъ за товѣромъ...

Чудный вечеръ! чудный краѣ! И пѣсни дивныя! Много добрыхъ воспомнаній сохранплѣ я о старомъ Переяславѣ и о тебѣ, мой искренній друже!

Кланяюсь всеѣмъ добрымъ моимъ знакомымъ, и, особенно, доброму, гостепріимному Степану Никифоровичу Самойлову. Ежели ппшешъ когда О. М. Бодянскому, то кланяйся за мене. Аминь. Искренній твой *Т. Шевченко*.

Адресуй такъ: *Его Высокоблагородію, Антону Петровичу Маевскому, 1. коменданту Новопетровскаго укрѣпленія, въ 1. Астрахань. А зимою — въ 1. Гурьевъ.*

II.

30-го іюня 1853 г.

Искренній мой друже! *Недавно* я получилъ твое глубоко-грустное письмо. Причина была та, что на кого оно было адресовано, — померъ прошедшею зимою, а душеприказчики его не рѣшились взять письмо съ почты. Спасибо, уже новый комендантъ взялъ его и передалъ мнѣ. Грустный мой, плачевный мой друже! Чѣмъ, скажи, я порадою твое горестное сердце? Ничѣмъ! На подобныя слезы мы, люди, не имѣемъ сушила. Дружнее участіе ослабляетъ наши полугорести, но великое горе, какъ твое теперь, можетъ ослабить только нашъ общій помощникъ и сердце-вѣдецъ! Молюся, если можешъ молиться, и, моляся, вѣруй разумно, глубоко вѣруй, въ замгильную лучшую жизнь. Сны твои, которые ты видѣлъ въ самые критическіе часы твоей жизни, показываютъ намъ что-то выше нашихъ земныхъ понятій. Вѣруй! и вѣра спасетъ тебя.

Недавно прибывшій къ намъ комендантъ привезъ съ собою жену и одно дитя по третьему году. Милое, прекрасное дитя! (А все, что прекрасно въ природѣ, какъ *велица* (?) вьется около нашего сердца.) Я полюбялъ это прекрасное дитя, а оно бѣдное такъ привязалось ко мнѣ, что, было, и во снѣ звало къ себѣ *лысаю дядю*. (Я теперь совершенно лысый и *сивый*). — И что же? Оно, бѣдное, захворало, долго томилось и умерло. Мнѣ жаль

моего маленькаго друга; я тоскую; я иногда приношу цвѣты на его очень-раннюю могилу и плачу; я чужой ему, — а что дѣлаетъ отецъ его и особенно мать? Бѣдная, горестная мать, утратившая своего первенца!.. Чтоже теперь твоихъ дѣтей мать? и что ты самъ, горестный отецъ! Велико, страшно велико, твое горе, мой единый, мой незабвенный друже!

Прочитай и поцлуй за мене свою горестную подругу; скажи ей, что и я, вмѣстѣ съ нею, плачу о ея и твоихъ дѣтяхъ.

Прощай, мой скорбный друже. *Незабывай мене*, напиши ко мнѣ хоть сколько можешь написать, и адресуй такъ: *Его Высокоблагородію, Ираклію Александровичу Ускову, черезъ г. Астрахань, въ Новопетровское укрѣпленіе*. Не забывай

Т. Шевченка.

III.

14 апрѣля 1854 года.

Христось воскресе! Друже мій единый! Вчера только привезла почта изъ Гурьева твое письмо, написанное тобою 14 генваря. Видишь ли въ чемъ дѣло: Новопетровское укрѣпленіе, впродолженіи звымы, не можетъ получать денежной почты, а получаетъ ее только впродолженіи лѣта; то, по этому обстоятельству, и я получилъ твое сердечное посланіе только 13 апрѣля, т. е. съ первою лѣтнею почтою.

Спасибі тобі, друже мій единый, за твои десять рублівъ, чи, якъ ти пишешъ, якогось хорошого общезнакомого нашего, и ёму и паче тобі спасибі: ёму спасибі за гроші, а тобі спасибі за те, що пославъ ти мені їхъ. Тільки за те спасибі не скажу, чому ти не написавъ мені — хто се такий *общезнакомый* нашъ такий памятливыи та щедрый? Трохи лишъ (я самъ собі міркую), чи не ти се самъ посилаешъ мені, убогому, изъ своєї власної дірявої кишені. Я думаю, що такъ. Серце мое мені нашітуе, що такъ. Спасибі жъ тобі ще разъ, друже мій единый! Дай тобі, Господи милосердный, не класти більше своїхъ любихъ дітокъ въ домовину, а ростити їхъ на добро людямъ, а собі на тихую старечу радість. Поцлуй ихъ, малыхъ, за мене и жартуючи скажи їмъ, що далеко-дєсь старий, лисий, усатий солдатъ молитця

Богу, и молячися просить его, милосердного, щобъ ви есте великі росли и здорові були; а жінку твою (чомъ ти мені не напишешъ якъ її звати?) поцілуй и за мене трічі. Та що—чомъ ти мені не напишешъ, чи великі вросли деревá, що посадишъ ти въ осени 1845 божого року; бо мені такъ в здаеця, шо я, якъ пишу оцей листъ до тебе, або якъ просто тебе згадую, то такъ виначе дивлюся на тебе, — якъ ти, коло баркана, рядочкомъ въ осени деревá сажасшъ.

Друже мій милостивий! Якъ получившъ сіе нехитроствое посланіе мое, то вибери хороший погодий день, та повели запрягти у бричку коні, та возьми — посади коло себе жіночку свою и діточокъ своїхъ невеличкихъ, и пойдте собі съ Богомъ у *Андруші*, — погуляйте собі гарненько у архіерейскому гаі, та, гуляючи по- підъ дубами та вербами, згадай той день, якъ колись передъ вечоромъ ми съ тобою въ Андрушахъ гуляли.

Дурень я, та ще й великий дурень! Мені теперъ здаеця, шо й раю кращого на тімъ світі не буде, якъ ті Андруші; а вамъ тамъ то може на світъ остило дивитьця и на сині Трахтоміровські гори. Боже мій, Господи єдиний! чя гляну я на ті гори коли-небудь хочъ однимъ окомъ? Ні! ніколе я їхъ не побачу! а хочъ и побачу, то, може, съ того світа, або на сімъ світі прпсиатця коли-небудь.

А цуръ ёму! лучше ёго и не згадувать; а то якъ згадаю щонебудь про нашу бідну Україну, то слёзи такъ и закапають изъ старихъ очей.

Давно ворухитця у мене въ голові думка, щобъ перевести на нашъ прекрасний языкъ *Слово о Полку Игоря*, — такъ нема въ мене подливника, а перевода чптать не втпу. Такъ отъ-щобъ я думаю: У вашій семінарській библіотеці певне есть издание *Шишкова* або *Максимовича: Слово о Полку Игореві*, переводъ съ текстомъ; то ти, великої ради моєї любові, попроси якого-небудь скорописця списать для мене одиць екземпляръ, съ переводомъ текстъ, сієї невеличкої, но премудрої, квіги; а я тобі за це... щожъ я тобі зроблю убогий? подякую щпримъ серцемъ та й більшъ нічого.

Вони гласу моленія моего, друже мій єдиний! впршли мені текстъ *Слова о Полку Игоря*; а то на твоїй душі буде гріхъ,

якъ не буде воно, те *Слово*, переведене на нашъ задушєвний прекрасный языкъ.

Недавно публїковано въ газетахъ переводъ *Слова о Полку Игоря*, Н. Гербеля, и его же изданіе — переводъ съ текстомъ и зъ рисунками якниись, а продаєця 3 р. ср. А бодай вінъ — и зъ своєю книжкою и зъ рисунками, проче текста святого. Для текста думавъ бувъ виписати сію хитро-надрюковану книгу, та якъ полічивъ свої гроші, то й рукою махнувъ; сиасибі тобі, шо ти мені оце помігъ, ато... та цуръ ёму й розказувать.... ажъ нудно.

Оставайся здоровъ, друже мій милостивий! поцілуй за мене свою жівку и своїхъ новеличкихъ діточокъ. Згадуї школи бозталанного *Т. Шевченка*.

Р. С. Пиши до Бодянського О. М. и кланяїся ёму одъ мене.

5) КЪ НИКОЛАЮ ОСИПОВИЧУ О. (1)

Въ *М. Вѣдомостяхъ* (№ 45), письмамъ Т. Гр. предпослано слѣдующее объясненіе:

»Сообщая читателямъ два письма Шевченка, которыя, по счастью случаю, достались намъ, мы считаемъ не лишнимъ сказать здѣсь, въ поясненіе къ нимъ, нѣсколько словъ. Оба эти письма писаны Шевченкомъ къ одному лицу, Николаю Осиповичу О* (мы не имѣемъ права открыть фамилію), съ которымъ началась у него переписка по совершенно особому случаю. Въ послѣдніе годы заточенія Шевченка, г. О* жилъ въ Петербургѣ, въ домѣ одной знатной дамы, Н. И. Т., которая покровительствовала поэту и много содѣйствовала къ его освобожденію изъ крѣпости. Г. О* былъ посредникомъ въ сношеніяхъ Шевченка съ его «заступницей», какъ онъ самъ называетъ въ своихъ письмахъ эту даму, и такимъ образомъ между ними завязалась переписка, хотя корреспонденты никогда не видались другъ съ другомъ. Письма эти, не сообщающія никакихъ особенныхъ фактовъ пзъ жпзнї малорусскаго поэта-художника, имѣють въ глазахъ нашихъ

(1) Надѣмся, редакція *Московскихъ Вѣдомостей* не посѣтуєтъ за перепечатку этихъ писемъ въ *Основѣ*, которая обязана сберечь все, что касается украинскаго поэта; съ своей стороны, мы съ удовольствіемъ увидѣли бы перепечатку подобныхъ матеріаловъ пзъ *Основы*.

ту важность, что чрезвычайно ярко изображают симпатичную натуру Шевченка, и знакомятъ съ тѣмъ настроеніемъ духа, какое испытывалъ онъ во время своего заточенія. Письмо это любопытно еще по слѣдующему случаю: послѣ постоянныхъ горькихъ сѣтованій Шевченка на злополучную судьбу, г. О., въ одномъ изъ писемъ своихъ, угѣшая узника, спросилъ его: «ноужели въ тяжелые годы своего заточенія не зналъ онъ ни одного такого явленія, на которомъ бы могъ остановиться съ нѣкоторою отрадой?» На этотъ вопросъ Т. Г. Шевченко отвѣчалъ милымъ рассказомъ о вербѣ, успѣвшей, во время его долговременнаго заключенія, вырости въ большое тѣнистое дерево.

»Первое изъ сообщаемыхъ здѣсь писемъ относится къ 1855 году и писано, поэтому, еще изъ заточенія; второе же, какъ значится въ самой рукописи, писано въ 1857 году изъ Нижняго-Новгорода.»

»Сообщая эти письма, мы позволили себѣ только исправить въ нихъ орфографическія ошибки и разставить знаки препинанія.

I.

20-го мая.

Письмо ваше, мой благородный, мой искренній друже, получилъ я 16-го мая, и, хотя вы и промѣняли лиру на мечъ, и лучезарнаго Феба на мрачнаго Арея, но невинная слабость задумчивыхъ поклонниковъ музъ—разсѣянность осталась при васъ. Вы начали ваше доброе посланіе въ Курскѣ, и кончили его на р. Бальбекѣ, и все-таки забыли написать число и годъ, когда оно было послано на почту. Я тоже въ недоумѣніи, куда вамъ отвѣчать. Вы пишете, что дружина ⁽¹⁾ должна возвратиться лѣтомъ во-свояси, а теперь уже, слава Богу, лѣто, и я васъ воображаю, по крайней мѣрѣ, въ Полтавской губерніи, послѣ длиннаго перехода отдыхающаго возлѣ живописной бѣлой хаты, или въ тѣни цвѣтущихъ вишень и черешень. О моя милая родина! Увижу ли я тебя хоть когда-нибудь? Я говорю не о томъ, о чемъ думаю; я думаю теперь о томъ, куда мнѣ адресовать письмо мое: адре-

(1) Г. О., художникъ, служилъ въ это время въ народномъ ополченіи.

сую я его по прежнему адресу и оно вѣрно найдетъ васъ, въ какой бы вы губерніи ни обрѣтались.

Я потерялъ-было надежду получить отъ васъ, или объ васъ, хоть какое-нибудь извѣстіе, и Богъ знаетъ чего уже я не передумалъ. Думалъ даже.... (простите мнѣ), что вы—и вы меня покинули на моей терновой дорогѣ. Только, о радость неизреченная! на другой день праздника, т. е. 16-го апрѣля, получаю страховое письмо отъ неизвѣстной мнѣ особы. Пошли ей Господи всѣ блага и радости въ жизни! Изъ письма узналъ я о вашемъ превращеніи и, радость всѣмъ радостямъ, узналъ я, что я не забыть, не покинуть на волю меня карающей судьбы. Благороднѣйше существо этогъ анонимъ ⁽²⁾. По милости его, и у меня былъ праздникъ какъ и у людей. Нѣтъ, больше ни у кого такого свѣтлаго прекраснаго праздника не было, какъ у меня. Такіе праздники даются только за долги и тяжкія испытанія.

14-го апрѣля получилъ я извѣстіе изъ Оренбурга, что меня забыли представить въ унтеръ-офицеры по случаю всемилостивѣйшаго манифеста о восшествіи на престолъ. Это роковое извѣстіе меня такъ озадачило, что я не зналъ, что съ собою дѣлать, потому что я считалъ свое производсто дѣломъ конченнымъ. Да и могъ ли я думать иначе? Высочайшая милость была для всѣхъ, но, увы! меня не осѣнила Горькая, ядовитая насмѣшка судьбы! И такъ я встрѣтилъ Воскресеніе Человѣколюбца, какъ отверженникъ. Послѣ этого, можете судить о моей радости, когда я получилъ письмо отъ анонима. Въ остальные дни праздника я только и дѣлалъ, что читалъ письмо и затвердилъ его до послѣдней буквы, и все-таки не узналъ, кто она—эта милостивая человѣколюбивая душа! Да и зачѣмъ узнавать? Будемъ молиться Богу, что еще существуютъ такія души между себялюбивыми людьми. И такъ, отъ свѣдающей душу печали перешелъ я внезапно къ улыбающейся радости, и праздникъ провелъ къ кругу васъ, мои благородныя друзья, какъ въ кругу роднаго сердцу милаго семейства.

Только въ концѣ Святой недѣли я немного освободился отъ обаянія, произведеннаго на меня дорогимъ письмомъ, и написалъ отвѣтъ, за складъ и ладъ котораго пусть извинитъ меня велико-

(2) Подъ анонимомъ разумѣется здѣсь та самая дама, которая особенно содѣйствовала къ освобожденію поэта.

душный анонимъ. Вамъ я тоже началъ письмо на сообщенный мнѣ вашъ адресъ; но почта не ждала меня, ушла, и письмо осталось до слѣдующей почты, а слѣдующая привезла мнѣ ваше дорогое посланіе. Значитъ—справедливо сказалъ одинъ древній вопль, что на свѣтѣ дѣлается все къ лучшему. Теперь и я спокойнѣе и счастливѣе, слѣдовательно и написать вамъ могу благообразнѣе и порядочнѣе.

Я очень радъ, что случай привелъ васъ увидѣть хоть одинъ экземпляръ амфибіи, между которыми я прозябаю столько лѣтъ. Но замѣьте, что видѣли лучшій экземпляръ, экземпляръ, одушевленный чѣмъ-то подходящимъ на мысль и чувство. Доказательство, что онъ изъ линейнаго батальона переведенъ въ армію. Это самая блестящая рекомендація. Но если бъ вы увидѣли одородныхъ съ нимъ... Но нѣтъ, Боже васъ сохрани и во снѣ увидѣть такое нравственное безобразіе человѣка. Геты, между которыми на берегахъ Дуная влчплъ остатокъ дней своихъ Овидій Назонъ,—наисовершеннѣйшее созданіе Всемогущаго Создателя вселенной,—были дикіе варвары, но не пьяницы, а окружающіе меня и то и другое. Однажды я сказалъ Дармограю (*псевдонимъ самого Шевченка*)—вотъ настоящіе гомерическіе шутки.—Нѣтъ отвѣчалъ онъ: еслибы Гомеръ увидѣлъ этихъ богатырей, такъ онъ бы покрутилъ свой сѣдой усъ и принялся бы передѣлывать свою славную эпопею отъ начала до конца.—Кстати о Дармографѣ: вы сдѣлали замѣчаніе на его «Княгню», совершенно согласное съ моимъ замѣчаніемъ: недостатокъ отдѣлки въ подробностяхъ, и то большой недостатокъ. Но этотъ рассказъ—одинъ изъ первыхъ его ученическихъ этюдовъ. Попишетъ еще годокъ-другой, дастъ Богъ, этотъ недостатокъ уничтожится. Покойный Карлъ Павловичъ (*Брюловъ*) говорилъ: чѣмъ малосложнѣе картина, тѣмъ тщательнѣе должна быть окончена, и это глубоко вѣрно; а все-таки просите графиню Н. И. о напечатаніи этого незрѣлаго творенія: это польститъ самолюбію творца и, можетъ быть, изъ этой шутки выйдутъ результаты серьезные. Вѣдь и столбы всемірной литературы, я думаю, также начинали, какъ и мой бѣдный protégé: а это дѣйствительно такъ. Кромѣ меня, у него совершенно никого нѣтъ, къ кому бы онъ могъ обратиться. Онъ, что называется, круглый сирота. Прислалъ онъ мнѣ еще одинъ рассказъ, подъ названіемъ «Варнакъ». Этотъ уже кажется темно-

го круглѣе, но все-таки замѣтень тотъ же недостатокъ. Онъ, кажется, вовсе не читаетъ великаго Шотландца. Да и гдѣ его взять въ этомъ Богомъ забытомъ краю? Выписать? Онъ бѣдиѣ меня, а выпросить не-у-кого. Скпены—варвары и вдобавокъ пьяницы. Но довольно о литературѣ. Поговорю о болѣе сердцу близкомъ искусствѣ и его жрецахъ. Миръ праху умершихъ, слава и долголѣтіе живымъ! Вы говорите, что Логановскій имѣлъ для московскаго храма работы на 80,000 руб. На какую же сумму имѣютъ другіе достойнѣйшіе художники, какъ напримѣръ Пименовъ и Рамазановъ? О, какъ бы мнѣ хотѣлось взглянуть на эти колоссальныя (?) работы! Не знаю, участвуетъ ли хоть одинъ иностранецъ въ этихъ работахъ. Или К. И. сдержалъ свое слово: онъ когда-то говорилъ покойному моему великому учителю, что онъ ни одного вѣнца и близко къ храму не допуститъ. Похвальный патриотизмъ и тѣмъ болѣе похвальный, что у насъ свои есть и Прадье, и де ла-Круа, и де-ла-Рошъ, а о Жакѣ и Лядурнерѣ и говорить нечего. Но у насъ есть и шишка предпочтенія вѣмцевъ всему отечественному; примѣръ, старикъ Мельниковъ такъ и умеръ въ забвеніи, построивши едновѣрческую церковь во имя св. Николая въ Грязной улицѣ; а Сенатъ поручилъ выстроить какому-то Шуберту, проситъ же Мельникова, великолѣпнѣйшій проектъ, нашлн неудобносполнимымъ. Диво, да и только! Если случится вамъ быть въ Кіевѣ, обратите вниманіе,—что я говорю—вниманіе?—взгляните на институтъ благородныхъ дѣвицъ. Казармы, да еще казармы самыя неуклюжія, а мѣстность—самая восхитительная, и такъ безчеловѣчно обезображена, и тоже инженеромъ. Да и мало ли у насъ на Руси подобныхъ вѣмецкихъ безобразій, а мы уже, слава Богу, не варвары готическихъ временъ. Я, кажется, немного увлекся духомъ патриотизма. Оставимъ это до другого раза и обратимся къ моему бѣдной прозѣ.

Вы пишете мнѣ, чтобы я вамъ писалъ о моемъ житьѣ-бытьѣ. Вотъ вамъ одинъ эпизодъ, и замѣтите — отраднѣйшій. Въ 1850 г., когда меня препровождали изъ Орской крѣпости въ Новопетровское укрѣпленіе (это было въ октябрѣ мѣсяцѣ) въ Гурьевѣ городкѣ я, на улицѣ, поднялъ свѣжую вербовую палку и привезъ ее въ укрѣпленіе, и на гарнизонномъ огородѣ воткнулъ ее въ землю, да и забылъ про нее; весною уже огородникъ напомнилъ мнѣ, сказавши, что моя палка растетъ. Она дѣйствительно раст-

ки пустила; я ну ее ползывать, а она роста, и въ настоящее время она будетъ вершковъ шесть толщины въ діаметръ и покрайней мѣрѣ сажени три вышины, молодая и роскошная; правда, я на нее и воды не мало вылилъ,— зато теперь, въ свободное время и съ позволенія фельдфебеля, жуирую себѣ въ ея густой тѣни. Нынѣшнее лѣто думаю нарисовать ея, разумѣется, втихомолку. Она уже такъ толста и высока, что подѣ карандашемъ Калама могъ бы выйти изъ нея прекраснѣйшій этюдъ. Вотъ вамъ одинъ, единственный, отрадный эпизодъ изъ моей монотонной, безотрадной жизни.

Верба моя часто напоминаетъ мнѣ легенду о раскаившемся разбойникѣ. Въ дремучемъ лѣсу спасался праведный отшельникъ, и въ томъ же дремучемъ лѣсу свирѣпствовалъ кровожадный разбойникъ. Однажды приходитъ онъ съ своей огромной дубиной, окованной желѣзомъ, къ отшельнику и проситъ у него исповѣди: а не то, говоритъ, убью, если не исповѣдуешь меня. Дѣлать нечего, смерть не свой братъ: праведникъ струсилъ и принялся, съ Божьею помощію, исповѣдывать кровожаднаго злодѣя. Но грѣхи его были такъ велики и ужасны, что онъ не могъ сейчасъ же вложить на него эпитимію и просилъ у грѣшника сроку три дня для размысленія и молитвы. Разбойникъ ушелъ въ лѣсъ и черезъ три дня возвратился. Ну что, говоритъ, старче Божій, придумалъ ли ты что-нибудь хорошее? Придумалъ, отвѣчалъ праведникъ, и вывелъ его изъ лѣсу въ поле на высокую гору, вбилъ, какъ колъ, страшную дубину въ землю и велѣлъ грѣшнику носить ртомъ воду изъ глубокаго оврага и поливать свою ужасную палцу: и тогда, говоритъ, отпустятся тебѣ грѣхи твои, когда изъ этого смертоноснаго орудія вырастетъ дерево и плодъ принесетъ. Сказавши это, праведникъ ушелъ въ свою келью спастись, а грѣшникъ принялся за работу. Прошло нѣсколько лѣтъ, схимникъ забылъ уже про своего духовнаго сына. Однажды онъ въ хорошую погоду вышелъ изъ лѣсу въ поле погулять; гуляеть въ полѣ и въ раздумѣ подошелъ къ горѣ; вдругъ онъ почувствовалъ чрезвычайно пріятный запахъ, похожій на *дулю*. Праведникъ соблазнился этимъ запахомъ и пошелъ отыскивать фруктовое дерево. Долго ходилъ онъ около горы, а запахъ дѣлался все сильнѣе и сильнѣе; вотъ онъ взошелъ на гору— и что же представляется его изумленному взору? — великолѣпнѣйшее

грушевое дерево, покрытое зрѣлыми плодами, и подъ деревомъ въ тѣни отдыхаетъ старецъ съ длинною до самыхъ пять боро-
дою, какъ у св. Онуфрія. Схимникъ узналъ въ ветхомъ старцѣ
своего духовнаго сына и смиренно подошелъ къ нему за благо-
словеніемъ, потому-что онъ уже былъ праведникъ больше само-
го схимника.

Верба моя также выросла и укрываетъ меня въ знойный день
своею густою тѣнью, а отпущенія грѣховъ моихъ нѣтъ, какъ
нѣтъ! Но тотъ былъ разбойникъ, а я, увы, сочинитель.

Я надѣлъ вамъ свою болтовню, но какъ быть?

Погода къ осени дождливѣй,
А люди къ старости болтавѣй;

а я уже сѣдой и лысый становлюсь. Вы пишете, что жи-
вете въ землянкѣ и бѣдствуете въ родѣ Робинзона Крузо, и во-
ображаете, что я вамъ завидую. Вамъ извѣстенъ благородный ве-
ликодушный анонимъ. Пишите ему, молитесь его не оставить мо-
ей просьбы. Коронація государя—предѣлъ моихъ надеждъ и упо-
ваній. Прошу васъ, напишите ей и благодарите за ея искреннее
участіе, за ея материнское, теплое письмо. Съ повѣстями и раз-
сказами Толстаго я совершенно незнакомъ. Ежели будетъ воз-
можность, познакомьте меня съ ними, во имя благороднаго ис-
кусства.

Не знаю, гдѣ и когда вы получите письмо мое. Но гдѣ бы
ни было и когда бы ни было, не оставляйте любящаго и уважа-
ющаго васъ *Т. Шевченка*.

II.

Нижній-Новгородъ, декабря 23-го 1857 г.

Незабвенный Николай Осиповичъ! Сегодня я получилъ пись-
мо отъ моей святой заступницы, графини Н...И..., и только
сегодня изъ ея безцѣннаго письма узналъ ваше мирное мѣсто-
пробываніе, и сегодня же пишу вамъ, сколько время позволяетъ.
Дѣло, извольте видѣть, предпраздничное; я же жду къ себѣ изъ
Москвы дорогого гостя на праздникъ, даже сегодня. И кого бы
вы думали я такъ трепетно дожидаю? 70-ти-лѣтняго знаменитаго
старца и сердечнаго друга моего, Михаила Семеновича Щецкина.

Не правда ли, дорогой гость у меня будетъ? Да еще какой дорогой! единственный! И дѣйствительно, это единственный и счастливѣйшій человѣкъ между людьми: дойти до дряхлости физической и сохранить всю юношескую свѣжесть нравственную! Это явленіе необыкновенное. Мы не видались съ нимъ съ 1847 г. и, какъ мнѣ воспрещенъ вѣздъ въ столицу, то онъ, старецъ-юноша, несмотря на морозъ в выюгу, ѣдетъ ко мнѣ единственно для того, чтобы поцѣловать меня! Не правда ли юноша? и какой сердечный, пламенный юноша! Я горжусь мопиъ старымъ, мопиъ гениальнымъ другомъ, и горжусь справедливо. Не по причинѣ сей великой гордости, а по причинѣ великаго недосуга вы извините меня, что я на сей разъ пишу вамъ мало; моя исторія вотъ въ чемъ: въ первыхъ числахъ августа оставилъ я ненавистное Новопетровское укрѣпленіе, съ намѣреніемъ пробраться прямо въ Академію Художествъ; но на перепутьѣ, т. е. въ Нижнемъ-Повгородѣ, меня полиція остановила и объявила, что вѣздъ въ обѣ столицы мнѣ воспрещенъ, и вдобавокъ, что моя особа поручена ея непосредственной оуекѣ, т. е. надзору. Я и застрялъ въ Нижнемъ и пробавляюся теперь чѣмъ пошало, въ ожиданіи будущихъ благъ.

Послѣднее письмо ваше пзъ Курска я получилъ и отвѣтъ свой адресовалъ на имя графини; но, вѣроятно, мое письмо не дошло къ вамъ, потому что съ тѣхъ поръ уже прошло полтора года, а я сегодня только получилъ отъ васъ извѣстіе. Не забывайте же меня, добрѣйшій Николай Осиповичъ, пишите мнѣ хоть взрѣдка, а пока остаюсь вашимъ акуратнѣйшимъ корреспондентомъ и сердечно-преданнымъ вамъ *Т. Шевченко*мъ.

Напишите мнѣ подробно свой адресъ, а мой адресъ таковъ: Въ *Нижній-Новгородъ*, его высокоблагородію Павлу Абрамовичу Овсянникову, съ передачею такому-то.

Per. 277 ^d/_{1862, 5}

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

»Добра хочу братья и Русьскій Земл.«
Владиміръ Мономахъ.

1862

ТРАВЕНЬ

(МАЙ)

С.-ПЕТЕР БУРГЪ.

ВЪ ТИПОГ РАФІИ П. А. КУЛІША.

155^а

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА.

6) ДО ГР. СТ. ТАРНОВСЬКОГО.

I.

С. Петербургъ. 1842, марта 26.

Григорій Степановичъ!

Я думаю, вы меня хорошенько побранили за *Гайдамаки*. Было мнѣ съ ними горя: насилу выпустилъ цензурный комитетъ. Насилу кое-какъ я ихъ увѣрилъ, что я не бунтовщикъ. Теперь спѣшу разослать, чтобы не спохватились. Посылаю вамъ три экземпляра: одинъ возьмите собі, другой отдайте Николаю Андреевичу Maestro Маркевичу, третій Виктору Забілі на заочное знакомство. По вашему реэстру, я поручилъ И. М. Корбі роздать экземпляры. Прощайте. Желаю вамъ встрѣтить весну весело. А у насъ еще зима.

Вашъ покорный слуга *Т. Шевченко.*

Р. С. Трохи, трохи бувъ не забудь! Я чувъ, шо въ васъ є молоденькі дівчата. Не давайте імъ, будьте ласкаві, я не пока-зуйте мої *Гайдамаки*, бо тамъ є багато такого, шо ажъ самому соромъ. Нехай трошки подождуть: я імъ пришлю *Черницю Марьяну*; къ Великодню думаю надрюковать. Це вже буде *невозмутительнее*.

Ще разъ Р. С. Поправляйте, будьте ласкаві, самі граматнику, — бо такъ погано видержана коректура, шо цуръ ёму.

II.

С. Петербургъ, 25 января, 1843 г.

Спасибі вамъ, Григорій Степановичъ, що ви мене такі не забуваєте, — ще разъ спасибі. А я вже думавъ, що мене всі одцурались, — ажъ, бачу, ні: єсть ще на світі хочъ одинъ щирій чоловікъ. Чувъ я, що ви нездужали, але думавъ, що такъ тільки — звичайне по-панському. Ажъ якъ розказавъ мені Дарагавъ, то я ажъ злякався. Слава Господові, що минуло! Цуръ ёму! щобъ и не згадувать! А ось-що шкода, що ви сю зиму не приїхали. У насъ була вставка въ Академіи, и дуже добра, а теперъ черезъ день дають «Руслана и Людмилу». Та що то за опера, такъ-ну! А надто, якъ Артемовський співа Руслана, то такъ, що ажъ потилицю почухаєшъ — далєбі правда! Добрий співака, нічого сказать. Отъ вамъ и все, що тутъ робитця. Василій Івановичъ вернувся пзъ Італіи ще товщій, якъ бувъ, и розумніший, и добріший; дякує вамъ и кланяєтця. Карлъ Павловичъ байдки бє, собі на здоровья, а «Осада Пскова» жде літа. Михайловъ кончивъ вашу картину добре. Штернбергъ пише мені, що вінъ нездужавъ, але теперъ впчунявъ и вамъ кланяєтця, бо вінъ дума, що ви въ Петербургъ. А я... чортъ-зна-що: не то роблю щб, не то гуляю, сиовигаю по оцєму чортовому болотові, та згадую нашу Україну. Охъ, якъби-то мені можно було приїхать до соловья! весело бъ було: та не знаю. Спїткали мене проклаті кацапи, такъ-шо не знаю, якъ и випручатьця. Та вжежъ якъ-небудь вирвусь хочъ після Великодня и прямісінько до васъ, а потімъ уже дальше. Ще ось-що. Намалєвавъ я се літо дві картини и сховавъ: думавъ, що ви приїдете, бо картини, бачте, наші, то я їхъ кацапамъ и не показувавъ. Але Скобелевъ такі пронишпоривъ и одну вимантачивъ. А друга ще въ мене. А побъ и ця не помандрувала за якимъ-небудь москалемъ (бо це, бачте, моя «Катерина»), то я дучаю послать її до васъ. А що воно буде коштувать, то це вже ваше діло: хочъ кусокъ сала, то й це добре на чужині. Я намалєвавъ Катерину той часъ, якъ вона попрощалася съ своимъ москалякомъ и вертаєтця въ село. У царини, підъ куренемъ, дідусъ сидить. ложечки собі струже и сумво дивитця на Катерину

А вона сердешна тіль(ко) не плаче та підіймає передню червону запащину, бо вже, зваєте, трошки тее... А москаль дере собі за своїми, тільки курява ляга. Собачка ще поганенька доганя ёго та ніби-то гавкає. По однімъ боці могила; на могилі вітрякъ; а тамъ уже степъ тільки мріє. Отака моя картина (¹). Коли вподобаєте — добре, а ні — то на горіще, поки я приїду. А вже коли приїду, то не виганяйте місяць або другий, бо въ мене и на Україні, окрімє васъ нема, пристанища. А я вамъ що-небудь намалюю. Спасибі вамъ и за ласкаве слово про дітей моїхъ »Гайдамаківъ.« Пустивъ я їхъ у люди и до цієї пори ще ніхто й спасибі не сказавъ. Може й тамъ надъ ними сміютця такъ, якъ тутъ москалі. Зовуть мене питузіастомъ, спрїчъ дурнемъ. Богъ їмъ звидить; нехай я буду и мужицький поетъ, аби тільки поетъ, то мнї більше нічого и не треба. Нехай собака лає — вітеръ рознесе. Ви, спасибі вамъ, боїтеся мнї розказувать про людей. Цуръ їмъ! покоштувавъ уже я цєго меду, щобъ вінъ скпсъ!

Бачивъ я вчора вашого хлопця рсунки. Добре, дуже добре. Тільки треба ему другого майстра, бо вінъ тільки яблука та огірки п малює, а це така річъ, що серце не нагодуєшъ. А зъ ёго бувъ би добрий маляръ, бо воно хлопья до всєго беруче. Обіцянку пришлю вашимъ дівчатамъ къ великодню, а може и ранше, коли впораюсь, — тільки не ту що я вамъ писавъ, а иншу, по московському скомпоновану, щобъ не казали москалі, що я їхъ язика не знаю. Бувайте здорові! нехай зъ вами дієтця все добре и не забувайте щирого вашого *Т. Шевченка*.

7) ДО ЗІГМУНДА СІРАКОВСЬКОГО.

Мой милый, мой добрый Zyhmonte (*sic*)! благодарю тебя за твое ласковое, сердечное, украинское слово, тысячу разъ благодарю тебя. Радъ бы я отвѣчать тѣмъ же сердцу милымъ словомъ, но я такъ запуганъ, что боюся родного милого звука. Особенно, въ настоящее время я едва и какъ-нибудь могу выражаться. О моемъ настоящемъ горѣ сообщаю я А. П. и ты у него прочитаешь эти гнусныя подробности.

(¹) Тутъ же начерченный карандашемъ и перомъ эскизъ. П. К.

Кернера и прочее съ письмомъ П. Станкевича, писаннымъ 25 октября, получилъ я сегодня, т. е. 6 апрѣля. Все это пролежало всю зиму въ Гурьевѣ. Но лучше поздно, нежели никогда. Благодарю жъ васъ, друзья мои, мои братья милые, что вы не оставляете меня! Поцѣлуй добраго Станкевича за его ласковыя письма и извини меня передъ нимъ, что я теперь не пишу ему: до отхода почты осталось только два часа, а до сѣбны караула—часъ, а я на караулѣ и написалъ, что только успѣлъ.

Кто такой Кіевскій студентъ, посылаемый сюда? Если ты звалъ его въ Оренбургѣ, то сообщи мнѣ; а то я не мастеръ сразу узнавать людей такъ, чтобы не сдѣлать маху.

Поцѣлуй Карла, Цейзиха и будь здоровъ. Не забывай любящаго тебя Ш.

8) ДО А. П. (?).

Передъ отъѣздомъ вашимъ въ степь писали вы ко мнѣ письмо, на которое я вамъ не отвѣчалъ, во-первыхъ, по недостатку адреса, а во-вторыхъ, потому, что совершенно не о чемъ было писать, а переливать изъ пустого въ порожнее скучно. Вы пишете, что, можетъ-быть, въ письмѣ вашемъ встрѣтилось мнѣ что-нибудь не по сердцу, и потому я вамъ не отвѣчалъ. Какъ вамъ пришло въ голову такое предположеніе! можете ли вы что-нибудь написать, что бы мнѣ было не по сердцу? Спаси васъ, Господи, отъ такихъ мыслей! Каждая строчка, каждое слово вашего письма я принималъ, какъ слово брата, какъ слово искренняго друга. Какія бы ни были ваши предположенія, однакоже вы на нихъ не остановились. За то вамъ сердечно благодаренъ. Поздравляя меня съ новымъ годомъ, вы желаете мнѣ, какъ братъ, всего лучшаго, и особенно — чтобы вырваться изъ этой пустыни. Благодарю васъ! Прекрасное, человѣколюбивое желаніе! Но увы! вашему добродушному желанію и моей единой надеждѣ не суждено осуществиться.

Вотъ-что случилось со мною Въ прошломъ году, генералъ Фрейманъ представилъ меня въ унтеръ-офицеры. Я существовалъ этой бѣдной надеждою до конца марта текущаго года: а передъ самой Пасхой почта привезла приказъ маіора М—ва, чтобы взять меня въ руки и къ его пріѣзду непременно сдѣлать меня образцовымъ фрунтовиномъ, а не то—я никогда не долженъ надѣяться

на облегченіе моеи участи. Хорошо я встрѣтилъ праздникъ Пасхи! Праздникъ прошелъ, и изъ меня, теперь пятидесятилѣтняго старика, тянуть жилы по осьми часовъ въ сутки!

Вотъ мои радости! вотъ мои новости! Не певайте же мнѣ, что я не отвѣчалъ вамъ на ваши письма. Я ждалъ и мнѣ хотѣлось хоть малой радостію порадовать вашу сострадательную душу; а рассказывать вамъ о своихъ страданіяхъ — значитъ — заставлять васъ самихъ страдать. А у васъ и своего горя не мало, а дѣлать горе между страдальцемъ значитъ — увеличивать общую скорбь.

Еще вотъ-что. У насъ не получаетъ никто «Отечественныхъ Записокъ», а у васъ, вѣроятно, кто-нибудь получаетъ; то просмотрите вы хорошенько май и іюнь, не увидите ли тамъ рассказъ «Княжна», подписанный *К. Дармоурай*. Если нѣтъ, то напишите кому нибудь въ Петербургъ, чтобы получилъ рукопись въ конторѣ журнала и переслалъ вамъ, а вы адресуйте ее въ «Современникъ», или что найдете лучшимъ, то съ нею и сдѣлайте.

Прощайте, мой добрый, мой незабвенный друже! Съ слѣдующею почтою буду вамъ писать больше.

III. (1).

9) ДО А. Н. МАРКЕВИЧА.

22 апрѣля 1857 г.

Христось воскрес!

На самый велидень пришла съ Гурьева до насъ почта и приввизла мнѣ письмо твое и 16 р. грошей. Спасибі тобѣ, друже мій незнаемий! Подякуй и поцілуй твоихъ товаришей и земляківъ моихъ щирихъ; спасибі їмъ, що не забувають безталаннаго старого кобзаря. Нехай не забуде їхъ Господь милосердній своєю доброю долею. Спасибі вамъ, молодіі брати мої и за книги. Спасибі ему, тому Николаю М., а Кулиша. якъ побачишь, то поцілуй ёго и скажи ёму, що такої книги, якъ *Записки о Южной Руси*, я ще зроду не читавъ, та й не було ще такого добра въ Руській литературі. Спасибі ему! Вінъ мене неваче на крилахъ перенісь въ нашу Україну и посадивъ межъ старими,

(1) Ся буква написана такъ, що входить Т и III., а именно III.

сліпими товаришами-кобзарями. Живо и просто вилита стареча мова. А може воно тямъ и живо, що просто. И якъ не буде вінъ продолжати своїхъ *Записокъ*, то ёго Богъ святий покарае. Такъ и скажи ёму, друже мій, якъ ёго побачишъ.

Ще ось-що: чи не зострієшся тамъ часомъ съ Гербелемъ, переводчикомъ Слова о полку Игореві. Воно хочъ и зовецця *Гербель*, а такий же хохоль, якъ и ми зъ тобою, молодий мій друже! Ото жъ якъ побачишъ его, то подякуй ёму за переводъ Малороссійской думи, надрюкованної въ Б. для чтенія.

Зъ батькомъ твоімъ, друже мій, ми були колись великі приятели и стрічалися зъ нимъ не въ одній Качанівці. Чи здраствує вінъ теперъ? Цілуй ёго одъ мене. А матіръ твою тільки разъ бачивъ у Качанівці. Може й тебе тойді зъ нею бачивъ, але ти тойді ще було мале, то я теперъ и не згадаю: давно те діялось, молодий мій друже!

Въ другий разъ буду писати тобі більше, а теперъ мнї щось не пишеться, — я неначе занедужавъ одъ твого письма. Якъ прийду трохи до нормального розуму, то напишу тобі цілу книгу, а теперъ цілую тебе, друже мій единий, и твоїхъ товаришівъ, а моїхъ земляківъ щирихъ, — цілую и дякую всімъ моїмъ сердцемъ, — дякую за гроші, а ще більше за те, що не забуваєте старого кобзаря. *Т. Шевченко.*

Добре, що зосталося шматокъ паперу: есть на чому написати Р. S. Я напишу его по-руски: такъ бачишъ треба; ти й самъ здоровъ догадаєшся, якъ прочитаєшъ, що такъ треба. Тільки, сердце мое, голубе мій сизий! зроби для мене все те, що я проситиму. Я тебе тричі поцілую, якъ побачимось. А поки-що (я забудь тобі сказати) сходи ти въ Большую Морскую въ домъ графа Уварова, найди тамъ Михаила Матвіевича Лазаревського и поцілуй ёго за мене. Такъ треба, друже мій единий. »Записки о жизни Н. В. Гоголя» приславъ ти мені два тома и обидва перві.

10) ДО П. А. КУЛІША.

I.

5 декабря 1857 г.

Спасибі тобі, богумиллий друже мій великій, за твої дуже добрі подарунки и, особливе, спасибі тобі за »Чорну Радугу». Я вже її дві-

чі прочитавъ, прочитаю и третій разъ, и все таки не скажу більш нічого якъ спасибі. Добре, дуже добре ти зробивъ, що надрюкувавъ »Чорву Радуга по-нашому. Я її прочитавъ и въ »Руській Беседі и тамъ вона добра, але по нашому лучче. Розумний, дуже розумний и сердечний епілогъ вишовъ; тільки ти дуже вже, ажъ надто дуже, підпустивъ мені пахучого курева; такъ дуже, що я трюхи не вчадівъ.

Не знавъ я, що въ тебе осьъ »Москалева Криниця и »Чернецька одъ Щепкина, а тобъ я тобі пославъ що-небудь ише. У мене багато де-чого зібралось черезъ десять літъ, та не знаю що мені робить зъ моїмъ добромъ, — якъ его пустить въ люде.

Спасибі тобі за Наймицюк. Чи не найдешъ тамъ у паночки хуторяночки въ альбомі мого »Ивана Гусака? Добре було бъ, якъ би найшовъ, а то шкода буде, якъ пропаде.

Що се за дивний, чудний чоловьяга Л. Жемчужниковъ! Поцілуй ёго за мене, якъ побачишъ. Ще осьъ що. Чи багато въ тебе преномерантівъ на »Записки о южной Руси? Боже мій, якъ би мені хотілося, щобъ ти зробивъ свої Записки о южной Руси постійнимъ переодичеськимъ изданіємъ на штальтъ журнала. Намъ съ тобою треба бъ добре поговорить о сімъ святімъ ділі. Зроби ти ось-що. Старий Щепкинъ на тімъ тижні хоче до мене приїхати въ гості; а що, якъ би и ти, молодий, забігъ за нимъ въ Москву, та вкупочці и прилетіли бъ до мене. Дуже бъ, дуже бъ добре ви зробили, други мої искренні! Тутъ би ми порадилисъ зъ старимъ майстромъ и нащотъ твоїхъ Записокъ и на щотъ мого нікчемного добра. Прилітай, мій голубе синій, хочъ на тиждень, хочъ на одивъ день. Може Варенцовъ не вніхавъ ще зъ Петербурга: то отъ би зъ нимъ разомъ и прихавъ. Я жду тебе, а ти стань мені за рідного брата: поцілуй свою любу жіночку за мене и за себе, та її гайда на залізний шляхъ.

Поцілуй Маркевича за мене за ёго ноти; добре, дуже добре, а особлво »Морозенко: вінъ мені живісінько нагадавъ нашу милую безталанную Україну. Цілую Михайла, Федора и Семена. Федорові скажи, що я вчора бачився съ Кеберомъ, и вінъ ёго цілуе.

Остаюся ждучи тебе, мій друже єдиний! Остаюся твоїй искренній Т. Шевченко.

Чи не транитця въ тебе Літопись Величка. Якъ поїдешъ, то возьми зъ собою, а якъ не поїдешъ, то передай Варенцову.

II.

4 январи 1858 года.

Позавчора получивъ я твое третє писъмо та ще й зъ грѣшми 250 карбованцівъ. Спасибі тобі и тому щедрому землякові, що кушивъ мою невольничу роботу. Спасибі вамъ, други мої сердечніи: зробили ви мене зъ великимъ свитомъ. Нехай вамъ такъ Господь поможе во всіхъ вашихъ начинаніяхъ, якъ ви мені теперъ помогли. Препоганій Нижній-Новгородъ. Копійки нема де заробить; думавъ уже писати Лазаревському, ажъ гулькь—неначе зъ неба впали гроші, та ще й на новий рікъ. Спасибі вамъ, друзі мої!

Оповідання Вовчка ще не получивъ. А *Граматка* твоя такъ мені на серце пала, що я не знаю якъ тобі и розказати. Розкажу колись якъ дасть Богъ побачимось, а теперъ тільки дякую, и ще разъ дякую, и більшъ нічого.

Копу грошей возьми у М. Лазаревського. Зъ «Чорної Радки» теперъ не парисую тобі нічого: нема моделі, нема нічого передъ очима нашого українського, а брехати на старість не хочетця. Не хочетця рпсовати такъ, аби-то.

Теперъ посплаю тобі зъ оцімъ добримъ чаловікомъ, зъ Овсянниковимъ, свої *Неофіти*. Ще недобро викончили. Перепиши їхъ гарненько и пошли зъ цімъ же Овсянниковимъ старому Щепкину.

Наробивъ вінъ мені оцей старий лиха: приїзжавъ до мене на святкахъ колядувати. Я й досі ще хожу неначе съ тяжкого похмілля одъ его колядокъ. Учистивъ старий! ажъ пальці знати. И де въ ёго узялась така жива, сердечно тренещуца, жива натура. Диво, та й годі!

Оставайся здоровъ, мій брате. мій друже єдиний. Нехай тобі Богъ помагає во всіхъ твоїхъ добрихъ начаткахъ. Не забувай мене, твого щпрого рідного брата *Т. Шевченка*.

Шли мені швидче свого Вовчка. Та будь здоровъ зъ новимъ годомъ.

III.

26 люваря 1858 г.

Який тамъ тобі нечистий казавъ, що я приготувавъ свої *Неофіти* для друку? П гадки, и думки не було. Я пославъ їхъ тобі тільки прочитати, щобъ ти бачивъ, що я тутъ не склавши рукъ спужу. П старий Щепкинъ не такпй, щобъ вінъ тамъ возпвся по Москві зъ ними якъ съ писаною торбою. П ти отдай гарненько переписати їхъ и пошли старому, бо вінъ уже знае, що *Неофіти* въ твоїхъ рукахъ. Овсянникова не дожидай; незабаромъ поїде изъ Питера въ Нижній прїятель мій Шрейдерсъ, то ти в передай ёму, а вінъ передасть моему старому друзяці. Отакъ зроби.

Для друку есть у мене наготовлено на добрихъ дві книжки: тільки переписи та и въ друкарню; але я п съ цимъ добромъ не спішу, не тільки зъ *Неофітами*. «Янъ Гусъ» повинень быть у Васпля Вас. Тарновського, що живъ колпсь въ Потокахъ Кпівської губерні. Перероблять ёго, або знову робить, у мене щось руки не підіймаютця.

Заграй мені дудинку
На дуду:
Нехай свое лишенько
Забуду.

Оце тільки не мое, а то вся пісня моя.

Про які тамъ ти меві пишешъ гроші? Не знаю, зъ якихъ грошей приславъ мені М. Лазаревський въ Новопетровское укрупленіе, передъ виїздомъ, 75 карбованцівъ. Та 150 карбованцівъ Залеский приславъ у Нижвій за рисунки черезъ Лазаревського. Та ти, спасибі тобі, 250 карбованцівъ. Отъ и всі гроші. П я їхъ не цидрю, бо думаю одружитця, обісіло вже молодикувати. Цуръ ёму: и якъ що есть тамъ у васъ які мої гроші, то шліть їхъ сюди. Я возьму на їхъ акціи Меркурьевского общества, то вони привесуть мені 10 процентівъ въ годъ. Бачишь, який я господарь. А тобі якийсь дурень збрехавъ, що и ще й досі Запорожець. Брехня! не потурай.

»Вовчкає твого и въ очі не бачивъ. На кого ти ёго адресувавъ?

Пиши мій адресъ такъ: въ Нижній Новгородъ, пмя рекъ, въ контору пароходства »Меркурій«.

Незабувай же свого щирого *Т. Шевченка*.

Навчи ти мене, будь ласкавъ, що мені робить зъ руськими повістями? У мене їхъ десятківъ коло двохъ наберетця. Затопить грубу, — шкода: багато праці пропаде. Та й грошей би хотілося, бо теперъ вони мені дуже потрібні. Порадь, будь ласкавъ, що мені робять?

Т. ШЕВЧЕНКО.

Пер. 277 ^д / 1862, 6

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕБНІЙ

ВѢСТНИКЪ

*«Добра хочю братья и Русскій Земля.»
Владимиръ Мономахъ.»*

1862

ЧЕРВЕЦЬ

(ІЮНЬ)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША И ТИШЕНА И К^о.

(НОВЫЕ)

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ БЮГРАФИИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА.

«Память о нашем народномъ поэтѣ должна быть для насъ святыней. Чтить эту память—священный долгъ каждаго, кто дорожитъ своею національною честію, своимъ достоинствомъ, своимъ добрымъ именемъ. Д'Шар-вль.

II. (1)

Письма Т. Г. Шевченка къ Варѣ. Григ. Шевченку принадлежатъ къ послѣднимъ двумъ годамъ страдальческой жизни поэта, когда онъ, послѣ долгихъ испытаній, посланныхъ ему въ удѣлъ судьбою, измученный душою и тѣломъ, не прельщаясь болѣе славою и чувствуя въ себѣ упадокъ творчества, хотѣлъ найти для себя послѣ бурнаго плаванія по житейскому морю, убогую пристань, на берегу Днѣпра староденнаго, вдали отъ свѣта и шумной жизни столичной, посреди любимаго имъ народа.

«Слава мені не помагае, и, мені здаётца, якъ не заведу свого кішла, то вона мене и вдруге поведе Макарови телята пасти... Чи такъ, чи сякъ, а де—небудь треба прихилитьца. Въ Петербурсі я не всіжу. Вінъ мене задушить. Нудьга така, що нехай Богъ боронить всякого хрещеного и нехрещеного чоловіка.» (2).

Задушевная мысль поэта—поселиться на родинѣ, не оставляла его и въ стѣнахъ киргизскихъ, во все продолженіе томительной 10-лѣтней ссылки. Одна она спасала его отъ совершеннаго отчаянія, подкрѣпляла его силы и помогла снести тяжелое бремя существованія...

---

(1) Начало въ майской книжкѣ.

(2) Изъ письма къ В. Г. Ш. отъ 2 ноября 1839 г.

И благовъ би я о смѣрти,
 Такъ ти й Украина
 И Днѣпръ крутоберегий,
 И надія, брате,
 Не дае́те мені Бога
 О смерти благати,

пишетъ онъ изъ Новопетровска другу своему А. І. Козачковскому.

Не покидала эта мысль поэта и на далекомъ сѣверѣ: въ воображеніи его постоянно мелькали картины южной природы: «разстилась степь, усыпанная курганами, красовалась его прекрасная, его бѣдная Украина во всей непорочной, меланхолической красотѣ своей...» (1).

Осужденный на вѣчное одиночество и скитаніе въ пустынѣ многолюдства (*dans le désert du monde*), страдаая всю жизнь свою чужими страданіями, онъ наконецъ пришелъ къ сознанию права на обладаніе тихимъ счастьемъ семьянина: онъ хотѣлъ имѣть свою хату и свою хозяйку:

Бо доведѣтца одінокимъ —
 Въ холодній хаті кривобокій
 Або підъ тїномъ простягтись!..

Въ письмахъ этихъ видѣнъ весь Тарасъ, какимъ мы его знаемъ въ частной, домашней жизни: та же теплая доброта души, та же горячая привязанность къ роднымъ и друзьямъ, то же непониманіе самыхъ обыкновенныхъ житейскихъ истинъ и та же правдивость и прямота характера. Проходя въ жизни своей по разнымъ мытарствамъ, онъ не заразился изворотливостію и лукавствомъ окружающей его среды и остался, въ этомъ отношеніи, чистъ какъ голубь. Испытавъ всѣ превратности судьбы, находясь подъ вліяніемъ самой разнообразной обстановки, онъ не утратилъ ни одной черты народнаго типа, какъ-будто онъ всю жизнь свою провелъ «підъ убогою батьківською стріхою.»

Понятна, послѣ этого, та странность, надъ которою немало потрунили его знакомые, что онъ хотѣлъ непременно жениться на простой крестьянкѣ: «щобъ була сиротá, наймичка и кредáчка.» Не правда ли, странно? А вотъ—что отвѣчаетъ на это Тарасъ:

«Я, по плóті и дѹху, синъ и рідний братъ нашого безталаннаго

---

(1) Изъ Дневника.

народу, то якъ же таки себѣ поєднати зъ... панською кровью? Та й що та панночка одукowana робитиме въ мой мужицькій хаті?»

Весною 1859 года Тарасъ вырвался изъ столицы и посетилъ свое родное село. Съ братьями онъ оставался недолго, по разнымъ причинамъ. Ярина рассказала Сошенку о свиданіи своемъ съ Тарасомъ слѣдующее:

»Була я на горбді—полола. Дивлюсь—біжить моя дівчинка: «Мамо, мамо, васъ якийсь Тарасъ гукæ: « скажи, каже, матері, що до неї Тарасъ прийшовъ.»—Якій Тарасъ? А сама и зъ місця не зоступлю. Ажъ ось и самъ вінъ идє.—»Здрастуй, сестро!..« Я вже й не знаю, що зо мною було. Отъ ми сіли гарнєнько підъ грушею; вінъ, сердєшний, положивъ голову на мої коліна, та все просить мене, щобъ я ёму росказувала про свое життє гирькєє. Отъ я ёму й росказую, а вінъ покійникъ слухæ, та все додає: »ггє жъ! такъ, сестро, такъ!« Наплакалась я доволі ажъ покіль не доказала до кінця—якъ мій чоловікъ умеръ... Вінъ сердєшний вставъ, подививсь на небо, перехрестивсь та й сказавъ: »Слава жъ тобі, Господи! Молись, сестро: и я вільний, и ти вільна...« (*)

Прощаясь съ сестрой, Тарасъ не могъ ей удѣлить больше рублевой бумажки...

Между посмертными произведеніями Шевченка сохранилось одно небольшое стихотвореніе, посвященное памяти сестры Ярины. Оно написано 20 іюля 1859 года въ Черкасахъ, куда поэтъ прибылъ, благодаря содѣйствію становаго пристава Д...го, мечтавшаго за свой великодушный подвигъ получить орденъ... Изъ Черкасъ, отправляясь въ Кієвъ, прислалъ Тарасъ это стихотвореніе своему брату на маленькомъ лоскуткѣ бумаги (подлинная рукопись его хранится у меня):

Миняючи убogi села
 По-надъ-дніпрянські, невесєлі,
 Я думавъ: дежъ я прихились
 И де подінуся на-світi?
 И снітця сонъ мені: дивлюсь —
 Въ садбчку, квітами повіта,
 На пригорі собі стоить—
 Неняче дівчина—хатина.
 Дніпро геть-геть собі роскїянувсь,

(*) Поэтъ намекаетъ здѣсь на горькое життє Ярины съ мужемъ, маляромъ и пьяницею, по смерти котораго жизнь ея слѣдалась сносною.

Сієе ба́тько та горі́ть!
 Дивлюсь: у те́мному садб́чку,
 Підъ ви́шнею, у холодо́чку,
 Моя е́дина сестра́,
 Многострада́лиця свята́а,
 Неначе́ въ ра́і спочива́е —
 Та зъ-за-широ́кого Дніпра́
 Менé небо́га вигляда́е.
 И і́й здаётца: вириня́е
 Зза ф́йлі чо́вень, — доплива́ —
 И знова́ въ ф́йлі пориня́е...
 »Мій бра́тіку! Моя ти до́ле!
 И ми прокíнулися: *ти* —
На пáнцині, а я — съ нево́лі!
 Отта́къ намъ довелос́я йти
 Ще зма́лечку колючу́ ніву...
 Мо́ліся, сéстро! Бúдемъ живі́,
 То Богъ помóже перейт́и.

Посѣтивъ свое родное село и найдя своихъ родныхъ въ нескончаемыхъ трудахъ, бѣдности и неволѣ, Тарасъ Григорьевичъ искалъ пріюта растерзанной душѣ своей у дальняго родственника, Варооломея Григорьевича Шевченка, сестра котораго замужемъ за роднымъ братомъ поэта, Осипомъ: въ Корсунѣ прогостилъ онъ около двухъ мѣсяцевъ. Разставшись еще въ роковомъ 1847 году, друзья не видѣлись въ теченіи 12 лѣтъ. Было, казалось, о чемъ поговорить. Но Тарасъ вообще не любилъ ни съ кѣмъ говорить о своемъ прошедшемъ, хотя и многое могъ бы разсказать здѣсь, на-досугѣ, и притомъ такому близкому человѣку, какъ Варооломей Григорьевичъ. Предметомъ бесѣды ихъ было большею-частью устройство будущаго жилища поэта, гдѣ нибудь надъ Днѣпромъ, неподалеку отъ Корсуни. Около половины іюля 1859 г. они разстались.

Съ этого-то времени между названными братьями началась самая оживленная переписка: о покупкѣ усадьбы подъ домъ, о заготовленіи строеваго лѣсу, о *присканіи жены*, о выкупѣ родныхъ и проч.

Этою-то любопытною перепискою я хочу подѣлиться съ читателями »Основы,«
 получивъ на то право отъ В. Г. Шевченка, письма котораго, въ случаѣ нужды, послужать комментариемъ для писемъ Тарасовыхъ.

Затѣмъ я намѣренъ помѣстить нѣкоторыя изъ писемъ поэта, ко-

торыя и имѣлъ счастье получить отъ него въ продолженіи нашего не-
долгаго знакомства съ нимъ (1859—1861 г.).

а) ДО В. Г. ШЕВЧЕНКА.

I.

Іюля 13, 1859 г.

Я не дождавсь П...го; той не зробивъ нічого; тільки купивъ гер-
бового паперу,—а на папері тимъ пишуть ужѣ ви що знаєте и що вамъ
Богъ на розумъ пошлѣ. Оставайтесь здорові. Нехай вамъ Богъ допо-
магає на все добре (1).

Щирый братъ вашъ Т. Шевченко.

II.

20 августа. Прилуки.

14 августа вѣрвался я зъ того святого Кіева и простую теперъ
не оглядаючись до Петербурга. А проїзжаючи Пирятинський повіть, я
прочувъ що въ К...вихъ добрахъ небуло добра та й не буде. Отой
Р...чь, що писавъ до тебе, посадивъ у Згурівці свого приятеля,
якогось пьяницю и здирцю ...го. Теперъ вінъ тільки що приймаєтца
управлять. Цуръ ёму тому К...ві. Ладнай зъ отимъ жидомъ, що ти
казавъ мені—лучче буде.

Чи ти зробивъ що зъ В...мъ (2)? Якъ ні, то зроби якъ умієшъ
и якъ тобі Богъ поможе, бо мені и въ день и въ ночі снитца ота бла-
годать надъ Дніпромъ, що ми зъ тобою оглядали.

Не здивуй, що такъ мало пишу тобі: ніколе. Сѣгодня рушаю у
Кочетѣль. Напиши мені въ Петербургъ по тому адресу, що есть у
тебе. А тимъ часомъ цілую тебѣ, сестру и вашихъ діточокъ. Оста-
вайся здоровъ.

Щирый братъ твой Т. Шевченко.

III.

С. Петербургъ 1859, 10 сентября.

7 сентябрѣ вранці приїхавъ я въ Петербургъ и прочитавъ твое

(1) Изъ Корсуна Т. Г. въ началѣ іюля поѣхалъ въ с. Межиричи для сви-
данія съ помѣщикомъ П...мъ, въ имѣніи котораго ему понравилась одна чудная
мѣстность, на берегу Днѣпра. Объ ней часто воспоминаетъ онъ въ своихъ пись-
махъ: «все мені снитца ота благодать—и Днѣпро и темный лѣсъ пойдѣ горю...»

(2) Управляющей помѣщика П...го.

письмо у М. М. Лазаревського. Пишешъ, що тебе не було дома, що ти хлопцівъ возивъ у Херсонъ. Добра зробивъ—еси! Та тільки чи притокмивъ ти їх у те училище торгового мореплавання? Якъ що притокмивъ, то молися Богу, та лягай спати: зъ хлопцівъ будуть люде... тільки треба спать на одво око.

Пишешъ, що бачився съ П...мъ; и я зъ нимъ бачився въ Черкасахъ. Те саме вінъ и мені говоривъ, що й тобі (¹); нехай собі робить якъ знае. А ти, мій рідний брате, зроби такъ якъ умієшъ и якъ тобі Богъ допоможе. Продать вінъ землі тієї неволень, а контракуватъ на 25 літь волень, съ согласія оієки. Якъби ти побачився зъ В...мъ, та зъ нимъ добре поговоривъ та умовився. Та вже тамъ роби якъ знаєшъ и умієшъ та тільки зроби, бо мені й досі снітца Дніпро и темний ліс по підъ горою. Контракутуй на своє імя. На сей случаї я оставивъ письмо у В...го и аркушъ гербового паперу въ 90 коп. На тимъ ти жні у мене будуть гроши, то якъ треба буде, то я заразъ и пошлю тобі. Добра булбъ якъ би Йосипъ, або Микита (²) взялися за постройку: веселішебъ гроши платитъ. Якъби ти побачився зъ ними. Якъ побачишъ Дзвндзєловського, Липмана и Грудзинського и ёго стару матір, то поцілуй їхъ всіхъ за мене.

Чи ти получивъ мое письмо зъ Прплукъ?

Пришли мені оту маленьку книжечку и клаптики (³) зъ нею; хочъ перепши; мені розршено друкуватъ, то книжечка та теперъ мені треба.—Посилаю Рүзі (⁴) не всеобщую исторію, а Робинсона Крүзо: для языка це буде лучше. Исторію пришло на той рік, або самъ привезу.

Сестру, тебе и всіхъ діточокъ вішпхъ трічі цілю. Оставайся здоровъ. Нехай тобі Богъ помогае на все добре. Братъ Т. Шевченко.

(¹) По всему было можно замѣтить, что П...ий не желалъ имѣть сосѣдомъ такого человека, какъ Шевченко; Варооломей Григорьевичъ писалъ объ этомъ слѣдующее: «Твое діло за покупку земли я не змигъ нічимъ кончить; получишь одъ нѣго такой одвітъ, що якъ вінъ побачитца зъ генераль-губернаторомъ, то заразъ потімъ дасть резолюцію настоящю.»

(²) Родные братья Тараса, занимающіеся плотничествомъ.

(³) «Книжечка» собраніе стихотвореній послѣднихъ 12 лѣтъ. «Клаптики» 2 маленькіе лоскутка сивей почтовой бумаги; на нихъ написаны были три маленькіе стихотворенія Шевченка.

(⁴) Старшая дочь В. Г.—ча, Пріся.

IV.

2 Ноября 1859 г.

Ще позавчора передано мені твоє и Прісіне письмѣ, а я тільки сѣгодня заходився одвітувати. За лежнею, бачишъ, нікоде й посідити. Погане ти пишешъ про мою справу. В...й, я знаю, добрий и щірий чоловьяга, та чи вдіє вінъ що въ цій справі? Отъ-що: я пишу ёму, а ти будь ласкавъ перешлі, або самъ, якъ матимешъ часъ, передай ему моє письмо. Нехай вінъ тобі просто скаже, чи буде що зъ сѣго чи ні? А поки каша, то будемъ масла добувати. У мене думка ось яка: (яка твоя буде на се порáда?) Поки-що буде, купиць у В...го дубивъ 40 лісу, вірубать, та й нехай собі сохне. А скласти ёго можна коло Пекаривъ на ролі, ни жидівскій лісній пристані и пильні. Якъ ти думаешъ, чи до-ладу воно буде? Якъ-що доладу, то хутенько напиши мені, то я заразъ и грóши вишлю. Чи тамъ, чи самъ, а де нѣбудь трѣба прихилитьця. Бо въ Петербурсі я не всижу—вінъ мене задушить. Нудьга така, що нехай Богъ боронити всякого хрещеного и нехрещеного чоловіка.

Чи Харіту (¹) ще не приходивъ ніхто зъ нагаємъ святать? Якъ що ні, то спитай у неї нишкомъ, чи не далабъ вона за мене рушниківъ? Абб нехай сестра спитає:—се жіноча ричъ. Оті одуковані та ненадруковані панночки у мене въ зубáхъ навьязли... нѣфорощъ! та й бильшь нічого!

А тимъ-часомъ прошу твоєї щірої братнєї порáди. И пѣрше такъ було, а тепѣрь ажъ надто стадо тяжко на самоті. Якъби не робота, то я давнѣ одуривъ би, а тимъ-часомъ самъ не знаю, для кого и для чо́го роблю?—Слава мені не помагá, и, мені здаетьця, якъ не заведу свого кишлá, то воно мене и вдруге поведѣ Макарови телáта пасти!

Харіта мені дуже, дуже подобалась. Порáдьясь зъ своєю жінкою, а зъ моєю сестрою, та й мені рáду дайте. А поки-що, нехай вамъ Богъ помагáє на все добре.

Щірий твій другъ и братъ Т. Шевченко.

P. S. Напиши Прісі, що якъ буде добре вчійтьця та не пусто-вати, то я ще кращій пришлю їй подарунокъ.

(¹) Крепостная Кн. Лопухина, наймичка В. Г...ча.

Нащотъ отієї книжечки ти сказавъ правду,—и спасібі тобі! (1)

Ще ось—що: може Харита скаже, що вона вбога сирота, наймичка, а я багатий та гордий, то ти скажи їй, що въ мене багато де—чого нема, а часомъ в чістої сорочки, а гордості та пихи я ще въ моєй матері позичивъ, у мужічки, у безталанної крепачки.

Чи такъ, чи сякъ, а я повиненъ ожени́тьця, а то прокля́та нудьга́ зжене мене зъ світа. Ярина—сестра обіцяла найті мені дівчину въ Керелівці (2), та яку ще вона найде? А Харита сама найшлась.

Навчи жъ її и вразумі, що вона безталанною зо мною не буде.

Максимовичъ у Прохорівці (3) уступає мені такє самє добро якъ и у П...го, тільки—що не коло Дніпра—отъ моє лихо! Видно Дніпрó та здалека, а мені ёго треба коло порога. Ні, вже: нехай В...їй хоть чórта перескóчять, а мені дрúжбу докаже. А нащотъ дубóвого лісу, якъ ти дúчче придумашъ, такъ и зроби. Низенько кланяюсь сестрі и цілую трічі Йосипка (4).

V.

7 Декабра 1859.

Не було въ кумі й записки, ажъ гляди кумá у плахті похожає! То такъ одє и зъ твоїми письмами ста́лося: вчóра одно, а сёгодня друге. Спасібі тобі, мій рідний брате, мій друже єдиний, за твою турба́цію! В...ї мені пише—тепєрь зроби́ть нічо́го немóжна. Пекъ ёму томú шепоті́нникові П...му. Може той клопíть одъ насъ не втече, а поки—що, торгуйся якъ мога зъ Пон...кимъ черезъ того старóго эконóма. У Ки́їві у мене нема ніко́го такого, щóбъ хто дóбре знавъ Пон...го, пошукáю, чи не найду́ тутъ: багáтихъ усюди знають. Напиши́ ти мені, чи багáто тамъ землі у тій Забáрі? Яка вона? Чи можно́ буде садочокъ розвести? Та ще щóбъ справді сердя́тий Дніпрó

(1) Отсылая въ Петербургъ завітну́ю книжку рукописныхъ стихотвореній Тараса, В. Г. позволилъ себѣ сдѣлать объ ней такое замѣчаніе: «Отпо мені здавало́сь, читаючи книжку: неначе тамъ занáдто багáто жалоби (скарги) за се́бе; якъби вона не вся вку́пі, якъби воно не все разомъ... а то неначе зъ лiшкою вже розливáється жовчть!..»

(2) Керелівка или Кирилловка мѣстороженіе Тараса (звенигор. уѣзда).

(3) Прохоровка—селеніе Полтавск. губ. противъ Канева на лѣв. стор. Дн.

(4) Йосипъ—меньшой сынъ В. Г.—ча, прозванный Морозенкомъ.

не пошкодивъ? (1). Роспитайся гарненько. До Ч...я завтра самъ напишю, або попрошю ёго великого приятеля Г-на: ёму вінъ ширіше скаже, якъ мені.

Теперъ о Хариті. Твоя порада (2) добра, спасібі тобі. Ти тільки забудь ось—що (а ти це добре знаєшь). Я, по плоти и духу, синъ и рідний братъ нашого безталанного народу: то й якъже такі себе поєднать съ... цаньскою кровью? Та й що та панночка одукована робітме въ моїй мужицькій хаті? Зъ нудьгі пропаде, та й мені укоротить недівного віку? Такъ—то, брате мій, друже мій єдиний!

Харита мені подобалася, хочъ я її й назірки бачивъ. Нехай же сестра Ярина подівитця на неї, та що вона скаже, то такъ воно й буде. Мати всюди однакова мати: коли розумна та щіра, то й діти вийдуть въ люде, хочъ попідъ тінню; а хочъ и одукована, та безъ розуму, безъ сёрця, то й діти віростуть якъ те ледящо въ шинку.

У тебе, здається, годуетця кабанъ въ сажі: я бачивъ, якъ Харита ёму істи носіла. И ти певне заколешъ ёго къ святкамъ; а якъ заколешъ, то пришлі мені по почті 20 фунтівъ ковбасъ. Бо я лучче трічі въ німця пострижусь и всю пиліпівку буду м'ясо істи, якъ матиму німецькими ковбасами розговлятьця. Та щобъ ковбаси були такі самі, якъ ми зъ тобою їли на меду у Гната Бондаренка, підъ яблунею сидючи: нагадай—лишь добре! Та якъби до ковбасъ та ще й сала додаты, то воно бъ дуже добре було! На се добре діло посилаю тобі 10 карбіваньцівъ; рештг оддай сестрі Ярині.

Къ новому року вийдуть печатні мої сочиненія (не всі). Я черезъ

(1) Не добившись вичего отъ шепотинника П...го. Вареоломей Григ. началъ искать по берегу Дніпра другаго мѣста и «обашморивъ» другой грунтъ, недалеко одъ Триполю, на саміи краі селѣ Стѣекъ, надъ самісенькимъ Дніпромъ, въ мѣстѣи Пон...го. Тамъ стоить хуторецъ... Алежь місце, місце! то мабутъ на всій довжині Дніпра незнайдетьця такогю. Тільки й бѣда, що старій упрямий Дніпро все потребу бере шо-песви тієї землі, такъ шо може годівъ за 20—30, якъ не оловѣре, то и вовсімъ забере той грунтъ.»

(2) Озадаченний страннымъ сватовствомъ Тараса, В. Гр...чь, между прочимъ, писалъ къ нему слѣдующее: «человѣкъ ти письменный; діло твоє такє, шо живучи надъ Дніпромъ на самоті тільки зъ жінкою, часомъ може требабъ похвалитьця живці, шо оце мені пришлі така и така думка, то оце я такъ написавъ, та й прочитатъ її. Щожъ вона тобі скаже?... Тоді твоѣ нудьга ше побільшає, та вже тоді хочъ сядь та й плачь: ніхто нічого не поможє. Або якъ дасть Богъ лігочокъ, хтожь імъ отѣжку покаже?.. Насунувши тобі таку увагу, я жду, шо ти скажешъ и якъ воно по твоєму?»

тебе пошлю чотирі книжки Алексію Івановичу Х...лю, то тойді вінъ тобі й скаже, якъ и що робить, а до того часу я ёму напишу.

Ще ось—що: спасибі тобі, що ти зовешъ на пораду и на розглядни сестру Яріну. Щожъ вона побачить? Те, що й я бачивъ: Харіту, та й більшь нічого. А якъби твоя жінка, а моя сестра сказала слово, то це булбъ до—ладу. Попроси її—нехай скаже, нехай порадить.

А поки—що буде, нехай Богъ шле добре здоровья и жінці и діточкамъ твоімъ.

Оставайся здоровий, та швидче пиши до мене, до твого іскреннёго друга и брата Т. Шевченка.

Р. С. О людській волі я роспитувавъ, але ніхто нічого не знає, коли? якъ? и що зъ того буде?

А дубового лісу и осикового треба купитъ и вірубить: нехай собі лежить та сохне, поки—що буде.

VI.

С. Петербургъ 12 генваря, 1860.

Насилу я дождався твого письма. Я вже думавъ, що ти, крйй Боже, занедужавъ, абб принамні на Бессарабію помандрувавъ. За ковбаси и сало спасибі тобі, а якъ получу та покуштую, то ще разъ скажу спасибі. Думаю, що вони такі самі будуть, якъ и ті, що ми зъ тобою колись під яблуною вкушали. Мені байдуже, що ми вже не ті стали: аби ковбаси не старілись,—а зъ ними и ми помолодіємо. Болнбъ тільки намъ отой хутіръ придбать та поеднать Харіту. Дуже, дуже я зрадівъ, що вона вподобалася Яріні. Чи Яріна ще й досі у тебе гостить? Якъ—що й досі, то нехай би вона нишкомъ по—своёму спитала Харіту, а ти бъ мені и написавъ те слово. Або самъ спитай,—що вона скаже?

В...й мені пише, що Пекарі будуть З...го. Мені самому здаеця, що вінъ моторненкій панокъ: я зъ нимъ бачився въ Черкасахъ. Нехай и буде добра надія. А зъ Пон...мъ теперъ треба зробити: ёго вже прошено обь сімъ ділі. Мені самому здаеця, що лучше взяти на посесію, а тимъ—часомъ робі, якъ тебё Богъ навчить. Якъ що треба буде грбшей, то пиши: на тимъ тижні вийде моя книга, то будуть и грбши. А дубового лісу все—таки треба купитъ задалегидь: нехай собі сохне. Писавъ я позавчора про тебе до С...ка; не знаю, що вінъ тобі скаже. Якъ получишь мого »Кобзаря«, то одвези імъ усімъ

по книжці, то може вони й поласкавішають. Другимъ разомъ напишю тобі більше, а теперъ бувай здоровъ. Поцілуй за мене сестру Ярину, Катерину, свою жінку и своїх діточокъ.

Оставайся здоровъ! не забувай искреннёго твого друга и брата Ш.

VII.

1860, 1 февраля.

Ти мені дуже нашивдкү писавъ, а я тобі оце на-заводи пишю: ніколе. Ось—що: чи получивъ ти моє письмо и Кобзаря? Чи бувъ ти у Городищі и чи бачився зъ П. О. С...мъ. Якъ що бачився, то напиши мені, що вінъ тобі сказавъ? Та ще ось—що: напиши мені гарненько, що то ва панъ Тр...ий? Де той Кагарликъ? И що то за грунтъ, що вінъ намъ пропонує (*)? Що вінъ коштує? Я се літо до тебе не приїду: ніколе. Робі якъ самъ знаєшь; о грошяхъ не турбуйся: Кобзарь добри чиншъ платить, спасібі ёму. Напиши мені хочъ пів-слово о Хариті: вона мені спать не дає. Оставайся здоровъ. Твій Т. Шевченко.

VIII.

Прочитай оце письмо, та поміркуювши, гарненько запечатай, та або самъ одвези, або одішли, або підъ лаву кинь. Та ще: нехай Харита добре подумавши скаже: чи піде вона за мене? Чи бачився ти съ П. О. С...комъ?

Та напиши, чи той грунтъ у Тр...го надъ самимъ Дніпрómъ? Бо якъ не надъ Дніпрómъ, то мені ёго и за копу не треба. Ще: якъ скаже Харита, що піде за мене, то прийми ти її въ свой хати якъ рідну сестру. Нехай вона сердешна одъ наймивъ трóхи одпочіне. На харчъ и її одѣжу я тобі вишлю гроши. Попроси за мене и сестру мою, а твою жінку, щобъ и вона її привітала. Трічі спасібі тобі за Васю. Якъ побачишь брата Йосипа, то скажи ёму — нехай очуню та захожуетця мені хату ставить.

А объ волі ще й досі нечуть нічо́го...

(*) На эти вопросы В. Г...чь отвѣчалъ такъ: «У Тр...го есть село по лѣвому берегу Днѣпра; називаетца Рудяки; коло того села є лѣсъ, лугъ; озѣра кругómъ лѣсомъ пообрастала. Я самъ ще не бачивъ але мені розказувавъ отой Тр...чь, що то ёго жінка дуже любить стихи, шо тамъ такі місця гарни, шо, каже, трудно вже ихъ знайти и понадъ цѣлимъ Днѣпромъ.»

Напиши мені чи є в Харіти батько або мати? Чи крепачка вона чи вільна? Коли крепечка, то чія и яка плата за її волю (1)?

IX.

18 лютого.

Напиши мені швиденько адресь Жаботинського и Керелівського пана—якъ ёго зовуть? И що вонó такé? Та напиши, якъ зовуть синів брата Микіти, брата Йосипа и сестри Ярїни? (2) Жінки и дівчата ужé не панщині, а про чоловіківъ, парубківъ и хлопцівъ ще нічого нечуть, и за ґрунті тежъ.

Та напиши мені гарненько, якъ и що ти зроби́въ зъ Тр...кимъ. Якъ що добре зроблено о ґрунті, то дбай дубівий, берестовий, ясенівий, кленовий и липовий лісь, и пишні о грошяхъ.

Чи бачився ти зъ С...комъ и що вінъ тобі сказавъ (3)?

Посилаю тобі нашвидку зроблений планъ хати (4). Поміркуй и роби якъ самъ добре знаєшъ. Мені тільки й треба, щобъ робоча була дубова, та круглий ґанокъ скляний на Дніпрó.

Спитай у Харіти, що вона скаже,—щобъ я знавъ, що мені думать и що робить?

На се літо я не приїду до васъ. Роби якъ самъ здоровъ знаєшъ, а я тобі скажу спасібі.

У Кр... бувъ; вона нездужа и я її не бачивъ, а Мانیю за тебе трічі поцілувавъ и одинъ фунтъ добрихъ конфетъ оддавъ.

Ще разъ прошу тебе: спитай у Харіти—щó вона скаже? и напиши мені швиденько.

(1) Отвѣтъ: »Харіта має батька и матіръ, кріпосна Кн. Л., на волю викупить її неможва, якъ тільки замужъ треба вийти.«

(2) »У брата Микіти 3 сини: Савва 26, Петро 13 и Прокіпъ 6 літъ; у брата Йосипа тожъ 3 сини: Трохмъ 17, Овдрій 14 и Іванъ 8 літъ; у сестри Ярїни тожъ 3: Лаврентій 20, Логинъ 17 и Іванъ 14 літъ.

(3) Отвѣтъ: Платонъ Федоровичъ якъ побачивъ Кобзара, то дуже зрадівъ, а якъ гляннувъ що надруковано »коштомъ Платона Семеренка,« то такъ розсѣрдивъ, що ажъ поблізъ. »Оце не по вашому, каже, не по нашому зроби́въ. На що вінъ це написавъ? Діло було просто міжъ нами, навіть мой жінка не знала... на що це мені здалось?... «Я й кажу: може то значить дѣка передъ людьми за ту помічь, що ви ёму зробили? «Покровительства ёго талавть не трѣбуе: я давъ гроши и одбираю книжками. Я хотівъ, щобъ се діло було міжъ нами; хтѣба треба всімъ знать, кому я гроши дамъ? Чомъ вінъ менѣ неспитався? Не по нашому зроби́въ, не по нашому!»

(4) При семъ прилагается планъ, см. № 1-й.

«Русская Газета» прекращена. Пославъ я тобі Современникъ и Народное Чтеніе—чи получишь? Пославъ я тобі ненадписанихъ 5 книжокъ Кобзаря. Може тобі ще треба буде, то напиши; бо може ёго швидко и не стане: пані дуже кривлятця на сліпого стірця...

Ще разъ благодаю тебе, напиши, що скаже Харита?

Оставайся здоровъ! Цілую трічі твою жінку и твого Йосипка, Гануся, Прісю, Андрія, Каленника и тебе, мій ширій брате и друже.

P. S. Ти бь добре зробивъ, якъ би мені приславъ ковбась, а то я захлявъ безъ цёго добра.

X.

23 марта.

Чогò се ти замòвкъ, мовъ тобі заціпило? Чи не завадила тобі ота казань, що ти для мене такъ мудо скомпанувавъ ⁽¹⁾? Спасиби тобі, брате мій рідний, друже мій єдиний! Брехня цёму! Я тілько не фарисей, не идолопоклонникъ такий, якъ оті христіане—сіпаки и брехуні. Собака погавка, а вітеръ рознесє.

Въ послідньому письмі просивъ я тебе, щобъ ти мені швиденько (написавъ) о Микиті, Йосипі и Ярїні и объ їхъ дітяхъ и грунтахъ. Робота моа ажъ шкварчить, а ти ані телень!

Чи ти вмеръ, чи тілько ще занедужавъ? Чи може, крий Бóже, запишався? Пиши жъ мені все, та лиші гарненько.

А нáдто о Хариті: чи ти кззавъ їй про мене и що вона тобі сказала? Будь ласкавъ, поверни цимъ діломъ на мою рúку, а то не втерплю—одружусь зъ такою шерéпою, що и тобі соромъ буде ⁽²⁾.

Ще ось-що: якъ бóдуть питать брата Йосипа на чимъ вінъ грунті живє, то нехай скаже—на своїмъ. За грунті положена якась плата, то сестрі Катерїні доведѣтця потімъ платитъ, а теперъ Йосипові безъ плати оддадутъ. А тимъ—часомъ, не знаю, якъ ще вонò зробитця.

⁽¹⁾ В. Г., по совѣту нѣкоторыхъ людей, которые «чтутъ Бога устами, а сердцемъ отстоятъ далече», просилъ Тараса написать какуюнибудь «молитву або оду, та и надруковать у всѣхъ журналахъ. »Бо я шо для бóжого чую такє про тебе...

Щобъ тебе лóбе не пурáлись—потурáй їмъ, брате.» На эту—то казань намекаетъ постъ въ письмѣ своемъ.

⁽²⁾ ...Ні! треба одружитися
Хочábъ на чòртовій сестрі,
Бо доведѣтця одурити
Въ самотині... Т. III.

Чи ти зроби́въ що съ Пон...кимъ або зъ Тр...кимъ (*)? Якъ що ні, то чи не зроби́шъ чого зъ З...кимъ? Отъ би добре було! А дубового, кленового, липового и осинового—пéвне не придба́въ?

Що тобі Богъ посла́въ, чи дочку́, чи си́на? зови́ мене въ кúми.

Чи получа́ешъ ти кни́жки, що я тобі посла́ю?

Яке здоро́вья твоєї жінки, а моєї сестри?

Чи при́дуть твої хлопці и дівчата на святкі до-дóму? Для Прі́сі єсть у мене гостинець, та нехай пéрше прочита́є добре Робинзона Крузо.

Чи Вася вже вчитця письмú?

Бувай здоро́вий зъ жінкою и зъ діточка́ми. Пиши́ до мене швидче, бо я трохи не одури́въ, ждучи твого письма́ о брата́хъ и о Хариті́.

XI.

28 марта.

25 ма́рта я писа́въ тобі трохи нела́ючи, а 26 ма́рта получа́ивъ твоє и пана Тр.. го письмо́. Дóбре ти зроби́шъ, якъ поєдна́ешъ мене съ паномъ Тр...имъ, але зпéршу поєдна́й мене́ зъ Харито́ю, а поті́мъ проси́ Тр...го, щобъ вінъ розкла́въ пла́ту на три ча́сті по 500 карбо́ванцівъ: до но́вого 1861 року я ви́плачу всі 1500 карбо́ванцівъ. Якъ що вінъ зда́стця на се, то за́разъ же пиши́ мені, бери́ гроши́, прийма́й добро и хазяйну́й. Грунтъ законтра́ту́й на 25 лі́тъ на сво́є имя, або на мо́є, якъ зна́єшъ.

Добре бъ ти зроби́въ, якъ би по́хавъ у Керелі́вку, та сказа́въ би Микиті́, Йо́сипові и Ярни́, щобъ вони́ не ква́пились на во́лю безъ поля и безъ грунту. Нехай́ лучче подо́ждуть.

(*) На всѣ эти вопросы В. Г. отвѣтилъ такъ: «Якъ полі́чили ми той лі́сь, що треба на хату, по твоєму пла́ву, то вийшла сума́ 1110 рубл. А ще́жъ треба и повіточку, и по́гребъ, и горóжу—то па́хне вели́кими грі́шми. А такъ якъ твій пла́въ уже зміні́вся, тепе́рь уже не хата, а доми́чок зъ скля́нимъ ганкомъ, то лучче такъ зроби́ть: у Тр. го єсть хоро́ший домъ у Ржи́щеві́, за містечкомъ, на́дъ Дніпро́мъ, въ дóже, дóже хоро́шимъ місці́; вінъ купи́въ ёго разо́мъ зъ село́мъ Рудка́ми. Вінъ кошту́є ёму́ 2500 карбо́ванцівъ, а вінъ прода́є тобі за 1800. При ті́мъ до́мі єсть ві́трякъ, вели́кий горóдь и проч. По моєму́, найлучче бу́ло бъ купи́ть оцёй домъ. А якъ ча́сомъ не впо́добаєця тобі се місце, то у пана Тр...го є грунтъ ни́шій, на́дъ самимъ Дніпро́мъ, въ лі́сі,—ті́лько що ни́жче, на лі́внмъ бе́резі — отъ пі́ла біда́! не такъ да́леко в́идно, якъ зъ право́го бе́рега.»

Тр...му сѣгодні не пишу: ніколе. Поки—що, торгуйся зь нимъ самъ, якъ тобі Богъ помôже.

Посилаю тобі дѣсять книжокъ «Кобзаря» — продай ихъ якъ можна, а гроши оддай сестрі Ярині.

О, дуже, дуже бь добре було намъ укúпи вѣкъ докоротать надъ стародѣннимъ Дніпрómъ ⁽¹⁾.

Жду твого обіцяного письма отъ 15 мърта, а тимъ—часомъ цілую тебе, твою жінку и твоихъ діточокъ.

ХІІ.

22 Веревня 1860.

Сѣгодня я получивъ твої письма. Сѣгодня у мене велике свято: сѣгодня, 22 бѣрезня 1838 року, я глянувъ изъ неволі на свѣтъ бôжий. Сѣгодня жь ота придурковата Харіта зробила зь мого великого свята такій дрібний бóдень, що я трóхи—трóхи не записався вь чинці ⁽²⁾. Та дарма! Нехай собі погуляе до тієї вѣсни. (Мені ні вь осені, ні навіть зímою до тебе прихатъ неможна). А тимчасомъ ти вразумлай иі потрóху и жінку свою попроси, и сестѣрь Катерину и Ярину. Скажи ий, що ми зь тобою такі самі пані, якъ вона панна. Викúповать иі на волю не трѣба: вона вже вільна, и всі жінки и дівчата вь нашихъ краі уже не панцині. Це я добре знаю.

(1) В. Г. пишесть вь одномъ изъ своихъ писемъ: «маю надію жить коло тебе вь сусідстві. Оттó, якъби Господь помігъ!. Якъ би я бувъ однокій, то лбь одъ тебе не остався а ни на одиць ступиць: пішовъ би зь тобою пішки, служивъ би у тебе за хлопця, аби тільки быть зь тобою... бо я знаю, що я тобі бувъ би часомъ хочъ у малевкій пригóді...»

(2) Долго не рѣшался В. Г. говорить съ Харитою о намѣреніи Тараса, ождаая, что окъ раздумаетъ на ней жениться. Но не тутъ-то было: вь каждомъ почти письмѣ своемъ онъ настоятельно требуетъ рѣшительнаго: да или нѣтъ? Вида его непреклонное желаніе жениться во чтобы то ни стало, В. Г. рѣшился наконецъ покончить это щекотливое дѣло разомъ, написавъ ему откровенно о результатѣ этого страннаго сватовства. «За Хариту не амію тобі розказать, бо вь мене одъ жалю багáто жóвчи розлилось. Якъ я ий сказавъ, то вона питаецця: чи швидко жь вони прийдуть?—Я кажу: літомъ, абó вь осені.—Нехай же, каже, я підú—поражусь зь бáтькомъ та зь мáтерью.—Мóже ти, кажу, не вѣришь, то я тебѣ викúплю покіль вінъ приде?—Я, каже, ще не дúмаю заміжъ:—погуляю.—А сестрі Катерині сказала: якъ викúплять та иі закріпостать на весь вѣкъ... не хочю, Богъ зь ними!α—Оттóжъ маешъ и вѣзъ и перевізъ! Вона дúмае, що ми зь тобою пані, а якъ панъ, то вже иі заклáтий вóрогъ мужикові—хочъ ти иі христї гриай!... Отъ до чогó крѣпосенѣ право людеій—братівъ доведó! Мені такъ здаецця, що иі вартъ зовсімъ забúть.— Не журись, мій голубе!»

Якь що ти добре поєднаєся съ Тр...кимъ (и якь Богъ тобі по-може поеднать мене зъ Харитою), то купи отой домъ у Ржищеві та придбай мені лісу на надвірню комору: то мой буде робоча. Дужебъ, дуже добре було, якь би намъ укупі довелбся вікъ свій докоротать!

Пану ...скому нехай Микіта скаже, щобъ вінъ тричі чмокнувся зъ своїмъ ріднимъ батькомъ—зъ чортомъ. По 85 карбованцівъ нехай берє теперъ чистими грішми зъ грунтами и полемъ, а потімъ (въ осени) візьме дүлю. — — —

Посліднєго мого письма ти, мабуть, ще не получивъ. Я тамъ писавъ, що и якь робить зъ Тр...кимъ. Якъ получишь, то напиши мені, що ти думаєшь и що можна зробіть? Пославъ я тобі 10 Кобзарівъ и дуже-дуже розумну книжку для Присі. Напиши якъ получишь.

Кам...кій мені казавъ, що ...чь отъ патілиці до пьять паскүда, та й більшь нічого не казавъ.

Чи не побачисся ти самъ коли-небудь зъ батькомъ и зъ матірью Харити? Порадься зъ ними та ростовчи ти імъ, що я и ти не пані, а такі жъ самі прости люде, що панамъ и въ лакіи не годимось. Не-хай вони дурні урозуміють сее слово.

Чи получивъ сєгорічню другу книжку »Народнаго Чтенія« тамъ есть моє письмо до редактора. Вонó вже перетлумочене и надрюковане въ польскихъ газетахъ. Прислүхуйся, що тамъ пані и полүпанки на се письмо казатимуть?

Може літомъ заїде до тебе Кулишь, то привітай єго гарненько.

Поцілуй Васю (¹) за мене и скажи їй, що якъ буде добре учить-ця, то я їй и наместо и сєрги и перстень привезу, а якъжé ні, то привезу березової каши, а вона тутъ, скажи, дуже добре росте.

Сєгодня зъ почти принесли мені и твої ковбаси, та ота придүр-ковата Харита таке мені зробила свято, що я на їхъ тілько поглянувъ.

Пиши мені швидче, що и якъ ти сподієшь зъ Тр...кимъ?

Нехай Микіта спитає—що той Ф...й полоджить за десятину поля и за грунтъ?

А я вже Хариті и наместо, и дукачъ, и хрестъ купивъ: дүрень дүмкою багатіе, якъ то кажуть. А ти все-таки зъ очей її не спускай: може ще що-небудь и буде.

Братъ и шірши твій другъ *Шевченко*.

Р. С. Не спускай зъ очей и пана Зм...го.

(¹) Вася любимая племянница Тараса, дочь Ярины.

XIII.

15 мая.

Чи ти мої письма не читаєшь, чи прочитавши запехаєшь? Я вже тобі трічі и оце четвѣртий разъ пишу, що я се літо не вірвуся изъ Петербурга, що не прибѣду до-дому—чи до тебе. А ти мені що-разъ товкмачишь, що я тебе жду,—що чи будешъ ти чи ні? Знай же тепѣрь, що я се літо и зіму не бѣду на Україні, а на ту вѣсну, якъ Богъ поможе, прибѣду. А ти, до того часу, дбай о клапти землі, чи по сімъ, чи по тімъ боці, тілько щобъ надъ самісенькимъ Дніпромъ. Та дбай такъ, щобъ намъ укѣпі оселитьця. Занехай Ржищевъ: пуръ ёму тому домові, повітці, вітрякові и отімъ тромъ грѣшамъ. Якъ—що тобі дѣже уподобався панъ Тр...ій, то беріи въ ёго слѣжбу: я чувъ що вінъ панъ и заможний и не—лукавий. А тамъ, якъ матимешъ часъ, то подивися самъ на ті Рудякі, бо Г...чъ и збрехать уміе. Що—якъ тобі подобаютьця оті Рудякі, то возьми въ поссѣсію 20 десятинъ на 25 літъ, гарненько поторговавшись зъ Тр...кимъ, та захожуйся будоватьця. Се літо ніколе, а на те хіба. Та ще ось—що: якъ зробітьця оттакъ, якъ я оце пишу, то дбай о дубовімъ лісі на надірнику комору (на робочу), и, якъ—що та придѣрковата Харита не скаменѣлася, то просіи сестру Катерину и сестру Ярину, чи не накинуть вони окомъ у Керѣлівці огряднѣ та чепурнѣ дівчину, хочъ и вдовицю, абі чесного роду, та щобъ нестарá и долáдня булá. Безъ жінки и надъ самісенькимъ Дніпромъ и въ новій великій хáти, и зъ тобою, мій друже—брате, я бѣду на самоті, я бѣду одинокій.

Що робитьця въ Межиріччі? Чи небачивсь зъ Зм...кимъ? Отой грунтъ, що ми зъ тобою оглядали, у печішкахъ сидѣть. Одішли оцѣй екземляръ обявленія объ «Основі» П. О...С...ку. Я ёму після Кобзаря ужѣ двічі писавъ, а вінъ мені а-ні-телень. Нехай собі сѣрдитця—коли въ ёго така сѣрдита патѣра. На сімъ тижні, я, або Білозерській, пошлѣ Тр...кому такий же екземляръ обявленія.

Оставайся здоровий. Цілую твою жінку и твоїхъ діточокъ.

Другъ и братъ твій Т. III.

P. S. Шкода, що твої хлопці написали до мене чортъ-зна—по-якому; вони хочъби у Присі училися писать по-людскому. Въ половині юня, а мѣже й раньше, заїде до тебе офицеръ Н...кій—привітай ёго гарненько и найми, або своїхъ позичъ ёму, коней до Жáботина. Ему

$\frac{1}{2}$

поручено самолично торговатьця зъ Ф...кимъ. А въ Городище на заводъ самъ ёго повезі.

XIV.

29 іюня 1860 року.

Сёгодня въ К...ні премерзёне свято, а въ моїй тихій хаті и тако́го, благодаріть Бога, нема. Добре бь ти зробивъ, якъби догадав-ся та привітавъ одъ мене оту шліхту мною знаёмую (sic) лично. А вона сёгодня вся повинна быть у К...ні. Сёгодня певне буде тамъ и Наталка Ш...на ⁽¹⁾, то ти, яко чоловікъ не безъ розуму, поклоніся їй одъ мене, а більше а—ні—телень. Коли такъ зробивъ, то зробивъ добре. Я її добре не розгледівъ, здаётця трощкі педантка и недуже чепурна, а нечепурна жінка и циганові не дружина. На ту вёсну, Богъ поможе, приїду—подивлюся та поражуся зъ сестрою и съ тобою, а поки—що, то коли трапляетця їй хороший, неледачий чоловікъ, то нехай їй Богъ помагае. Шкода, що ота Харита зледашила, а мені бь лучшої жінки и на край світа шукать не треба ⁽²⁾.

Чи бувъ ти у Рудякахъ? що ти тамъ бачивъ и чи зробивъ що зъ тимъ паномъ Тр...кимъ—напиши мені швиденько?

Ще ось—що: на тимъ тижні президентъ Общества літератуного получилъ письмо отъ Ф...го. Вінъ пише, що братівъ и сестру Яріну зъ дітьми выпускае на волю безъ ґрунтівъ и безъ землі безплатно, але вони не беруть такої поганої волі—и добре роблять.

Якъ ще не бувъ, то незабаромъ буде у тебе Н...кій. Добре бь ти зробивъ, якъби вкравъ у Л...на день або й другій та поїхавъ зъ Н...кимъ у Жаботинъ, та вдвохъ би сказали отому пану, щобъ вінъ не боявся Керелівчанъ, а положивъ би яку хоче плату за ґрунті и за зёмлі (не мёньше чотирохъ десятинъ на дүшу) и щобъ заразъ же написавъ тому жь президенту, Е. П. Кавалевскому.

Поцілуй за мене свою жінку, Носипка, дівчатъ и хлопцівъ, коли

(1) Огъ 17 мая В. Г. пишеть: «Колі хочешъ, я зроблю такъ, що мой жінка висватае тобі Наталк: Ш...ну: людина зъ розумомъ и зъ серцемъ—можна зъ нею жить до-сману».

(2) О Харитъ: «Харита вернулаъся зъ Киіва але розуму й гичь не прибуло. Після того, якъ я зъ нею побалакавъ за тебе, мовъ не та дівчина стала; де взялись у самні роги, такъ—що ні приступу: зробилась грубіянка, безъ просу шліетця, приходить спать тоді, якъ вже всі спнули; відкрилось, що вона завела романи зъ писаремъ... оттакъ-то гисторія!..» А де ти була?« питаю її.—А де жь я була?—одичае.»

вони дома. Керелівчанамъ скажи, щобъ вони на ту погану безземельну волю не дуже квапились.

Чи бачився ти зъ Кузішемъ и що зроблено зъ хатиною и садочкомъ надъ Россю? (1) и де те добро: чи въ самому Корсуні, чи не далеко ёго? Напиши мені. Подякуй ще разъ отого пана за сукно на світку, а світка якъ пошіта, то нехай у тебе жде мене, твого брата и друга Т. Шевченка.

ХУ.

4 іюль.

Позавчора я пославъ тобі письмó, а сёгодня получивъ твоє. Начорта ти ёго адресувавъ для-батька-зна-кому? я вже ёго получивъ розпечатане.

Коли ти кажешъ—шо коло Канева добре буде, то бери 10 десятинъ землі зъ умовою расплатити гроши, *впродолженіи года въ три срока*, и заразъ же напиши мені, чи багато треба грошей для почи-ну? (2).

---

(1) *Отвѣтъ*: Отже я витурговавъ хати́ну зъ садочкомъ надъ самою Россю для Пантелемона Александровича, та й написавъ до ёго въ Барзеву, а вінъ ма́бути ще й досі тудя не приїхавъ, бо нічогосьенько мені не пише. А тивъ-чáсомъ, якъ не пришло 400 карбов., то хату хтось инший кúпить. Хатка хочъ поганенька, але садóчокъ и вода то вже таке хороше шо нікуди. «Покупка эта не состоялась».

(2) Оставивши Забару, Ржищевъ, Рудяки и Межиричи, В. Гр., послѣ долгихъ розысковъ, выбравъ наконецъ эту поэтическую мѣстность: вѣнше по Дніпрú одъ того мѣста, де ти самъ вѣбравъ коло Пекарівъ, на правімъ же бѣрезі, межъ Каневомъ и Пекарями, на городськихъ зѣмляхъ, на висóкій горі, есть лісóчокъ, граничить зъ Монастиришемъ; посередъ того лісóчка—по́лана; далеченько одъ гóрода; ви́зду кілька рибальськихъ хатокъ; на тій горі дуже багáто дичóкъ—я́блонь и грушъ:—садóчокъ завести можна. А любий стародѣвний Дніпрó буде здаватьця тобі підъ ногами... кришши́на вода не подалѣку, а рѣба що-ранку буде свѣжа, бо рибáлки попередъ порігъ возитимуть зъ низу въ гóродъ... На этомъ очаровательномъ мѣстѣ похороненъ Шевченко...

Не довелось нашему бѣдному Кобзарю пожить въ этомъ раю, хотя сомнительно думать, чтобы противники его народной славы не превратили въ адъ этого земнаго рая, если бы судьба дозволила ему насладиться, на закатѣ тревожной жизни, тихимъ счастьемъ семьянина—собственника: имъ и могла его *очи ко́ле*, а что бы было тогда, если бы жилъ здѣсь «той», що то волю пи сáвъ? (такъ выражается о своемъ постѣ народъ, малознакомый съ его произведеніями, но инстинктивно понимающій его великое значеніе въ историческихъ судьбахъ роднаго края.

Обудоватця такъ, якъ кажешъ, добре буде. Бувай здоровий—нехай тобі Богъ помогá на все дóбре!

Т. Шевченко.

XVI.

29 іюля.

Посилаю тобі 1000 карбованцівъ грошей. Якъ—що можна буде розділіть плáту за ґрунтъ *на три строка*—розділі, а якъже ні—заплати разомъ за 10 десятинъ землі, а кúпчую кріпость зроби на своє имя. Про хáту напишú тобі, якъ дiждúсь твого письма.

Другъ и братъ III.

Р. С. Нехай мені Пріся напише, що вона прочитала въ тихъ книжкахъ, що я їй пославъ. Скажи Вáсі, що якъ буде вчítьця, то я їй на ту вéсну намистечко привезу.

Йосипъ п'яний п дúрний—вiбачъ ёму. А сестрамъ, якъ побáчишъ, одъ мене покловiся. У сестри Ярини спитай (якъ побáчишъ), чи оженила вона свого сердéшного сина, чи нi?

На хáту купи тiлько соснового дéрева, на двéри п одвiрки дубового або ясеноваго. Хáта щобъ була 10 аршинъ вiперекъ и 20 вздóвжъ.

Якъ найдешъ сухого бéреста, то бери: здастьця на що-пéбудь,—хочъ на лáви.

Чомъ мені Пріся и Ганнúся нiчого не напишуть? Вася—та ще, дúмаю, и читáть не вмiе?

XVII.

22 августа.

Ми зъ тобою, здастьця, и розумни люде, а рóбимо чортъ-знá-по-якому: ти мого письма не дождéся—пiнешъ менi, а я, на тебе дiвлячись, тобі одвiтую, не знавши що ти менi писáтимешъ. Розумни люде, здастьця, такъ не рóблять. Я сёгодня пишú до тебе, бо маю часъ, але на пошту письма не подáмъ, ажъ—пóки не получú отъ тебе звiстки о получéнiя 1000 карбованцівъ. Якъби ти, для почiну, до вéсни обiйшовся цiми грiшми, то дóбре булобъ, а якъ що нi, то напиши—я ще пришлю,—тiлько небагáто.

Я оцé заходiвся женiтьця, то менi, бачъ, и тутъ трéба грóши; а сяз надiя на «Осiнову» та на »Кобзарi.» Бúдущее подружiе мóе зовéтця Ликéря—крéпáчка, сиротá, такá сáма пáймичка, якъ и Харита, тiль-

ко розумніша одъ неї,—письменна и по-москóвському не говорить. Вона землячка на́ша изъ-підъ Ніжина. Тутешні земляки на́ши (а на́дто паночки) якъ почу́ли, що мені Богъ такé добро посилае, то ще трóшки подурнішали. Гва́лтомъ голóсять: не до-па́ри, не до-па́ри! Нехай́ імъ зда́ється, що не до-па́ри, а я до́бре знаю, що до-па́ри.

Въ-осени, якъ одрóбисся зъ по́лемъ и окопа́ешъ на́ше б́удущеє кнш-ло́, ви́бери на то́му́ кншлі́ найкраще́ місце и посади́ я́блуню и гру́шу, на па́мять 1860 року 28 ю́ля (*).

Поберемо́ся ми після́ По́крови. До́бре б́ь ти зроби́въ, якъби ќь на́шому весі́ллю присла́въ суше́ннихъ карасі́въ десято́къ—дру́гий або й тре́тій,—та запече́ного Дніпро́вого Ля́щя одно́го, друго́го або й тре́тяго. Ти писав́ь мені́, що въ Ка́неві це́го добра́ хочъ лопато́ю горні́, а тутъ и за гро́ши не добу́дешъ: отъ то́бі й столи́ця!

Въ Пекаря́хъ яка́сь вдова́—попади́ продае́ ха́ту: купи́ть би та ќь о́сени пере́везти́ на гру́нтъ и поста́вить. А весно́ю нехай́ би сестра́ Яри́на зъ ме́пшимъ си́номъ пере́везла́ся въ ту ха́ту та й хазя́йнувала, а тимча́сомъ я зъ жінко́ю прибу́ду: то во́на б́ь и намъ пора́ду дала. Бо я и жінка́ мой, хочъ и въ нево́лі и въ робо́ті зрослі́, але въ про́стому сі́льському ді́лі нічо́го не тямимъ,—то пора́да б́ь сестри́ Яри́ни д́уже б́ь до-ладу́ була и мені́ и Лике́рі.

Оттакé-то ско́илось! не споді́вано я до те́бе при́ду вго́сті зъ жінко́ю,—сирото́ю и найми́чкою! Ска́зано, коли чолові́къ чо́го до́бре шука́е, то й найде́: такъ и зо мно́ю тепе́рь тра́пилось. Мені́ тепе́рь не жа́ль, що Ха́ри́та трóшки приду́рковата.

25 августа.

До́бре я зроби́въ, що позавче́ра не дописав́ь се́го письма́ и не

(*) Подъ влія́ніемъ мысли́ о предстоя́щей жени́тбѣ, было́ написа́но стихо́творе́ніе, въ подража́ніе польско́й народно́й пѣснѣ́, и присла́но В. Гр...чу при письма́хъ:

Тільки що спечене, ще й не прохоло́нуло.

Посажу́ коло хати́ни,
На спомі́нь дружи́ні,
И я́блупку, и гру́шечку
На спомі́нь єди́ній

А я б́уду гру́ні рва́ти,
Дітка́мъ подава́ти,
Зъ дружи́ною єди́ною
Ті́хо розмовля́ти...

Богъ дасть, виросту́ть. Дружи́на
Підъ дре́вами сі́ми
Ся́де собі́ въ холодо́чку
Зъ дітка́ми мали́ми.

»Тоди́, се́рце, якъ бра́лися,
Сі́ дре́ва сади́въ я...
Щасли́вий я!..«—И я, друже́,
Зъ то́бою щасли́ва!—

пославъ тобі: сѣгодня я получивъ твоє письмо и бачу, що ти зъ Кулишемъ ажъ на́дто *росфантазировались*. Книгáрь Кожáнчико́въ сѣгодня сказа́въ мені́ отъ—що (а вінъ се діло добре знає): «на 3000 готови́ка и на 3000 кредиту́ въ кни́жної́ торго́влі́ можно́ получи́ти 10 % съ уси́леннимъ трудо́мъ.» Мені́ само́му не подоба́ється твоє́ сипа́чество (*), та нема́ де ді́тиця! Бума́ги и ча́й се інша́ рі́ч. Напиши́ ти мені́ гарне́нько, чи бага́то тобі́ тре́ба кредиту́ на се діло? А тимча́сомъ отого́ кля́того сипа́чества не кидай: воно́ тебе́ хлі́бомъ году́є, а хлі́бъ вели́ка рі́ч!

Посила́ю тобі́ планъ хáти (см. № 2-й). Ко́ли ти на́йде́шь не такъ, то попра́въ и пришлі́ мені́; а тимча́сомъ око́пуй леваду́ и купу́й лі́с сосно́вий; на одві́рки тілько́ и на двѣ́ри купи́ дубо́вого и ясе́нового, та на помі́сть—ли́пи. Якъ—що́ дуже́ тре́ба бу́де гро́шей—напиши́,—я добу́ду и пришлі́. До́бре бу́ло бъ́ якъ би́ Ярина́ вѣсно́ю ра́но пере́везла́ся на мій́ грунть: мо́же можна́ найпня́ти у Ка́неві́ для не́ї хáточку на лі́то? найми́, а лі́томъ ми́ зъ жи́нкою прибу́демо та вкупи́ пора́димося, що́ намъ́ робі́ть.

Ці́лую твою́ жи́нку, ді́точо́къ и тебе́. III.

P. S. На надві́рню ко́мору (робо́чу) при́ случа́ї дубо́вого лі́су купи́: Неха́й ле́жить та висиха́є поки́ що́ бу́де.

XVIII.

5 октября 1860 г.

Спаси́бі́ тобі́, мій́ дру́же бра́те, за тво́ї вели́кі кло́поти зъ́ тимъ́ земле́міро́мъ та зъ́ інши́ми п'явкáми́ людськи́ми. Спаси́бі́ тобі́ ще́ разъ́!

Дуже́, дуже́ ти зроби́въ, що́ не посади́въ я́блуні́ и гру́ши—прищипи́ вѣсно́ю на ді́чкахъ: вони́ и швидче́ и більше́ виросту́ть. Я зъ́ своєю́ молодю́ю, не побравши́ся, розійшовся́. Ликѣ́ря така́ самісе́нька якъ́ и Харі́та,—дурни́ша тілько́ тимъ́ одъ́ Харі́ти, що́ письме́нна. Що́ мені́ на сві́ті́ робі́ть? Я оду́рю на чужи́ні та на самоті́!.

До́бре бъ́ зроби́въ (якъ́ ма́тимешъ́ часть), щобъ́ самъ́ пої́хавъ́ у Ки́їв та своі́мъ око́мъ подиві́вся на оту́ мада́мъ: по́ слуху́, вона́ мені́ не подоба́лася; подиві́сь лишъ́ на не́ї своі́мъ ба́тьківськи́мъ око́мъ.

Ре́мінна́ сві́та зъ́ видло́гою на́ сімъ́ ти́жні́ тобі́ пошле́тця; на́ за́казахъ́ и до́бре зробо́лена; ко́шту́є 32 карбо́ванцхъ́. На́ сі́ гро́ши справъ́

(*) Должна́сть помо́шника́ упра́вляю́щаго.

Йосиповимъ дітямъ на зиму одѣжу, а долги ёго не плати—нехай самъ платить! Микиті скажи (якъ побачишь), що вінъ дурний—ні съ кимъ не порадившись, зробивъ чортъ-зна-що!

Письмо Ф...го и мое письмѣ и копія съ условія печѣтається въ 5-й книжці Народного Читенія. Тимъ я тобі тієї копіи и не посилаю.

Порядъ імъ (роднымъ), будь ласковъ, щобъ вони швидче записалися въ міщане: въ Звінигородці одинъ, другій въ Черкасахъ, а Ярина въ Каневі. Мені тутъ радять такъ; не знаю якъ ти порадити?

Грошей, що тамъ треба буде, то я вишлю.

Калѣника (*) поцілуй трічі за мене и скажи ёму, що якъ добре знѣтиме математику, то астрономію и навигацію за поясъ заткне. От-такъ и скажи!

Шкода мені Йосипкової Ляпочки; щеще більше шкода того дурня, що вінъ и не бачить, що вінъ нівечить. Шкода та й годі!

Спасибі тобі за лящѣ и карасі; на весілля вони не прибудуть, бо весілля того й не буде. А ми вдвохъ собі съ Мих. Матв., по-чумачькому та по-бурлацькому звѣремо борщу зъ карасями, лящемъ закусимо та подякуемъ тобі зъ жінкою и помолитимось за щастя и здоровья твоїхъ діточокъ.

Бувай здоровий! Твій братъ и другъ III.

P. S. Пришлю, або самъ привезу, Васі гостинця, якъ буде добре вчитьця; а якъ же ні, то ні!

XIX.

2 декабря 1860.

На місці Ар...са въ Одесі якійсь П...въ, але и той нічого не вдіе безъ оцёго Ив...ського. Перешли ёму моё письмó, та будемо ждати, що зъ того буде. Добре бъ ти зробивъ, якъ би ще й самъ ёму написавъ гарненько. Та це якъ знаєшь—такъ и роби.

Посилаю тобі письмó могò великого пріятеля кievського—прочитай ёго. Та якъ будешъ у Київі, то зайди во 2-ю гимназію и спроси квартиру М. К. Ч...го—поклонися ёму одъ мене: це вінъ мені пише. Та зайди ще до И. М. Сошенка: Ч...й тобі скаже, де вінъ живё. Вони тобі порадять, що робить съ Присєю и Ганнусею. Ніколе—бувай здоровий. Кланяється тобі Кулішъ.

(*) Калѣникъ—старшій сынъ В. Гр.—ча.

XX.

28 декабря.

Я лучче трічі чорта.... поцілюю, якъ матиму писать отому поганому С...му. Я тобі вже писавъ—якъ будешъ у Києві, то побачся зъ Ч...имъ и Сошенкомъ: вони тебе на все добре наставлять.

Цілюю твою жінку и твоїхъ діточокъ. Скажи Васі и Йосипкові, шо на той рікъ, якъ будуть добре вчитьца, я имъ гостин....

XXI.

22 января 1861.

Погано я зострівъ оцей повий поганый рікъ: другий тиждень вихожу зъ хати — чхаю та кашляю. Ажъ обісіло. Якъ тебе тамъ Богъ мілуе? Ти мабуть послідніхъ моїхъ двохъ пісемъ не получивъ що нічого не пишешъ. Въ першому письмі, адресованому въ Кіорсунъ, пославъ я письмо незапечатане, щобъ ти прочитавъ и переславъ въ Одессу полковнику И...цкому, главному начальнику Общества Мореплаванія и Торговлі. Письмо про Каленика. Друге письмо, адресоване въ Кієвъ, въ котóромъ также незапечатанное письмо въ Потóки на имъ Я. В... Т...ского: чи получивъ ти оті письма, чи ні? Чи получивъ, ти »Букварь« и »Оспову?«

Затакий пельку отому проклятому землемірові, та роби швидче зъ тимъ сердешнимъ грунтомъ. (1) Та що ти зробишъ, то заразъ же и напиши мені, щобъ я знавъ що зъ собою робить: чи їхать мені весною въ Канівъ, чи ні? Якъ треба буде грошей, то напиши. А може я самъ привезу. Багато бъ ще дечого треба сказать тобі та нездужаю; нехай до другóго разу. Бувай здоровий, цілюю твоїхъ діточокъ и твою жінку. Т.

XXII.

29 января 1861.

Такъ мені поганó, що я ледве перó въ рукахъ держу. И катъ-гбó-батька-знае, коли воно полэгшае? Ось-що: Вчóра заходивъ до

(1) Дѣло о покупкѣ земли этой до-сихъ-порѣ не кончено. Нашлись люди, которые разными косвенными путями препятствуютъ приобрѣтенію въ собственность роднымъ Тараса его могилы!

Тому доля запрóдала
Одъ краю до краю,
А другому оставила
Те, де поховаютъ.

Нашему жъ славному Кобзарю она и того не оставила!...

мене прощатця полковникъ Ан...чъ: вінъ сѣгодня поїхавъ въ Одѣсу. Ан—чъ сей—одинъ изъ самоглавнихъ членовъ Общества пароходства и торговлі въ Одесі. Я просивъ ёго за твого Калѣника и вінъ мені сказавъ отъ—що: щобъ ти ёму не барившися написавъ: которий Калѣнкови годъ и чому вінъ преимущественно учився въ Херсоні: чи навигаціи, чи механіки, чи математикки? Ему це треба знать для того, щобъ до чого лучче притулять Калѣника. Напиши ёму та попросі гарцѣнко, то може що й буде.

Чи пославъ ти моє письмо И...цкому въ Одѣсу? На(плю)й ти въ ярмолку отому жидові, що ти пишешъ, зъ ёго грунтомъ и зъ ёго хатою. Кінчай швидче въ Каневі, та напиши мені, якъ кончишъ, щобъ я знавъ, що зъ собою робить весною.

Прощай! Утомівся,—неначе копу життяза однимъ заходомъ змолотівъ.

Цілую твою жінку и твоїхъ діточокъ. III.

В) ДО САВИ Ч.

I.

С.-Петербургъ, 11 августа (1890).

М. Г.

Убѣдительнѣйше прошу Васъ получить (съ почты) 50 экземпляровъ моего »Кобзаря« и, по вашему усмотрѣнію, передать помянутые 50 экземпляровъ одному изъ кіевскихъ книгопродавцевъ, а вырученныя деньги отдайте въ кассу кіевскихъ воскресныхъ школъ и на досугъ извѣстите меня о вашемъ здоровьи, вашей супруги и здоровьи Ивана Максимовича Сошенка, за что будетъ вамъ благодаренъ и на услуги готовый.

Искренній Вашъ Т. Шевченко.

Р. S. Получили ли Вы »Кобзаря,« подписаннаго моею рукою на ваше имя?

II.

6 ноября (1890) С. П. Б.

Любій мій и щірій землякъ!

Спасібі вамъ за письмо ваше, и велике спасібі за Кобзаря мого, що ви ёго такъ щіро привітали. А теперъ ось—що: Або самі, або скажіть И. М. С...ку, щобъ вінъ дознався,—де тамъ у Кііві живе Мадате С. Якъ дознається, то щобъ пішовъ до неі та подивився, якъ

тамъ живуть мої небоги: Прися и Ганнуса, та будьте ласкови напишіть мені.

Ще ось—що: напишіть мені швиденько, въ імя Божє, що робитця въ самихъ воскреснихъ школахъ?

Ще ось—що: Скажіть Ивану Максимовичу, щобъ вінъ вамъ щиро сказавъ, чи здорова ёго жінка и ёго чорнявая Ганнуса? Вінъ мені самъ не напише: ледащо! та ще й старє ледащо!

Оставайтесь здорові—нехай вамъ Богъ помогает на все добре!

Искренній вашъ Т. Шевченко.

III.

4 января 1861.

Вельми шануемий землякъ мій!

Посилаю вамъ на показъ 10 екземплярівъ мого Букваря; а изъ Контори Транспортвъ ви получите 1000 екземпл. Добре булббъ, якъ би можна роспўстнтъ ёго по уїзднихъ та по сельскихъ школахъ. Та вже що хочете, тє й робіть зъ нимъ, а якъ Богъ поможє,—зберетє гроши,—то положіть ихъ въ кассу вашихъ воскреснихъ школъ.

Я и чувъ и читавъ, що Високопреосвященний Арсеній дўже возревновавъ о сельскихъ школахъ и жалуетця, що не печатають дєтєвихъ букварівъ. Покажіть ёму мій Букваръ и якъ що вподобаетця, то я и ёму пришлю хочъ 5000 екземпляровъ, звичайно за гроши, (по 3 к.), *бо це не моє добро, а добрє нашихъ убогихъ воскреснихъ школъ*,—такъ и скажіть ёму.

Думка есть за Букваремъ напечатать лічбу (арифметику)—и ціні и величині такої жъ якъ Букваръ. За лічбою этнографію и географію въ 5 копієкъ; а исторію, тілько нашу, може вбгаю въ 10 копієкъ. Якъби Богъ помігъ оце малє діло зробіть, то велике бъ самє зробилося.

Старє ледащо (Сошенко) такі спромоглбся на аркушъ папєру та вже такъ ёго знерєжавъ, що й кўрці нема де кљнуть. Та такъ по—письмєнному, що я насілу второпавъ. Кљняюсь и ёму и ёго жінці. Те, що просівъ вінъ, може зробитця.

Бувайте здорові! нехай вамъ Богъ помогает на все добре. Низєнько кљняюсь вашєй жінці и вамъ.

Искренній Вашъ Т. Шевченко.

P. S. Чи бувъ мій братъ у васъ и що вінъ тамъ зробивъ зъ своїми недолітками?

IV.

12 генваря 1861.

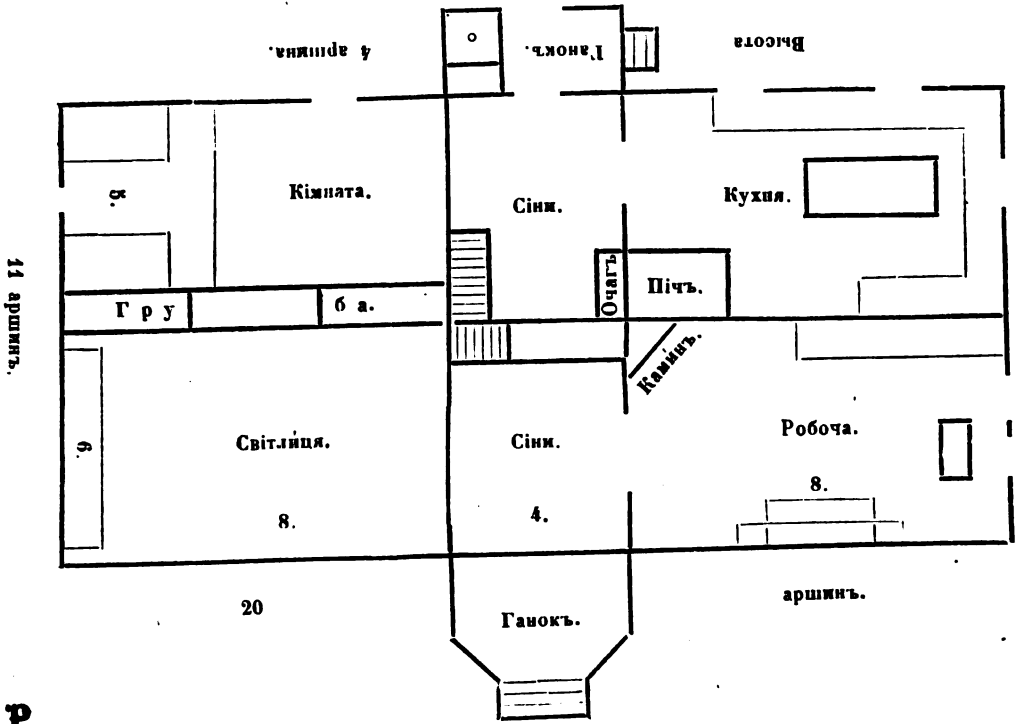
Будьте здорові зь новимъ рокомъ! Пославъ вамъ сегодня свого добра 1000 штукъ. Приміть ёго, та що хочете, те зь нимъ и робіть. Добре булѡбъ, якъ би ёго можна булѡ пустити въ села: тамъ би воно швидче прийнялося. А втїмъ, якъ знаєте такъ и робіть.—Низенько кланяюся вашій жінці и вамъ.

Т. Шевченко.

26 Февраля 1862 года.

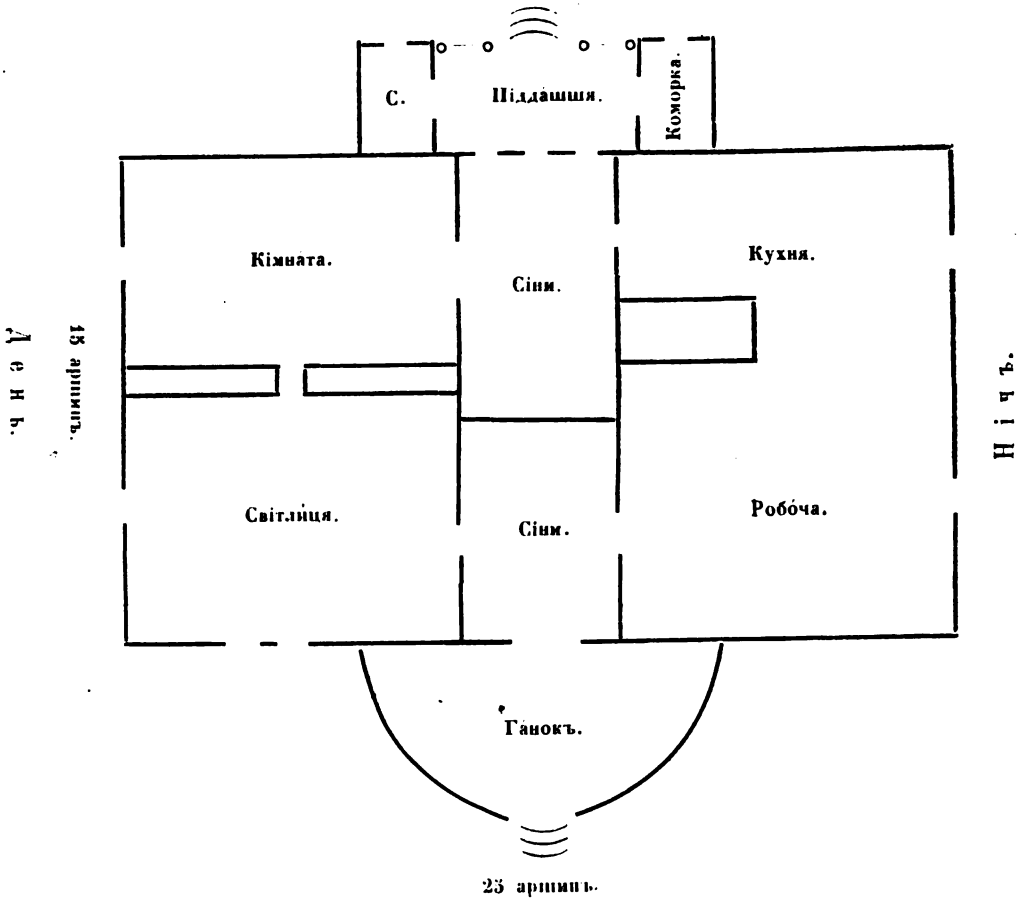
САВА Ч.

№ 2.

І
К
А
Д
Н
І
Ц
Р
О

№ 1.

Per. 277 ^d / 1862, 7

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

»Добра хочу братья и Русскій Земин.«
Владиміръ Мономахъ.

1862

Л И П Е Ц Ъ

(ІЮЛЬ)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛІША И ТИШЕНА И К^о.

ЛИСТИ ШЕВЧЕНКА.

---

11) ДО С. СТ. АРТЕМОВСЬКОГО.

I.

1 июля 1852.

Всякое даваніе благо, тѣмъ болѣе, если оно неожиданно, какъ, напримѣръ, твои 20 р., полученные сегодня. Благодарю тебя, искренній друже мой! Трижды благодарю. Ты знаешь, я прежде въ счастливое мое время, не ворочалъ, можно сказать, капиталами, а теперь, когда я уже шестой годъ и кисти въ руки не беру (мнѣ рисовать запрещено), то можешь себя представить, что значать для меня твои 20 руб.! Только вотъ-что: если я не ошибаюсь, у васъ съ тобой уговору не было, чтобы платить мнѣ за работу. Кажется, такъ. Правда, давно это было; я могу и забыть. Я помню только печене порося и пирожки въ корзинкѣ. Помнишь ли, добрый другъ мой! Счастливое время! Кажется, недавно, а вотъ уже 12 годъ тому назадъ! Летятъ наши годы,—Богъ ихъ знаетъ, куда они такъ торопятся... Я какъ теперь вижу тебя, непосидящаго Элькана и флегму Фодота и щирого козака Кухаренка, та ще родича твоего скрипника, та ще... и, Богъ ихъ пересчитает. Много ихъ... гдѣ-то они теперь? Живутъ себѣ дома припѣваючи; только я одинъ, какъ отколотая щепка, ношуся безъ пути-дороги по волнамъ житейскаго моря! И въ самомъ дѣлѣ, гдѣ меня не носило впродолженіе этихъ бѣдныхъ пяти лѣтъ? Киргизскую степь изъ конца въ конецъ всю исходилъ, море Аральское и вдоль и

впоперёгъ все всплавалъ, и теперь сижу въ Новопетровскомъ укрѣпленіи, та жду что дальше будетъ; а это укрѣпленіе, да вѣдомо тебѣ будетъ, лежитъ на сѣверовосточномъ берегу Каспійскаго моря, въ Киргизской пустыни. Настоящая пустыня! песокъ да камень; хоть бы травка, хоть бы деревцо — ничего нѣтъ. Даже горы порядочной не увидишь — просто, чортъ знаетъ что! смотришь, смотришь, да такая тебя тоска возьметъ — просто, хоть давись; такъ и удавиться нечѣмъ. Да, человекъ въ несчастіи живетъ въ самомъ себѣ, какъ говорятъ разумные люди, т. е. размышляетъ. А къ чему ведетъ размышленіе? спросить бы этихъ умныхъ людей. Къ тому, что разрушаетъ надежду, эту всесвѣтную прекрасную обманщицу! Признаюсь, я долго надѣялся, но потомъ и рукой махнулъ. Да и въ самомъ дѣлѣ, мнѣ счастье не къ лицу. Родился, выросъ въ неволѣ, да и умру, кажется, солдатомъ. Какойнибудь да былъ бы скорѣе конецъ, а то, въ самомъ дѣлѣ, надоѣло чортъ знаетъ по-каковски жить.

Если будешь писать Ивану Михайловичу, то благодаря его отъ меня за его участіе въ твоёмъ добромъ дѣлѣ. Я самъ хотѣлъ писать ему, да боюсь: Богъ его знаетъ, можетъ-быть онъ еще и разсердится, что какъ дыскать смѣлъ солдатъ себѣ позволять то и то... Правда, онъ былъ когда-то человекъ негордый, да вѣдь это было давно, а время и счастье сильно людей мѣняетъ. Впрочемъ, я не думаю, чтобъ И. М. перемѣнило генеральство; онъ, мнѣ кажется, такой же добрякъ и хлѣбосоля, какъ и прежде былъ,—поэтому я все-таки напишу ему, только не съ этой почтой. А почта у насъ приходитъ и отходитъ одинъ разъ въ мѣсяць.

Чѣ жива въ Городишѣ твоя старая мать? Коли здравствуетъ, то низько кланяюсь ей.

И кланяюсь всѣмъ общимъ нашимъ знакомымъ, особенно Л. Элькину и С. Крамаревскому — когда здравствуютъ.

О новостяхъ литературы, музыки и театра я не имѣю совершенно никакого понятія: кромѣ «Русскаго Инвалида» ничего у насъ не имѣется; «Сѣверную Пчелу», газету литературную, забылъ уже какъ и зовутъ. Сначала было для (меня) ужасно тяжело безъ всякаго чтенія. Потомъ сталъ привыкать, и, кажется, совсѣмъ привыкну;—когда бы поскорѣе! а то сидишь, сидишь сложа руки, да и захочется прочесть что-нибудь новенькое, а его нѣтъ. Такъ больно станеть, что не знаешь, куда дѣваться. Но самое мучитель-

ное для меня то, что мнѣ рисовать не позволяютъ. А причины— не знаю почему. Тяжело! больно тяжело! А дѣлать нечего... Прощай, мой искренній друже, не забывай безталанного *Т. Шевченка*.

Р. S. Чѣмъ не застрѣнися часомъ зъ Василемъ, або Михайломъ Лазаревськими, то познакомся зъ ними.

Сегодня попался мнѣ лоскутокъ печатной бумаги; читаю, а тамъ говорится о концертахъ прошедшей весны и о концертѣ г. Артемовскаго, какъ о замѣчательнѣйшемъ, и артисткѣ г-жѣ Артемовской, очаровавшей слушателей игрой на инструментѣ, давно забытомъ, т. е. на арфѣ! Боже мой!—думаю себѣ, — онъ уже женаты!

Господи, пошли тебѣ счастье въ твоей семейной жизни!...

II.

Новопетровское укрѣпленіе. Юня 15, 1853 г.

Я такъ думаю, друже мій милостивый, что только одни безталанные одинокіе *сіромки*, — такіе, какъ я теперь, — въ одиночествѣ, на чужинѣ, способны ощущать то счастье, ту великую радость, какую я почувствовалъ, получивши твое сердечно-дружеское письмо. Хорошо ты робишь, брате Семене. Нехай Господь посылаетъ твое добро на тебе и на жіночку твою и на діточокъ твоихъ!

Впродолженіе шести лѣтъ моей тяжелой неволи, я пробовалъ писать де-кому изъ своихъ друзей-пріятелей—такъ чтожъ!.. Тяжко, страшно-тяжко, друже мій единый!

Съ іюля прошедшаго года, я до сей поры не получилъ ни одного письма и думалъ уже, что я всѣмъ забытый: только на прошлой недѣлѣ получается астраханская почта, а съ почтою и письмо твое, друже мій добрый. Только какая исторія изъ того письма вышла: Комендантъ Маевскій умеръ прошедшею зимою, а новый комендантъ письмо твое съ 10 р. хотѣлъ обратитъ назадъ. Великаго труда менѣ стояло убогать его, чтобы онъ раскрылъ конвертъ. Отакимъ-то побитомъ получилъ я твое искреннее посланіе. А де вже его не возили: и на Кавказъ, и въ Оренбургъ, и знову въ Астрахань, та вже изъ Астрахани на силу пришло въ моі руки.

Что же теперь написать тебѣ о моей бѣдной, невольнической жизни? Думаю, лучше всего—ничего не писать, потому что хорошаго сказать нечего, а про дурное лучше промолчать. Нехай воно ворогамъ нашимъ снится. Ты пишешь, что не знаешь дѣла, по которому меня постригли въ солдаты! Знай же, что дѣло не подлое, и еще знай, что мнѣ запрещено писать (окромѣ писемъ) и рисовать, — вотъ гдѣ истинное и страшное наказаніе. Шесть лѣтъ уже прошло, какъ я мучуся безъ каравдаша и красокъ. Горе! и еще горе! Отъ до чего довели мене стихшки, трижды проклятые...

Нашелъ я близъ укрѣпленія хорошую глину и алебастръ. И теперь, тоски ради, занимаюся скульптурой. Но, Боже, какъ жалко я занимаюсь этимъ новымъ для меня искусствомъ: въ казармахъ, гдѣ помѣщается пѣлая рота солдатъ; а про модель и говорить нечего. Бѣдное занятіе!

Спасибі тобі, шо нагадавъ ти мені про К. И. Іѣхима; хоть я, правду-сказать, и не забываю моихъ добрыхъ пріятелей, но не писалъ ему потому, что боялся его молчанія на мое посланіе, какъ это сдѣлали другіе мои пріятеля, въ томъ числѣ и Михайловъ, товарищъ мой по академіи. Кто его знаетъ, гдѣ теперь онъ? Да и не одинъ онъ такой. Перовскій привезъ съ собою въ Оренбургъ нѣкоего Горюновича, тоже моего товарища по академіи, и когда его спросили, не знакомъ ли онъ со мною, то онъ просто сказалъ, что и не видалъ меня никогда. И такіе бывають люди на свѣтѣ! Іѣхиму я пишу небольшую цидулу и прошу тебе передать ему и просить его о томъ на словахъ, о чемъ я его въ письмѣ прошу, а прошу я его вотъ о чемъ: если онъ и теперь занимается галванопластикю, то у него, вѣроятно, есть форма небольшихъ фигурокъ, то пускай изъ (нихъ) выбере одну или двѣ изящнѣйшихъ, та вылье хоть изъ папьемаше и пришле мнѣ, ради святого искусства. Я могъ бы ихъ копировать изъ глины и это замѣнило бы мнѣ, въ нѣкоторомъ родѣ, натурщика, або натурщицу. Попроси его, брате Семене! Вылѣпилъ я небольшой барельефъ, вылилъ его изъ гипсу и хотѣлъ тебѣ послать одинъ экземпляръ, такъ не знаю, довезеть ли почта такую хрупкую вещь—какъ гипсъ, это разъ; а другое и то, что совѣстно и посылать въ столицу такую ничтожную штуку, какъ мой первенецъ-барельефъ. А вотъ,

дасть Богъ, поучусь, та выльплю второй—такъ тотъ уже стеариномъ залю, та пришло тоби.

Я слышалъ, что графъ Толстой занимался опытомъ надъ гутаперчею, чтобы выливать свои медали, такъ спроси у Іѳхима, не знаетъ ли онъ, каковы результаты опытовъ г. Толстого. Вотъ бы хорошо было! я бы и себѣ выписалъ гутаперчи, та и заходився бѣ выливать свои бѣдныя произведенія.

Я уже думалъ-было устроить себѣ невеличкий гальванопластическій аппаратъ, такъ чтожъ! въ великомъ городѣ Астрахани, кромѣ кумысу и тарани, ничего достать нельзя, даже немуравленнаго горшка, который при этомъ дѣлѣ необходимъ, а о мѣдной проволоцѣ и не слыхала Астрахань. Вотъ городъ, такъ городъ! Настоящій восточный, или лучше сказать, татарскій.

Я еще прошу К. И., не сообщитъ ли онъ мнѣ своихъ простыхъ практическихъ средствъ въ-отношеніи гальванопластики, потому что я, кромѣ физики Писаревского, ничего не имѣю, а въ ней говорится о семъ предметѣ слишкомъ-лаконически.

Эхъ! то-то було бѣ, дурний Тарасе, не писать було бѣ поганихъ віршъ, та не впиваться почасту горілочкою, а учитця було бѣ чому-небудь доброму, полезному, — отъ би теперъ якъ нахідка. А то поснівівъ, оголомозівъ, дурню, та и заходився вчитця физики. Не думаю, чтобы изъ этого что вышло, потому что я отъ природы вышелъ какой-то неконченный: учился живописи и не доучился, пробовалъ писать—и вышелъ изъ меня солдатъ, да какой солдатъ! просто, копія съ того солдатскаго патрета, что написалъ Кузьма Трохимовичъ, у покойнаго Основьяненка. А тимъ часомъ старіюсь, и постоянно болѣю, Богъ его знаетъ, отъ чего это? должно быть, зъ нудьги та неволі. А конца все-таки не вижу моей грустной перспективѣ, та безъ протекціи, правда, его и видѣть невозможно; а у меня какая протекція? Правда, были деякі люди, такъ чтожъ?

Однихъ ужъ нѣтъ, а тѣ далече,
Какъ Пушкинъ нѣкогда сказалъ.

И мнѣ теперъ осталось одно—ходить отутъ, по степу—долго еще ходить та мурныкать:

Доле моя, доле, чомъ ти не такая,
Якъ ниша чужая!

Кланяюся низенько твоїй Александрі Ивановні и щиро цілую твоїх діточок и Варвару и Александру, — нехай здорові ростуть, та щасливі будуть.

Такъ теперъ, для тебе, Городище—чуже село: стара твоя мати умерла, царство їй небесне.

Оставайся здоровий и будь щастливий во всѣхъ твоїхъ начинанїяхъ, мій искренний, мій єдиний друже Семене!

Твій щирий Т. Шевченко.

III.

6 октября 1859.

Въ декабрѣ (или гевварѣ) теперешняго года получишь ты, єдиний друже мій Семене, изъ частныхъ рукъ, а не черезъ почту, невеликий ящикъ съ дѣломъ рукъ моихъ,—сказать по правді, съ пренечепурнымъ діломъ: такъ щобъ я маю робить? виліпнеть я то ще якъ небудь виліпнѣвъ, а вилить и досі не вмюю; не те, правду сказать, шо и не вмюю, але матеріалу доброго нїгде взяти, сїрічъ, алебастру. Прийми Богу приѣму що єсть, та й не осуди: на той рїкъ, Богъ дасть, пришлю що-небудь крашче, и то тогдї тїлько якъ достану алебастру изъ тїєї поганой Астраханї.

Єжели въ декабрѣ или въ гевварѣ ты не получишь сего добра, то, якъ будешъ на Васильевскомъ острову, зайдї въ академію наукъ, у ту, шо коло биржи, и спроби на квартирѣ у академика фонъ-Бѣра камердинера єго, Петра, а у Петра спроби ящикъ на твоє вмя, а може тобі той Петро и самъ принесе — не знаю.

К. Ивановичу Ієхиму не показуй моего *тріо*, а то я добре знаю, шо вінъ мене вилѣе. А все-таки поклонися єму, якъ побачишь, и попроси єго, щобъ вінъ мені приславъ який небудь маленькій барельєфнкъ; а щобъ єму не тратитьця на почту, то нехай отдасть тобі, а ти передай оцѣму Петрові, а Петро и привезе єго въ мартї місяці ажъ у Астрахань. А академикъ Беръ весною буде знову у насъ и привезе мені той подарокъ К. И.

Видишь ли, друже мій єдиний, для чого я такъ прошу отъ К. И. барельєфа якого-небудь: мені, ти знаєшь, рисовать запрещено, а ліппть—ні, то я и ліплю теперъ, а кругомъ себя не бачу нічого,

прочъ степу та моря: то хотілося бъ хочъ подивиться на що-небудь хороше! Може бъ, подивившись, и моя стара мучена душа стрепенулася; хоча бъ и не стрепенулася, то може бъ на старості тихенько заплакала бъ, дивлячися на прекрасное созданіе души человѣческой.

Теперь хоть би на стороні постоять коло твоєї академії, а перше! та що те перше и згадувать! Коли буваєшь часомъ у старого Григоровича, то поклонись ёму старому одъ мене, и Софії Ивановні, коли жива, то тежъ поклонися.

Та ще, прошу тебе, зайді въ магазинъ Даціаро (на углу Невскаго проспекта и Адмиралтейской площади) и подивися на тетрадь литографированныхъ рисунковъ *Калама*, а подивившись спитай, що вони коштують и напиши мені. Аминь.

Жіночці твоїй и діточкамъ твоїмъ кланяюсь. Не забувай мене, друже мій єдиний.

Може ти не получивъ (а я получивъ твої гроші) мого писма, то отъ тобі ще одинъ адресъ.

IV.

30 іюня.

Благороднійшій ти изъ людей, брате-друже, мій єдиний Семене! Не треба було бъ тее... та, знать, у тебе стала потилиця глибока, бо брешешъ собі, ніроку, та й не схаменесся. Ну, скажи по-правді, чи есть та великая душа на світі, окроме твоєї благородної душі, щобъ згадала про мене въ далекій неволі, та ще й 15 карбованцівъ дала? Нема теперь такихъ великихъ душъ на світі; може и були коли-небудь, та въ врій полетіли. Одна твоя осталася міжъ нами зімовать, та тулячись самотня на морозі и сочинила собі поему, да такую сердечную, задушевную поему, що я и досі читаю та плачу. Великий ти поэтъ, друже мій Семене! Благодарю тебе всімъ серцемъ и всімъ помисленіємъ моїмъ. Чимъ, якъ и коли заплачю я тобі за твое истинно-христiянське діло! Теперь, кромє слезъ благодарнихъ, нічого въ мене нема. Я—євнїцій въ полномъ смыслѣ этого слова, и не только матеріально,—душою, сердцемъ обнищала. «Отъ що зробила зъ мене проклятая неволя! трохи-трохи не ідіота. Десятый годъ не пишу, не рисую и не

читаю навіть нічого; а якби ти побачивъ, межъ якимъ людомъ верчуся я оці десять літъ. Та не дай, Господи, щобъ и приснился тобі коли-небудь такі недолудн, а я у їхъ звъ кулакѣ снжу, — давають, безъ всякого милосердія давають, а я повиненъ ще и кла-вятьця. а то візьме разомъ, та й раздавить, якъ ту вошу межъ ног-тями. До тяжкого горя привівъ мене Господь на старість, а за чії гріхи? ей-же-Богу не знаю.

Два, чи може вже и три, годн тому буде, якъ писавъ я до тебе друже мій єдиний, и до Ієхима, але одвіту не получивъ; думавъ шописьма мої пропали де-небудь. Або... прости мене, друже мій єдиний! була и така думка, що може ви мене занехаяли... ажъ бачу, що Богъ мене ще не покидає.

Якъ побачишъ Ієхима, то поклонися ему гарненько одъ мене и проси ёго, — нехай вінъ, ради святого Апполона, пришле мені хочъ маленький болванчикъ (статуетку), або барельєфкъ який не-будь изъ купидоновъ своєї фабрики гальванопластичеської. Ему воно не дорого коштуватиме, а мені буде великий подарокъ. Ще позаторікъ заходився я бувъ ліпять изъ воску—и нічого не вдіявъ, тимъ, шо передъ очима нема нічого доброго скульптурного, а якъ би Ієхимъ приславъ мені що-небудь, то я бъ знову заходився коло воску. Нудьга, крий мати Божа, яка нудьга сидіть склавши руки, и такъ сидіть дні, місяці и годн. О Господи, сохрани всякого чоловіка отъ такої живої смерти!

Клапюся твоїй добрій жіночці, цілую твое єдине дитя, и плачу разомъ зъ вами о погребеніі вашої Александри. Прощай, друже мій єдиний, не забувай безталанного, сердцемъ преданного тобі земляка твого, *Т. Шевченка*.